

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2020

ADMIRAL KIRK URGES YOU TO BUY MORE WAR BONDS!

Timken Roller Bearing Company, Canton, Ohio

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2020

SUMAR

iulie

2020

4 Ca să nu mai fim nevoiți să mergem verile în țări streine
GH. SION

5 Evul Mediu... luminos
I.-A. POP

EXCLUSIVITATE

9 De cealaltă parte a Tratatului de la Trianon
A. BALÁZS

33 Amiralul debarcării din Normandia
E. H. LATHAM Jr.

13 Limitele propagandei față cu realitatea
Problema Transilvaniei în documentele Foreign Office la Conferința de Pace
AL. PIȚIGOI

18 Vulturul Negru bagă groaza în românii dintre Prut și Nistru
Primul an al ocupației sovietice
I. POPA

INEDIT

23 Mai lung e drumul acum, la-ntors acasă
Cum a revenit personalul Legației noastre de la Moscova, în 1941
G. GAFENCU, O. TRAȘCĂ

26 Să înțelegem lumea
Modelul geopolitic propus de George Friedman
ȘT. CIOCHINARU

29 Bilanț arheologic la Centenar
Arheologie medievală în Sălaj
D. BĂCUEȚ-CRIȘAN

IN MEMORIAM

32 Un aristocrat al istoriografiei
Mihai Dimitrie Sturdza
N. STAN-ȚURCANU

38 În spatele ușilor închise
Dieta de la Sibiu din 1863 – 1864
S. RETEGAN

magazin istoric

Anul LIII – serie nouă – nr. 7 (640)

iulie 2020

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Probabil că și cei mai înverșunați critici ai Evului Mediu trebuie să recunoască frumusețea miniaturilor ce orna diferitele manuscrise, atâtea câte ni s-au păstrat. O dovadă o constituie și această miniatură ce orna un calendar din „Cartea de golf”, o carte a orelor miniată de un artist din Țările de Jos, Simon Bening, la Bruges, spre sfârșitul anilor 1540. Miniatura lunii aprilie era consacrată iubirii

2 Chipul amiralului Alan Goodrich Kirk apare pe acest afiș prin care americanii erau îndemnați în timpul celui de Al Doilea Război Mondial să cumpere obligațiuni de război, menite să sprijine efortul de război al S.U.A. Afiș din colecția domnului Ernest H. Latham jr.

3 „Nu îmi place de ea”, a pufnit regele Henric al VIII-lea, la vederea lui Anne de Clèves, a patra lui mircasă, aleasă de ministrul Thomas Cromwell. Hans Holbein cel Tânăr (cca 1497 – 1543), pictorul german considerat unul dintre cei mai importanți portretiști ai vremii, stabilit la Londra din 1532, i-a făcut acest portret viitoarei soții a regelui în 1538, înaintea scurtului ei mariaj, de numai șase luni, cu diformul suveran britanic, care avea o talie de 140 cm. Ana nu va suferi prea mult după desfacerea căsătoriei, trăindu-și restul zilelor la Curte, drept „sora cea bună a regelui”

4 Mitologia greacă abundă în înfruntările dintre zei. Triton, zeul ce simbolizează urletul mării și la al cărui sunet din goarna de cochilii apele se retrag, născut din dragostea lui Poseidon, zeul mării, cu Amfitrita, fiica lui Nereu (sau a Oceanului, după unii), se luptă în imaginea de pe acest vas (secolul al VI-lea î.H.) cu Hercule, erou mitologic, neîntrecut în forță și cutezanță, după moarte primit în rândul zeilor, deci devenit nemuritor

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghică Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon: 021.312.68.77

DRUMURILE PROBLEMA TURISMULUI ROMÂNESC

GHEORGHE SION

In vara anului 1883 mă aflam cu familia mea la Bâsca. Așa se numește un râuleț furios, care se coboară furios din creierii Carpaților pe sub poalele faimosului munte Penteleu și, parcurgând o vale lungă presărată de cătune și livezi, se varsă în râul Buzăului. Tot așa se numește și locul pe care un proprietar bine inspirat, dl. Ștefan Borănescu [1824 – 1902; a construit în 1870 un hotel în preajma izvoarelor minerale din Bâsca, devenit ulterior centrul Bâsca-Penteleu], a făcut un stabiliment balnear, unde cei obosiți de căldurile caniculare ale câmpiei să poată găsi loc de ospățare și de petrecere plăcută, la răcoarea și la aerul parfumat al munților. În adevăr, nici cred că se putea alege, în regiunea aceasta, o localitate mai bine situată, cu o climă mai dulce și mai igienică. Aici, în adevăr, este unicul stabiliment balnear unde, fără să fie izvoare minerale și băi sistematice, ci numai cu ajutorul naturii, anemicii pot căpăta sângele care le lipsește, bătrânii puterile care i-au părăsit, copiii dezvoltarea mușchilor și a corpului, iar cei sănătoși, buna dispozițiune a sufletului necăjit și amărât în luptele continue ale vieții. În adevăr, după cât cunosc localitățile frumoase ale munților noștri, nu știu să fie altundeva un loc mai cu fericire împodobit de natură. În adevăr, nu știu de ce să te bucuri și să admiri mai întâi: răcoarea și aerul parfumat al brazilor? Forma capricioasă a munților? Murmurul asurzitor al cascadei? Frumusețea vegetațiunii și a pădurilor? Veselia ce pare că domnește până și în pietrele de pe malurile pâraielor?

Acolo, fără a se resimți de arșița soarelui – ale cărui raze par a-și pierde puterea –, fără a

sufri nici de răcorile crepusculare, care în alte părți sunt supărăcioase, găsind locuințe confortabile pentru toate necesitățile vieții, călcând în toate zilele cărări noi și locuri care mai de care mai frumoase pentru preumblare, având pentru pofta gurii lapte, zăr, fructe diverse, băutură și mâncare bună, iar pentru pofta inimii, cântecele unei bune bande de lăutari, călătorul, în adevăr, nu are de dorit decât doară sorginți de ape minerale care lipsesc; iar când stagiunea îl silește a pleca, se simte cuprins de adevărată jale văzând că se desparte de o localitate care i-a încântat sufletul sau

i-a întremat sănătatea zdruncinată.

Ce bine ar fi dacă asemenea stabilimente balneare s-ar mai înmulți pe la noi, pentru ca să nu mai fim nevoiți a ne duce verile în țări străine, unde nici munții nu sunt mai frumoși, nici aerul mai bun, nici distracțiunile mai oneste, nici apele mai dătătoare de viață! Dar ca să se încurajeze asemenea întreprinderi, guvernul ar trebui, înainte de toate, să se ocupe de îmbunătățirea drumurilor; și de aceea să prefere a numi prefecți moldoveni, fiindcă, nu știu cum se face, dar este constatat că ei au predilecțiuni speciale pentru facerea șoselelor. În adevăr, buzoienii comemorează cu adevărată venerațiune epoca prefecturilor unor moldoveni, care singuri s-au ocupat cu mare interes de șoselele dintre Buzău și Bâsca, șosele care însă, după retragerea sau transferul prefecților ce le-au făcut, au ajuns nepracticabile fiindcă urmașii lor s-au ocupat mai mult cu politica decât cu administrațiunea.

(*Suvenire contimpurane*, ESPLA, București, 1956)

43 Între
panslavismul
comunizat și
pangermanismul nazist
*Însemnări din anii
1941 – 1942*

P.D. DE ROMA,
G. TROHANI

48 Pe vremuri
oamenii
își trimiteau scrisori
*Principele Carol
către Zizi Lambrino,
de peste mări și țări*

G. FILITTI

IUBIRI CELEBRE

53 John
și Abigail Adams
D. MIHALCEA

58 Cruciada
fără lupte
A. OPREA

CITITORII SCRIU ISTORIE

62 Cronicar
dintr-un sat
D. BARBU,
GH. CIOLACU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 „La ospete
omora fără județu”
*La masă la Vodă,
cu veselie
sau cu... gădele*
M. CAZACU

ENIGME ALE ISTORIEI

70 Cine l-a împușcat
pe amiralul Nelson?
A. DARIE

75 Flori...
de genul masculin
F. DOLGHIN

78 Un suflet delicat
la taina
Rugului Aprins
Șerban Mironescu
M. VASILEANU

82 Logofeteasa
Safta Greceanița
O. SENCIUC

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

85 Ocolul lumii
în... rețete
*Pasiunea lui Jules Verne
pentru arta culinară*
T. STĂNESCU-
STANCIU

DICTIONAR ISTORIC

90 Zeii
Greciei antice,
nașii planetelor
D. TUDOR

HOOVER INSTITUTION

93 Povești
din emigrație

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

81; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Armură medievală

înapoiată și neinteligibilă. Dar valorile Evului Mediu erau cu totul altele, ele bazându-se pe ierarhie, supunere, credință, privilegiu, onoare, comunități sau corporații etc. În consecință, orice analiză a lumii medievale trebuie să pornească de la aceste coordonate, și nu de la altele. „Evul Mediu întunecat” este, fără îndoială, rodul unui clișeu născut din considerente anistorice, nepotrivite investigării trecutului.

Cel mai fascinant tablou însă pentru înțelegerea cadrului lumii revolute de-atunci este cel al vieții sociale și economice medievale. Marxismul, în contextul absolutizării „luptei de clasă”, plasa „exploatarea țăranilor dependenți de către feudali” în prim-plan, evidenția autarhia și „economia naturală închisă”, îngroșând și lung de dări pe care le-ar fi avut de presat șerbii. Reacția aceasta critică, severă și cinică venea după ce Romanticismul idealizase Evul Mediu, prezentându-l ca pe o societate mirifică de cavaleri și domnițe, de trubaduri și de iubire galantă, de turniri și de lupte în numele Crucii etc. După căderea

comunismului, în fostele țări dominate de ideologia marxistă s-au părăsit vechile lozinci legate de „feudalismul înapoiat”, de „lupta de clasă ca motor al istoriei” etc., dar nu s-a prea pus nimic constructiv în loc. Mecanismul funcționării vieții social-economice medievale este lăsat deoparte, este pus adesea între paranteze, ca și cum lumea de-atunci nu s-ar fi hrănit, nu ar fi avut nevoie de produse pentru consum și pentru vânzare, nu ar fi trăit în grupuri și nu ar fi interacționat. Numai că lumea Evului Mediu – întinsă pe circa un mileniu – merită o soartă mai bună în mințile și în conștiințele noastre.

S-a crezut și s-a susținut un timp că această societate era bazată pe anarhie, pe un fel de mișcare haotică a oamenilor și pe o funcționare aleatorie a vieții, pe rivalități nesfârșite între nobilii mari și mici, între nobili și biserică, între regi (princiipi) și vasalii lor. Or, dimpotrivă, lumea medievală, deși nu se structurează pe forme și principii familiare nouă astăzi, nu se reazemă pe anarhie, ci pe ierarhie, ceea ce este cu totul altceva. Raporturile dintre oameni nu provin, în Evul Mediu, neapărat de la o autoritate administrativă centralizată, iar autoritatea care există nu rezidă, cum se întâmpla în lumea antică, în orașe. Esența societății feudale este ierarhia, înțeleasă ca o rețea de relații structurate pe drepturi și obligații reciproce. Aceste relații sunt numite, de obicei, vasalice sau feudo-vasalice și se

Regele Angliei Eduard al III-lea prestează jurământul vasalic regelui Filip al VI-lea pentru posesiunile sale din cuprinsul Regatului Franței

LUMEA EVULUI DE MIJLOC

Academician IOAN-AUREL POP

Lumea europeană și, ulterior, toată lumea „civilizată” s-au obișnuit, de la Renaștere încoace, să trateze Evul Mediu cu dispreț, dar și cu multă superficialitate, care au crescut mereu în timp, pe măsură ce perioada respectivă devenea tot mai îndepărtată și părea tot mai obscură. Cine nu a auzit expresii de genul „Evul Mediu întunecat”, „barbarie medievală”, „întuneric medieval”, „comportament ca-n Evul Mediu”? Disprețul este conținut chiar în nume: cei doi termeni alăturați înseamnă „perioada mijlocie”, în sensul unei paranteze neinteresante, neimportante și chiar jenante, situate între luminoasa Antichitate clasică (greco-romană), care a oferit modelul sau idealul de cultură și civilizație, pe de o parte, și Renaștere, care s-a străduit să reînvie cât mai bine acest model antic, pe de altă parte.

Dar, la o privire mai atentă, „reînvierea” a însemnat, în fapt, copiere sau imitație, iar atunci când imitația a fost depășită și abandonată, se trecea treptat spre cultura modernă. Deoarece artiștii, savanții, literații din secolele

grecești, cum s-a crezut o vreme, ci pentru că nu-i interesa acest lucru, pentru că aveau o altă sensibilitate, o altă concepție despre divinitate și despre creație. Dar ideea că între „lumea veche” și „lumea nouă” – imitație a celei vechi – se interpune una „mijlocie”, fără nicio personalitate, una întunecată, de tranziție, nepotrivită, ca un fel de accident al istoriei, și-a făcut loc treptat, s-a

În centru, o inițială dintr-un manuscris medieval în care sunt reprezentați bellatores, oratores și laboratores; în sens invers acelor de ceasornic, miniaturi în care apar oamenii bisericii, țărani și cavalerii

insinuat în unele scrieri, pentru ca apoi să se generalizeze.

V – XIV, adică oamenii de cultură sau creatorii medievali, cu foarte rare excepții, nu au imitat operele clasiciste greco-latine, au fost tratați cu dispreț, cu desconsiderare și au fost ignorați multă vreme, ei și operele lor. Firește, o biserică gotică nu seamănă cu un templu grec, dar nu pentru că oamenii Evului Mediu nu știau să facă temple

O societate bazată pe ierarhie

Eroarea provenea dintr-o concepție greșită, anume din judecarea epocilor trecute în funcție de valorile societății contemporane celui sau celor care făceau observațiile respective. Astfel, dacă studiem Evul Mediu în funcție de ideile considerate progresiste ale secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, adică în funcție de libertate, egalitate, frăție, concurență, capital, liberalism, individualism etc., atunci acea lume ne apare iremediabil

Imaginea unui domeniu feudal,
miniatură din manuscrisul
Bogatelor ore ale ducelui de Berry

atunci când apare, cu dreptul de comună inclus, devine o armă de subminare a feudalismului); este o societate reglată de aranjamente personale care dau sens și formă pomenitei ierarhii; este o lume cu puternice tendințe comunitare, o lume în care, de regulă, grupul contează mult mai mult decât individul. Astfel, în centrul societății era atunci pământul, organizat sub forma moșiilor (posesiunilor), în mijlocul cărora se afla castelul (cetatea, conacul, locuința întărită a nobilului) – locul vital al domeniului și azilul natural al întregii populații a satului în caz de pericol. În alte zone ale posesiunilor erau satul, sesiile (loturile) date spre folosință țăranilor, locurile de folosință comună, lotul lucrat în regie proprie de stăpân etc.

Legat de spiritul comunitar al Evului Mediu, trebuie subliniată structura societății, așa cum era teoretizată de „ideologii” epocii respective și cum era percepută de „opinia publică”. Din acest punct de vedere, lumea

era împărțită în trei grupuri mari, în trei comunități sau în trei corporații, anume cei care luptă (*bellatores*), cei care se roagă (*oratores*) și cei care lucrează sau produc hrana (*laboratores*). Conform viziunii de mai sus, societatea trebuia condusă de reprezentanții acestor grupuri privilegiate, în armonie, fiindcă lumea era imaginată printr-un fel de întrepătrundere de sarcini, de completare reciprocă a îndatoririlor: războinicii erau cavalerii și nobilii, care luptau pentru sine și pentru celelalte două grupuri, rugătorii erau clericii (preoții și călugării) care se rugau pentru mântuirea lor și a întregii societăți, iar lucrătorii erau țăranii și artizanii în genere, care produceau hrana grupului lor și a celorlalte două. Natural, această „diviziune a muncii” în societate era ideală, prezentată de anumiți gânditori, pentru un anumit teritoriu al Europei Occidentale și consemnată într-o perioadă de timp limitată.

Noi nu avem instrumentele necesare pentru a măsura extensiunea și valabilitatea unei astfel de concepții și de percepții, dar le putem surprinde în țări variate și pe intervale de timp destul de mari. Astfel, în momentul în care aceste comunități au primit consacrare scrisă sub formă de privilegii, ele au început să se numească stări (*status*), adică forme sau componente ale puterii sau ale politicii (admițând că, pe scurt, politica înseamnă putere, dorință de putere, de exercitare a puterii).

Începând cu Epoca Modernă, vorbim de trei puteri în stat, cea executivă, cea legislativă și cea judecătorească, fapt care presupune aplicarea principiului separației puterilor. În Evul Mediu, nu exista principiul separației puterilor în funcție de cei care conduc (conform legilor), cei care fac legile și cei care sancționează încălcările legilor (judecă), dar exista un principiu al separației și al uniunii, în același timp, în funcție de cei care luptă, care se roagă și care muncesc. Aceste trei stări dădeau esența puterii, adică a funcționării statului. De altfel, în latina medievală, termenul stare (= *status*) este identic ca formă cu termenul (antic sau modern) de stat, deși, la romani, ordinea de stat era numită, vreme de vreo cinci secole, *res publica*.

(Va urma)

traduc printr-o serie de aranjamente personale, concretizate în contractul vasalic, care include – în forma ideală – trei gesturi, ceremonii sau secvențe, anume omagiul, jurământul de credință și investitura.

Mai pe înțeles, prin contractul vasalic, un om liber și, de regulă, posesor de anumite bunuri devine omul altui om, tot liber și posesor de mai multe bunuri și mai puternic, pe baza unui acord bilateral, cu clauze specifice. Scopul contractului vasalic era protecția venită dinspre una dintre părți și ajutorul (militar) și sfatul, acordate de cealaltă parte.

Se caută denumiri noi

Aspectul palpabil al contractului vasalic era investitura, adică înzestrarea omului mai slab (numit vasal), din partea omului mai puternic (numit senior) – sub a cărui protecție se punca cel mai slab –, cu o bucată de pământ, de mărime variabilă, numită convențional feud. Prima formă a feudului a fost beneficiul (*beneficium*), acordat viager. În schimbul acestei danii și al amintitei protecții, dăruitul era dator cu „ajutor și sfat“ (*auxilium et consilium*). Conform unei linii de interpretare, chiar și țărani erau un fel de vasali (situați la baza ierarhiei), fiindcă bucițele lor de pământ erau primite de la nobil (feudal), spre a fi lucrate, în anumite condiții, care includeau tot drepturi și obligații reciproce, între ele plasându-se, pentru multe secole, până spre finele Evului Mediu, și conservarea calității de oameni liberi a acestor țărani. Totuși, lumea seniorilor și vasalilor este formată din indivizi liberi, pe când țărani și șerbi se aflau în grade diferite de dependență față de stăpâni. Mai circulă credința despre sărăcia lucie a tuturor acestor țărani, care s-ar fi târât goi și flămânzi la picioarele stăpânilor lor, când, în fapt, mulți dintre ei (ne gândim inclusiv la iobagii din Transilvania) aveau câte opt perechi de boi, câte patru cai și câte 150 de porci.

Firește, schema teoretică schițată mai sus (despre relațiile de vasalitate) este ideală și nu se întâlnește în forme pure nici măcar în

Societatea feudală se baza pe o ierarhie strictă

întreaga Franță, dar acolo unde se pot distinge caracteristicile sale de bază, societatea se numește, convențional, feudală (seniorială).

În ultimele decenii au apărut între istorici o serie de controverse care au condus la propuneri foarte serioase de regândire a întregului eșafodaj al societății medievale și de renunțare la denumirea de „societate feudală“. Până în prezent însă, nu am semnalat vreo abordare teoretică menită să răspundă mai bine nevoii de a defini, la nivel cât mai general posibil, mecanismul lumii medievale. Noile propuneri (formulate cu destulă vehemență), accentuând diferențele, nu au făcut decât să ofere concepte sau denumiri noi, adecvate unei anumite regiuni a Europei, dar nepotrivite pentru alte zone, uneori chiar din vecinătate. De aceea, în acest moment, cu toate rezervele, considerăm mai potrivită (atunci când este neapărat necesară), inclusiv pentru Europa Centrală și chiar pentru o parte a celei sud-estice, denumirea de lume feudală.

Rugătorii, luptătorii și lucrătorii

În acest context, lumea sau societatea feudală are câteva caracteristici peste care nu se poate trece: este o societate rurală și agrară (orașul este o excepție de la feudalism și,

3 martie 1918, și Tratatul de la București, semnat cu România învinsă (7 mai 1918), care au extins influența germană pe vaste teritorii est-europene și au adus mai aproape perspectiva hegemoniei continentale. Prevenirea unei asemenea situații fusese una dintre cauzele principale ale războiului pentru Londra și Paris. Cele 14 puncte enunțate la începutul anului 1918 de Woodrow Wilson, președintele Statelor Unite, intrate cu forțe proaspete în marea conflagrație mondială, au semnalat reducerea angajamentului de a menține monarhia austro-ungară. Deși textul, modificat de mai multe ori, nu vorbea direct despre divizarea ei, a menționat însă „oportunitatea dezvoltării autonome pentru popoarele din Austro-Ungaria”. Dintr-o dată, dispariția unui stat dinastic din Europa Centrală a devenit pentru mulți posibilă.

Viitorul preconizat

Drept urmare, în cursul anului 1918, Aliații au recunoscut unul după altul consiliile naționale ale emigranților drept guverne legitime și s-au identificat cu obiectivele militare și aspirațiile naționale românești, sârbești și cehoslovace. Cu astfel de antecedente s-a deschis, la 18 ianuarie 1919, Conferința de Pace de la Paris, unde nu a existat o reprezentare maghiară timp de un an, dar statele succesoare erau prezente și puteau face lobby pentru obiectivele lor teritoriale.

Cei mai importanți politicieni ai guvernului Károlyi, ajuns la putere în Ungaria la 31 octombrie 1918, și repu-

Oszkár Jászi

blica populară care s-a dezvoltat din acest guvern au plecat de la ideea menținerii integrității teritoriale maghiare. Deși au recunoscut secesiunea Croației, se gândeau, de fapt, la menținerea frontierelor regatului istoric al Ungariei. Au existat politicieni din guvern care au susținut ideea frontierele etnice ca poziție maghiară, dar aceștia au fost în minoritate. Guvernul a încercat să câștige simpatia naționalităților din Ungaria, acesta fiind, de exemplu, scopul legilor privind autonomiile și negocierile de la Arad cu liderii români din Ungaria, în noiembrie 1918, inițiate de ministrul naționalităților Oszkár Jászi. Românii prezenți la negocieri se gândeau deja la secesiunea teritorială și unirea cu România.

După înfrângerea în război, nu a existat nicio șansă de a păstra neatinse granițele regatului istoric al Ungariei. Cu toate acestea, intenția Mariilor Puteri a fost decisivă, iar mișcărilor naționalităților au avut un rol mai mic, cred, în

ceea ce privește stabilirea frontierelor după 1920, așa cum au fost desenate la Conferința de Pace.

Căderea guvernului Károlyi și venirea la putere a Republicii Sovietice Ungare la 21 martie 1919 au fost, de asemenea, cauzate de politica Antantei, care susținea pretențiile statelor mici. În a doua „Notă Vix” (denumită după locotenent-colonelul Fernand Vix, comandantul misiunii Antantei de la Budapesta, cel care a înmănat nota), decidenții de la Conferința de Pace de la Paris înființau o nouă zonă neutră care să separe armatele maghiare și române; pas care prevestea viitoarele frontiere de la Trianon. Guvernul maghiar nu a fost dispus să accepte acest lucru, în special în condițiile în care avea o experiență proastă cu astfel de linii: armata română, nu contează din ce motiv, a traversat și linia de demarcație stabilită în Convenția de armistițiu de la Belgrad din 13 noiembrie și apoi pe cea trasată în acordul Apáthy Berthelot, la începutul lunii ianuarie 1919, și a avansat permanent spre Vest (*Magazin istoric*, nr. 12/2018; 4, 5/2019; 8, 9/2019).

Republica Sovietică Ungară a respins „Nota Vix”, deși liderul noului regim, Béla Kun, a subliniat în mod repetat că nu pornește de la ideea integrității teritoriale. Până în martie 1919, planurile pentru noile frontiere ale Ungariei fuseseră finalizate la nivelurile inferioare ale experților Conferinței de Pace de la Paris. Acestea au inclus, în general, liniile ulterioare, cu o excepție notabilă: în aceste planuri Ungaria de Vest (mai

Exclusivitate

Domnul Balázs Ablonczy, coordonatorul proiectului „Trianon 100“, a avut amabilitatea să răspundă solicitării redacției noastre de a ne scrie un articol despre semnarea

Tratatului de Pace de la Trianon, la 4 iunie 1920. Autorul este absolvent al Universității ELTE din Budapesta, are titlul de doctor în istorie din anul 2004 și a urmat cursurile Universității Sorbona din Paris, în anii 1998 și 1999. Lucrarea de doctorat s-a intitulat Pál Teleki între cele două războaie mondiale. 1921 – 1938. A fost profesor invitat la Universitatea din Indiana, S.U.A. (2009 – 2010), directorul Institutului Maghiar din Paris (2011 – 2015) și este membru al mai multor institute de cercetare din Ungaria. A publicat mai multe cărți. Transilvania reîntoarsă: 1940 – 1944 a apărut și în traducere în limba română.

Așa cum a ținut să ne precizeze autorul, articolul exprimă un punct de vedere strict personal.

Panorama Palatului Marele Trianon

BALÁZS ABLONCZY

Tratatul de Pace cu Ungaria a fost semnat la Palatul Marele Trianon din grădina castelului de la Versailles. A fost penultima piesă a sistemului tratatelor de la Paris, care a încheiat Primul Război Mondial. Pentru a înțelege și a interpreta acest tratat trebuie să ne întoarcem la finalul Primului Război Mondial.

Șirul de evenimente care a dus la împărțirea Monarhiei Austro-Ungare, ce includea și Regatul Ungariei, a fost determinat de considerentele strategice ale Puterilor Antantei, evoluțiile politicii internaționale în timpul războiului, respectiv de lupta minorităților de a se desprinde de imperiul multiethnic.

La începutul războiului marile puteri occidentale care luptau contra Monarhiei Austro-Ungare nu aveau o concepție formată cu privire la soarta Europei Centrale după război. După moartea lui Franz Joseph I (21 noiembrie 1916), a avut loc o schimbare treptată în politica Antantei. Pe de o parte, au fost încercările prudente ale noului conducător, împăratul Carol I al Austriei (regele Carol al IV-lea al Ungariei), de a încheia tratate de pace separate în decursul anului 1917, dar mai

Președintele S.U.A.
Woodrow Wilson

ales dezvăluirea acestor încercări a obligat Imperiul Austro-Ungar la un rol de subordonare față de Germania. Acordul de la Spa, semnat în mai 1918, a prevăzut o strânsă cooperare militară și economică între Germania și Austro-Ungaria. Era un semnal pentru mulți că posibilitățile monarhiei austro-ungare de a acționa independent în politica externă au fost reduse radical.

S-au adăugat Tratatul de Pace de la Brest-Litovsk, semnat cu Rusia bolșevică la

economice pentru marile grupuri de capitaliști francezi în cazul unor posibile schimbări favorabile de frontieră) și din cauza deraierii intențiilor de modificare, partea maghiară a obținut doar concesiunea ca în scrisoarea sa atașată versiunii finale a Tratatului de Pace, prim-ministrul francez, Alexandre Millerand, să facă aluzie la anumite schimbări teritoriale în decursul trasării frontierei la fața locului.

Singurul efect a fost că până în 1924 Ungaria a primit în total 717 km² mai mult decât în textul inițial al Tratatului de Pace – însă acest lucru nu prea a mulțumit partea maghiară. Plebiscitul a avut loc numai în zona orașului Sopron, în decembrie 1921, unde populația regiunii, alcătuită, de altfel, în mare parte din germani, a votat în favoarea anexării sale la Ungaria. O posibilitate similară de exprimare a voinței populare nu a avut loc pe teritoriul fostului regat al Ungariei, deși existau o serie de zone și orașe anexate la alte state, rămase de cealaltă parte a graniței, în zona frontierei, unde proporția maghiarilor depășea 80 – 90%. Astfel de orașe erau Oradea sau Satu Mare, în epoca respectivă.

Ágost Benárd
și în spatele lui
Alfréd Drasche-Lázár

În decursul lunii aprilie 1920, delegația maghiară s-a gândit să refuze semnarea Tratatului de Pace, însă, după deliberări, majoritatea membrilor au fost în favoarea cooperării. Semnarea a fost în cele din urmă încredințată lui Ágost Benárd, ministrul Muncii și Protecției Sociale, și Alfréd Drasche-Lázár, secretar de Stat la Ministerul Afacerilor Externe. Ei au ajuns la Paris la 3 iunie 1920, iar la 4 iunie, la ora 16.30, au semnat Tratatul de Pace în Palatul Marele Trianon din grădina palatului de la Versailles, în sala numită Galeria Cotellet (după picturile lui Jean-Baptiste Cotellet, care decorează pereții). Pe lângă mica delegație maghiară, la eveniment au

fost prezenți regele Greciei, premierul francez, șefii diplomației franceze și mareșalul Foch. Britanicii și italienii au fost reprezentați doar de delegați de rang inferior. Documentul a fost semnat olograf în numele țărilor lor, printre alții, și de reprezentanții din

Siam, Japonia, Cuba, Panama și Grecia. Acest tratat a fost ratificat de Parlamentul Ungariei în noiembrie 1920 și a fost încorporat în legislația maghiară în iulie 1921, ca legea nr. XXXIII/1921. Întrucât Statele Unite nu a participat oficial la stabilirea tratatului, Ungaria a trebuit să semneze un tratat de pace separat la 29 august 1921.

Drumul către revizionism

Dispozițiile Tratatului de Pace sunt cunoscute: dintre cei 282.000 km² ai Regatului Ungariei, doar 93.075 au rămas sub autoritate maghiară, iar populația țării a scăzut de la 18,2 milioane, la 7,6 milioane. Cu alte cuvinte, țara a pierdut două treimi din teritoriile sale anterioare și 57% din populație. Conform recensământului din 1910, din aproape 10 milioane de locuitori care se declarau de naționalitate maghiară, 3,3 milioane au devenit cetățenii unui stat străin în urma Tratatului de Pace. Ungaria a fost nevoită să-și demobilizeze armata (aceasta a fost plafonată la un maxim de 35.000 de persoane) și să plătească reparații de război. Deseori se menționează în legătură cu Tratatul de Pace proporția resurselor minerale, liniilor feroviare și a zonelor forestiere pierdute, dar, din punct de vedere economic, a fost mult mai gravă divizarea piețelor și a districtelor școlare care s-au dezvoltat de-a lungul secolelor, încetarea relațiilor microregionale și secționarea unităților administrative.

(Continuare în p. 25)

Delegația maghiară părăsește
Palatul Trianon după semnarea
Tratatului de Pace

Albert Apponyi

târziu Burgenland) încă nu aparținea Austriei.

În Ungaria zărele au publicat granițele care se pregăteau la Paris, încă din timpul Republicii Sovietice, la jumătatea lunii iunie 1919. Din acel moment, nici pentru opinia publică maghiară nu mai era secret care era viitorul preconizat pentru țară. Înaintarea armatei române a jucat, fără îndoială, un rol în căderea republicii comuniste, așa cum a avut și în formarea sa. Dar faptul că guvernul bolșevic a rămas fără sprijinul social-democraților, a căror susținere i-a salvat într-o situație similară la sfârșitul lunii aprilie 1919, a jucat, de asemenea, un rol în căderea republicii lui Béla Kun. Cu trei zile mai târziu, armata română a ocupat Budapesta și părțile de nord-vest ale țării, până la Győr (unde a ajuns la 18 august).

Negocieri secrete fără rezultatele așteptate

După căderea republicii sovietice, pregătirile pentru pace din partea ungară au căpătat un nou impuls sub guvernul Friedrich, în mare parte sub conducerea geografului și politicianului Pál Teleki. În cele din urmă, în decembrie 1919, Antanta a invitat reprezentanții guvernului creștin-socialistului Károly Huszár la Conferința de Pace. Când delegația maghiară, condusă de Albert Apponyi, a ajuns la Paris, la 7 ianuarie 1920, multe chestiuni erau deja stabilite la conferință. Tratatul de Pace cu Germania (*Magazin istoric*, nr. 6/2019), care a stat la baza tuturor tratatelor ulterioare, era semnat, urmat de tratatele cu Austria (*Magazin istoric*, nr. 9/2019) și Bulgaria (*Magazin istoric*, nr. 11/2019).

Delegația ungară trimisă în Franța a fost formată din 66 de persoane. Membrii delegației au fost cazați sub supraveghere strictă, la hotelul „Château Madrid”, în apropiere de Paris, la marginea pădurii Boulogne. Condițiile de pace au fost prezentate delegației ungare la 15 ianuarie 1920, în clădirea Ministerului de Externe din capitala franceză, condiții la care, în numele delegației, Albert Apponyi a putut să dea răspuns a doua zi, în fața conducătorilor Conferinței de Pace: premierul francez Georges Clemenceau, cel britanic, David Lloyd George, și cel italian, Francesco Nitti, respectiv ambasadorii american și japonez. În discursul său, Apponyi, deși a subliniat

Pál Teleki

necesitatea istorică a statului maghiar milenar, a acceptat în cele din urmă rezultatele unui plebiscit care urma să fie organizat în zonele stabilite a fi transferate altor state. Notele suplimentare ungare care conțin răspunsurile la Tratatul de Pace i-au preluat argumentarea și au susținut mai accentuat plebiscitul solicitat în zonele cu populație mixtă.

În urma argumentelor maghiare, în februarie – martie 1920 au apărut dezbateri cu privire la pacea maghiară în special referitoare la apartenența regiunii Csallóköz (Slovenia de astăzi) –, însă făuriții păcii au decis în cele din urmă să-și mențină neschimbate deciziile anterioare. Probabil ca urmare a negocierilor secrete ungare-franceze încă în desfășurare (partea maghiară a promis beneficii

de propagandă în sprijinul Ungarici. Petițiile semnate de mai multe personalități maghiare solicitau „menținerea integrității teritoriale a Ungarici în interesul unei păci permanente”. Propaganda pentru menținerea Ungarici, în granițele sale din 1914, a devenit foarte intensă la începutul anului 1919. Chiar cetățeni britanici, precum John D. Patton, pledau cauza maghiară. Au fost și intervenții directe, precum scrisoarea contelui Albert Apponyi (fostul ministru al Educației în Ungaria) către lordul Weardale, în care oficialul menționa că administrația ungară era dispusă să ofere autonomie minorităților, pentru a opri dezmembrarea regatului ungar. Scrisoarea lui Apponyi a fost trimisă și presei americane spre publicare, pentru ca publicul american să se familiarizeze cu problema Ungarici.

Pe de altă parte contele Gyula Andrássy (ministru de Externe al Austro-Ungarici în ultimele zile ale Primului Război Mondial) a cerut de la diplomația britanică expedierea unei misiuni militare, 20.000 de militari, pentru a elimina pericolul bolșevic din Budapesta. Oficialul maghiar considera că pericolul unei mișcări bolșevice în Ungaria era iminent. Dacă planurile Aliaților vor fi puse în practică, „Ungaria o să fie o țară ce nu putea să trăiască, dar care în același timp va refuza să moară. Dacă Anglia pronunță sentința noastră la moarte, eu, cel puțin, voi deveni revoluționar. Am fost și voi rămâne maghiar și voi căuta să apăr Ungaria, pe care o iubesc atât de mult”.

Eyre Crowe

Andrássy era convins că Anglia prefera o reînviere a proiectului austro-ungar, decât o Austrie căzută în mâinile Germanici. Marea Britanie avea nevoie de aliați importanți în zonă, iar o federație austro-ungară și Polonia puteau să aprobe interesele sale în regiune, credea el.

Biserica protestantă din Ungaria s-a implicat la rândul

ei în propaganda ce trebuia să influențeze soarta Transilvaniei. Se propunea o regiune autonomă a Transilvaniei, pentru a evita dispariția protestantismului din provincie, odată cu anexarea ei de către România. Nu știm dacă acest demers a avut efect, dar conducerea Colegiului Misionar din Manchester își exprima îngrijorarea cu privire la viitorul Bisericii Reformate din Transilvania sub o administrație românească, protestând împotriva arestării episcopului Josef Ferencz. Clericii britanici făceau apel la diplomația britanică pentru menținerea libertăților religioase în zonă, indiferent de deciziile politice care urma să fie luate cu privire la această zonă. În aceeași direcție a acționat și organizația clericală scoțiană United Free Church of Scotland. Ei cereau permisiunea pentru a se deplasa la Budapesta și a evalua situația, dar solicitau și o poziție oficială a conducerii diplomației britanice în această chestiune.

În legătură cu tema protecției cultelor protestante din Transilvania se înscrie și vizita unui reprezentant al Netherlands Bible Society în Marea Britanie. La sfatul Arhiepiscopului de Canterbury, i-a remis contelui Balfour, conducătorul diplomației britanice, un memorandum în care și-a expus temerile sale și ale maghiarilor pe care îi reprezenta.

Toate aceste demersuri din partea conducerii clerului reformat nu au avut un efect vizibil asupra structurii de decizie a Foreign Office, deoarece decizia era una politică. Dar un efect al acestor inter-

Arthur Balfour, conducătorul diplomației britanice, până la 23 octombrie 1919 (stânga), alături de Winston Churchill

VIITORUL TRANSILVANIEI LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PĂRIS, ÎN DOCUMENTELE FOREIGN OFFICEULUI

ALEXANDRU PIȚIGOI

Propaganda pentru stabilirea granițelor României la Conferința de Pace de la Paris (1919 – 1920), văzută prin analiza documentelor primite de guvernul de la Londra, ne arată că cele mai multe au fost legate de decizia privind viitoarea frontieră dintre România și Ungaria. Efortul pentru a convinge Marea Britanie să adopte un alt traseu de stabilire a graniței Transilvaniei a fost mare și a aparținut aproape în totalitate părții maghiare.

În planul britanic cu privire la viitorul Transilvaniei la Conferința de Pace se recomanda ca în nord, la preconizata graniță cu Cehoslovacia, linia de frontieră să urmărească Someșul, lăsând Csengerul și Săcuieniul de partea maghiară a graniței, iar Tășnadul de partea românească. Pe urmă trebuia urmărită o linie care să ocolească Oradea Mare și Arad și se termina la Ada (azi în Serbia), unde trebuia să se unească granița ungară cu cea română și cea sârbă.

Eforturi susținute

Propunerea britanică respecta împărțirea etnică din zonă. În plus exista o cale ferată directă între România și Cehoslovacia, independentă de orice control maghiar. Se recomanda ca Oradea Mare și Arad, cei doi pivoți de comunicații din zonă, să fie

atribuiți României, chiar dacă în cele două orașe domina o majoritate etnică non-românească. Se preconiza că schimbarea administrației urma să modifice în viitor și caracterul etnic al celor două zone urbane. În analiza britanică, cedarea celor două orașe către România era un mod și un simbol de a arăta Ungarici noua ordine europeană și o modalitate de plată pentru pierderile cauzate în timpul războiului.

Cu referire la colțul de nord-vest al Banatului, acesta nu trebuia lăsat Ungarici, chiar dacă populația majoritară din zonă îi aparținea, ci trebuia dat României sau Serbiei, în funcție de cum avea să evolueze negocierile dintre ultimele două. Documentul conchidea că, în oricare caz, granița în zonă trebuia stabilită în funcție de Mureș și Tisa.

Încă de la începutul negocierilor, Foreign Office a fost asaltat cu diverse documente

*Lordul Weardale (dreapta),
alături de industriașul american Andrew Carnegie (centru)*

Marii Britanii, Italiei și Statelor Unite ale Americii), reunit la Paris, a hotărât trimiterea generalului britanic Smuts în Ungaria, într-o misiune specială, pentru a investiga exact situația din teren și a informa direct pe primul-ministru francez Clemenceau, conform instrucțiunilor primite. Ion I.C. Brătianu considera că Anglia era principala responsabilă pentru trimiterea misiunii conduse de ofițerul britanic la Budapesta și ulterior la București, aceasta fiind „zi de zi tot mai favorabilă inamicilor noștri”. David Lloyd George i-a menționat omologului român că „generalul Smuts nu avea o misiune politică, el trebuia doar să negocieze cu ungurii chestiunea privitoare la linia de armistițiu”.

În rapoartele sale, Smuts considera că era aproape să-i convingă pe bolșevici să se retragă pe noua linie de armistițiu, trasată cu România. Totuși, menționa el, au refuzat semnarea documentului, deoarece pentru ei această acțiune însemna demisia guvernului lor. Au venit cu contrapropuneri, considerate inacceptabile de Smuts. Cu toate acestea se pare că generalul a fost păcălit de Béla Kun (liderul bolșevic al Ungariei), deoarece el trimitea la Londra informații conform cărora guvernul maghiar era mai mult interesat de chestiuni economice la Paris, decât de cele teritoriale. Smuts credea că atitudinea maghiară nu era neprietenoasă și era mai nimerit să fie ascultat la Paris punctul de vedere al guvernului bolșevic de la Budapesta, înainte de a declanșa

Vittorio Emanuele Orlando

un conflict militar pe simple chestiuni tehnice, provocate de armistițiu.

O politică interesantă și periculoasă făcea guvernul italian, condus de Vittorio Emanuele Orlando, în timpul conflictului militar româno-maghiar (*Magazin istoric*, nr. 4, 5, 8, 9/2019). Din informațiile britanice, acesta a luat legătura cu guvernul lui Sándor Gárbai și a făcut demersuri pentru aprovizionarea lui cu arme. Existau date la nivelul informațiilor militare britanice că transporturi de arme dinspre Italia spre Ungaria deja trecuseră prin Viena.

Colonelul
Joseph Whiteside Boyle

Chestionat de ambasadorul francez la Roma, Orlando a admis contactele cu guvernul bolșevic de la Budapesta, dar a negat orice fel de aprovizionări cu arme sau de altă natură. Din discuțiile bilaterale franco-britanice, reieșea că diplomația franceză nu avea încredere în răspunsul lui Orlando.

Mișcarea politico-diplomatică italiană era logică și exprima un pragmatism cât se poate de plastic. Intrată în război pentru a integra zone din vestul Peninsulei Balcanice și sudul Austriei, Italia s-a văzut la sfârșitul războiului exclusă de la eventuale câștiguri teritoriale în vestul Balcanilor, în defavoarea noului Regat Sârbo-Croato-Sloven. Probabil, în ecuația Guvernului de la Roma, dacă acesta sprijinea efortul de război maghiar, noii lideri de la Budapesta vor pune presiune pe Serbia, lăsând calea liberă trupelor italiene, în zona jinduită de aceștia. Calculul italian a avut un rezultat neprevăzut: în loc să se concentreze pe un eventual atac împotriva Serbiei, guvernul bolșevic a declanșat atacuri contra Cehoslovaciei și României.

Un anume cetățean englez Estlin Carpenter sublinia, la începutul lunii octombrie, că autoritățile române care se aflau în Cluj făceau tot posibilul să schimbe raportul etnic al orașului, pentru ca orașul să îi fie acordat României, la Paris, pe considerente etnice. Cei de la Foreign Office care au analizat scrisoarea-apel a lui Carpenter considerau că ea nu trebuia luată în seamă. De câteva luni Guvernul român

venții a fost mesajul pentru liderii religioși reformați care au întreprins aceste intervenții să aducă dovezi pentru sprijinirea acuzațiilor împotriva administrației românești din Transilvania și atunci se vor lua măsuri.

● singură armată capabilă

Propaganda maghiară în Marea Britanie continua și prin scrisoarea contelui Teleki, de două ori prim-ministru al Ungarici, către Societatea Geografică Regală. Conținutul ei era un protest maghiar împotriva cererilor de alipire ale unor părți ale Ungarici, către România, Cehoslovacia și Serbia. Conducătorii Societății Geografice Regale, după ce au analizat chiar datele trimise de maghiari, dar și datele pe care le aveau la rândul lor la dispoziție au concluzionat că cererile vecinilor Ungarici erau justificate etnografic. Demersul lui Teleki a avut efect de bumerang: în loc să obțină o condamnare din partea forului științific britanic, acesta a legitimat cererile cehoslovace, române și sârbe.

În linia demersurilor pentru păstrarea granițelor Ungarici antebelice se înscrie și scrisoarea arhiducelui Joseph de Habsburg (*Magazin istoric*, nr. 6/2020), trimisă regelui George al V-lea al Marii Britanii și Irlandei în care își exprima protestul împotriva împărțirii Ungarici. În opinia lui, ea nu putea să supraviețuiască dacă pierdea teritoriile propuse de Aliați pentru a fi cedate, fiind în avantajul Marii Britanii să o ajute. A revenit în luna martie cu o nouă scrisoare pentru

Generalul Jan Christiaan Smuts

regele Angliei în care reitiera nemulțumirile pentru tratamentul la care era supusă Ungaria la Paris. George al V-lea i-a răspuns scurt arhiducelui: „Doar Conferința de Pace poate decide în privința doleanțelor maghiare“.

În capitalele europene neutre (Haga, Berna, etc.) mai mulți reprezentanți neoficiali maghiari au înmănat memorandumuri care precizau punctul de vedere de la Budapesta și clamau că „Transilvania reprezenta inima Ungarici“.

Toate memorandumurile, scrisorile și petițiile maghiare erau analizate de Eyre Crowe, însărcinat de Foreign Office cu examinarea problemelor din zona Europei de Sud-Est și Balcani. Acesta considera documentele respective drept „hârtii inutile“, într-o notă adresată lui Arthur Balfour.

Conducătorii serviciului de informații militar britanic din zona Balcanilor notau că maghiarii se așteptau să piardă Transilvania și Slovacia, dar nu și zone majoritar maghiare precum Pressburg (Bratislava)

și Komáron. Trupe britanice sau americane trimise pentru a restabili situația în Ungaria urma să fie primite cu entuziasm, dar nu același lucru se menționa despre eventualitatea intrării unor trupe franceze.

Ceea ce nu știau maghiarii era că situația militară din zonă era cel puțin incertă. Francezii își strâneau trupe în Banat, dar într-un ritm foarte lent, iar cele aduse nu se știa dacă vor lupta. Britanicii nu dispuneau de suficiente trupe pentru o intervenție. Chiar dacă locotenent-comandorul Freeman (șeful Misiunii militare britanice de la Budapesta) considera că era nevoie doar de o mică forță de poliție pentru a restabili ordinea în Ungaria, guvernul britanic nu părea dornic să riște în nume propriu o intervenție. Sârbii se plâneau că sunt înconjurati de atitudini ostile din partea Italiei, Austriei și Bulgariei și nu își vor folosi armata împotriva noului guvern bolșevic de la Budapesta. Guvernul sârb afirma că, dacă se dorea folosirea armatei sârbe împotriva lui Bela Kun, care preluase puterea la Budapesta, aliații trebuia să îi convingă pe italieni și români să-și retragă trupele din zonele unde erau probleme teritoriale. Cehoslovacia, stat apărut în octombrie 1918, nu avea încă propriu-zis o armată. Singura armată din zonă capabilă de o intervenție era cea română.

Un general păcălit

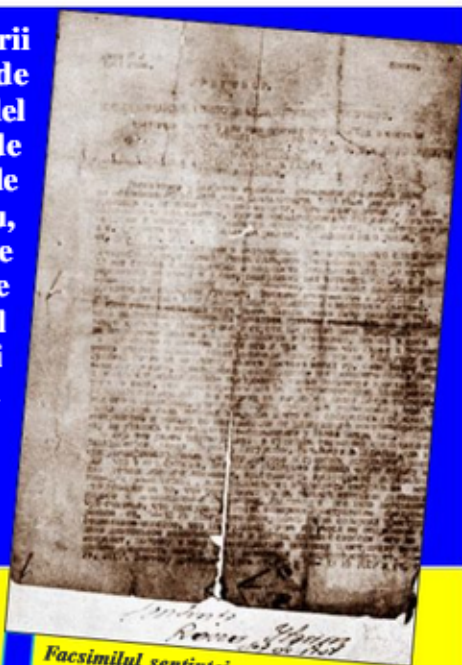
Consiliul celor patru (format din reprezentanții Franței,

Iunie 1940 – iunie 1941

„GENEROZITATEA“ ELIBERATORILOR

IOAN POPA

● Angajamente în interesul menținerii ordinii, nerespectate ● Operațiunile de parașutare și desant puteau deveni un model pentru germani ● În primele zile, 760 de arestări ● Mareșalul Jukov, implicat în crimele staliniste ● Consulatul italian din Chișinău, temniță NKVD ● În gropile comune, șepci de elevi de liceu, uniforme de străjeri, insigne studențești ● Împușcați în ceafă ● Vulturul Negru băga groaza în locuitorii Chișinăului ● Condamnați fără confiscarea averii, pentru că nu aveau ● Savantul Nicolae Moroșan, osândit pentru că nu dorește să activeze în instituțiile sovietice și să ofere cunoștințele acumulate științei sovietice

Facsimilul sentinței
de condamnare la moarte
a lui Ilarion Roșca, fost șef de post

Calvarul românilor basarabeni și bucovineni a început imediat după ultimatumurile sovietice adresate Guvernului regal român la 26/27 și 27/28 iunie 1940.

În multe privințe, operațiunea de ocupare a Basarabiei și nordului Bucovinei poate fi considerată o invazie militară similară celei din cazul Poloniei. Deși circumstanțele au fost oarecum diferite, U.R.S.S. a tratat Polonia și România în egală măsură ca state inamice, iar în teritoriile poloneze și românești anexate a aplicat, în linii generale, metode și proceduri similare de lichidare a stâlpilor de rezistență națională și de reprimare în masă a populației civile potrivnice bolșevizării și sovietizării societății. Nu întâmplător, Stalin avertizase în octombrie 1939, în discuția cu ministrul de Externe al Turciei: „În opinia mea, România e un fel de Polonia“.

Încă înainte de expirarea termenului ultimativ, impus într-o manieră care nu putea fi respectată practic, militarii sovietici au declanșat operațiunea de forțare a Nistrului, făcându-și apariția

în primele localități românești. În discuțiile din noaptea de 27/28 iunie, Molotov îi dăduse asigurări reprezentantului român că acțiunea de ocupare se va desfășura în trei – patru zile, iar ca regulă, între

trupele celor două părți urma să se păstreze în timpul depășirii o distanță de 5 – 10 km, „în interesul menținerii ordinii“. În ziua de 28 iunie, la ora 11.00, când reprezentantul român a remis răspun-

știa că orașul Cluj urma să fie atribuit României și astfel orice demers pentru a schimba realitatea etnică din teren era inutil.

Frank Rattigan (*Magazin istoric* nr.10 – 12/2019), în-sărcinatul cu afaceri britanic la București, a expediat o telegramă în care menționa că trebuia trimisă o comisie independentă în Transilvania. La Londra se considera că aflat în capitala României, nu putea să ofere răspunsuri obiective la întrebările trimise de la Foreign Office cu privire la situația de peste Carpați, deoarece toate sursele lui erau românești. Singurele surse britanice aflate în cunoștință de cauză erau considerate generalul Greenly, Cozens Hardy și colonelul Boyle, care apreciau în unanimitate că acuzațiile privind opresiunile românești în Transilvania erau simple discreditări și dezinformări maghiare, ce trebuia ignorate.

Un singur rezultat

La sfârșitul anului 1919, guvernul condus de Károlyi Hrusar anunța Misiunea americană că era pregătit pentru a trimite la Paris o delegație maghiară care să expună punctul de vedere al conducerii de la Budapesta, dar și pentru a semna tratatul întocmit de Conferința de Pace. Acțiunea diplomatică maghiară s-a diminuat foarte mult la sfârșitul anului 1919 și părea dispusă să accepte cererile formulate de Conferința de Pace.

Efortul diplomatic al Ungariei s-a concretizat pe multiple planuri și a fost pus în aplicare

Amiralul Ernest Troubridge

într-un mod concertat, pe alocuri disperat, pentru a menține integritatea teritorială a Ungariei. Reprezentanți diplomatici oficiali sau neoficiali, care acționau de cele mai multe ori în capitale neutre, încercau să deschidă un canal de dialog cu diplomația britanică. De cele mai multe ori scrisorile, memorandumurile și petițiile emise de partea maghiară erau considerate la Foreign Office simplă maculatură. Eforturile maghiare nu s-au oprit aici, ci s-a apelat la sensibilitatea britanică în legătură cu libertățile religioase sau chiar la puterea de influență a organizațiilor de femei din Marea Britanie.

Singurul rezultat al insistenței ungare cu privire la presupusele opresiuni românești din Transilvania a fost impunerea Tratatului privind minoritățile, iar Marile Puteri decizionale de la Paris au obligat România să îl semneze. Pe de altă parte, România, nu a avut o acțiune diplomatică foarte activă vizavi de Foreign Office, posibil din cauza neîncrederii particulare dintre David Lloyd

George și Ion I.C. Brătianu. Un alt argument ar fi că românii preferau să negocieze doar cu prim-ministrul francez, Clemenceau, considerat de români cel care conducea lucrările conferinței.

Misiunile militare trimise să investigheze situația din România și Ungaria nu au elucidat situația. Amiralul Troubridge, locotenent-comandorul Williams-Freeman și generalul Smuts au îmbrățișat punctul de vedere maghiar și au condamnat Guvernul român cu privire la acțiunile sale în Transilvania și Ungaria, iar ofițerii britanici trimiși la București, colonelul Boyle, generalii Greenly și Ballard au dezavuat propaganda maghiară și s-au raliat punctului de vedere al Guvernului român. Cele două puncte de vedere au stârnit nedumerire la nivelul Guvernului britanic și cel mai probabil nu au schimbat foarte mult planurile diplomației engleze cu privire la regiune.

Revoluția bolșevică nu a ajutat în niciun fel diplomația maghiară. Conferința de Pace era oricum preocupată de mișcarea bolșevică din Rusia și de diferitele ei încercări de a prelua puterea în Germania sau Austria. Aceasta a fost și șansa României. A fost singura țară din zonă disponibilă și interesată să pună pe câmpul de luptă o forță capabilă să înăbușe năvălădușul proiect bolșevic de la Budapesta. România și-a arătat capacitatea militară și și-a putut proiecta viitorul rol în zonă: un tampon între Rusia bolșevică și statele învinse în Primul Război Mondial. ■

NKVD menționate mai sus, au fost dezarmați și arestați numeroși soldați și ofițeri români în cursul retragerii, contrar oricărui uzanț internațional în asemenea situații. La 15 iulie 1940, în discuțiile începute cu sovieticii la Odessa, delegația română atrăgea atenția asupra faptului că, din efectivele românești din Basarabia și nordul Bucovinei, autoritățile sovietice au reținut și pus sub pază, în mod cu totul nejustificat, peste 170 de ofițeri și 100 de subofițeri, care au fost supuși la munci și la un tratament vexatoriu. Cu alte cuvinte, sovieticii arestară militari români pe care îi tratau ca prizonieri de război. De la un lot de 28 de ofițeri și un preot militar, cărora li s-a permis să se evacueze în România, la 28 septembrie 1940, deci la trei luni de la ocupație, autoritățile române au putut afla că între 9 iulie și 27 septembrie ei au fost înțemnițați la închisoarea centrală din Chișinău și supuși unui tratament de exterminare. În baza unor astfel de informații despre comportamentul trupelor de ocupație sovietice aflate sub comanda unică a generalului Jukov,

istoricul militar american Robert Forczyk era îndreptățit să concluzioneze: „În iunie 1940, Jukov a condus o mai puțin cunoscută invazie a provinciei românești Basarabia, aflându-se pentru prima oară la comanda unei formațiuni de luptă la nivelul unui front și fiind implicat în agresiunile și crimele staliniste“.

Alte atrocități și crime săvârșite de sovietici au fost descoperite de militarii români în vara anului 1941, după eliberarea nordului Bucovinei și a Basarabiei. Un referat întocmit de Chestura Poliției Chișinău la scurt timp după eliberarea orașului consemna descoperirea a patru gropi comune cu 75 de cadavre în curtea Consulatului Italian din capitala Basarabiei: „După coterpirea provinciei, organele NKVD-ului s-au instalat în localul Consulatului Italian din Chișinău, casă donată mareșalului Badoglio de către cetățenii municipiului, drept omagiu recunoașterii istorice a Unirii Basarabiei de către Italia, unde bolșevicii au și ales locul de tortură și de execuție.

Din primele zile de la instalare au fost ridicate de acasă

persoane cu acțiuni naționaliste, foști demnitari, oameni politici, membri ai partidelor de dreapta, descendenți ai ofițerilor din fosta armată țaristă, precum și deputați din fostul Sfat al Țării, martori din vremea proceselor comuniste și acuzatori, spunând familiilor că îi deportează în Siberia [...] În ziua de 30 august [1941 – n.n.] s-a reușit să se identifice și unul din locurile amenajate special pentru executarea și înmormântarea victimelor. În localul fostului Consulat Italian, în prezent complet ars, în fundul curții, într-un loc viran camuflat cu scânduri înalte, în parte arse, se găsesc mai multe gropi, unele proaspete, iar altele mai vechi, în care s-au găsit îngropați de-a valma mai mulți oameni politici executați [...] S-au mai găsit șepci de elevi de liceu, haine străjerești, militare, insigne studențești, ghete, linguri, perii de dinți, perne și uniforme de la funcționarii Societății de Tramvaie Chișinău, toate acestea aruncate în gropile comune, pentru a dispărea toate urmele. Parte dintre victime erau foarte sumar îmbrăcate, ceea ce denotă că

Alte cadavre dezgropate în curtea fostului Consulat italian

Orhei, alți români morți

sul Guvernului de acceptare a ultimatumului, Molotov a reiterat că U.R.S.S. nu poate prelungi termenul începerii ocupării, dar că pe parcurs ar putea fi admise eventuale prelungiri. Niciunul dintre aceste angajamente nu a fost respectat. De fapt, nici nu a existat intenția unei desfășurări ordonate. Dimpotrivă, planurile sovietice vizau în mod clar ocupația, ca și cum s-ar desfășura în urma unor lupte deschise, însoțită de jafuri, provocări, violențe și umilințe față de adversar.

Documente de arhivă, inclusiv sovietice, confirmă recurgerea la operațiuni de desant pentru ca trupe ale Armatei Roșii să ocupe în avans puncte cheie în diverse localități și în zonele de frontieră, astfel încât să poată „controla” retragerea armatei și a administrației românești. Pe lângă incitarea minoritarilor și a basarabenilor cu vederi de stânga la acțiuni de provocare și umilire a militarilor români în retragere, „carele de luptă sovietice blocau ieșirile din localități și, în poziție de tragere, somau trupele române să părăsească întregul armament,

precum și materialele și animalele de tracțiune”. Ecourile acestor practici au ajuns imediat și în Anglia, după cum consemnează chiar o serie de note informative ale structurilor militare sovietice, datate 2 iulie 1940. Presa engleză, menționează documentele respective, „acordă o mare atenție ocupării Basarabiei”. Publicațiile britanice „subliniază în mod deosebit ritmul rapid de deplasare a Armatei Roșii și folosirea parașutiștilor și a desantului. În acest sens se manifestă temeri față de repetarea de către germani, în atacarea Angliei, a experienței Armatei Roșii de parașutare a unor unități de tancuri, așa cum s-a folosit în regiunea Reni și Bolgrad”.

Actele abuzive și represive declanșate de sovietici odată cu pătrunderea lor pe teritoriile românești sunt confirmate și de documente din arhivele de război ale NKVD. Numai în primele zile ale ocupației sovietice, după cum consemnează o notă informativă a NKVD din 3 iulie 1940, în Basarabia și nordul Bucovi-

nei, grupurile operative ale organelor NKVD au arestat 760 de persoane, îndeosebi „foști lucrători de la instituțiile de poliție și jandarmi”, dar și „oameni din satele din preajma frontierei”: 142 – în județele Hotin, Cernăuți și Bălți; 121 – în orașele Orhei, Soroca și Chișinău; 227 – în Akkerman (Cetatea Albă), Bender (Tighina), Comrat, Cahul, Bolgrad și Izmail; 270 – în satele din preajma frontierei. Potrivit altor documente întocmite de trupele de frontieră ale NKVD, până la data de 6 iulie 1940 detașamentele de grăniceri sovietici au arestat în Basarabia și nordul Bucovinei 244 de persoane, calificate ca agenți ai serviciilor de informații române, trădători, informatori, elemente contrarevoluționare, acestea fiind încarcerate și supuse anchetelor care s-au soldat cel mai adesea cu execuții sau trimiterea în Gulag.

Dimensiunile violențelor și atrocităților comise de sovietici erau, de fapt, mult mai mari, iar despre consecințele lor se va afla în lunile următoare. Pe lângă arestările de care vorbesc documentele

Cadavre deshimate în curtea fostului Consulat al Italiei la Chișinău

Cadavre dezgropate la Cetatea Albă

științifice și a acceptat destul de greu propunerea insistență a conducătorilor comuniștilor de la Chișinău de a candida și de a fi ales, la începutul anului 1941, ca deputat din partea R.S.S. Moldovenești în Sovietul Suprem al U.R.S.S. Odată cu declanșarea războiului germano-sovietic, în iunie 1941, Nicolae Moroșan se afla deja pe lista persoanelor suspecte de atitudine antisovietică. În zorii zilei de 15 iulie 1941, în preajma intrării trupelor germano-române în Chișinău, Nicolae Moroșan este arestat de organele NKVD și evacuat la Tiraspol, împreună cu ultimii funcționari ai fostei administrații sovietice a orașului. Decizia de arestare este redactată de anchetatorul sovietic și aprobată de superiorii săi, inclusiv de N. Sazîkin (șeful secțiunii NKVD din R.S.S.M., în perioada 1940 – 1941), retroactiv, la 17 iulie 1941. Documentul, un veritabil rechizitoriu și act de condamnare, înainte de anchetă și de judecată, a „activității criminale” a savantului, conține cinci capete de acuzare deosebit de grave în sistemul penal sovietic al epocii: apartenență la partidul burghez Frontul Renașterii Naționale din România; „refuzul” inițial și acceptarea după discuții insistente de a candida pentru alegerea ca deputat în Sovietul Suprem al U.R.S.S.; refuzul, în calitate de deputat al Sovietului Suprem al U.R.S.S., de a participa, la 28 iunie 1941, „ziua aniversării de la eliberarea Basarabiei de boicrima românească”, la o emisiune radiofonică în cadrul căreia trebuia

Nicolae Moroșan

să prezinte „un raport despre realizările obținute de către popoarele din Basarabia în decursul unui an”; depoziția favorabilă unui profesor din Chișinău, în cadrul unui proces în care acesta era acuzat ca fiind „cunoscut în Basarabia drept un dușman activ al Puterii Sovietice” și organizator al comitetului pentru ajutorarea refugiaților din fosta Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (Transnistria), condus de Pan Halippa în perioada interbelică; atitudinea „suspectă” adoptată de acuzat după începerea acțiunilor militare dintre Germania și U.R.S.S., ilustrată prin faptul că nu s-a evacuat din Chișinău, deși „trupele inamicului erau deja aproape”.

La 18 iulie 1941, N. Moroșan a fost dus de anchetatorii NKVD la Odessa, unde, la 20 iulie, a fost supus primului interogatoriu. După cinci zile, la 25 iulie, a fost deportat în Siberia, la Novosibirsk unde a ajuns în luna octombrie 1941. Aici, mai departe de

linia frontului, interogatoriile au fost reluate sistematic, fără a i se aduce însă la cunoștință motivele arestării. N. Moroșan a demontat punct cu punct învinuirile aduse, încercând să demonstreze atitudinea sa corectă atât înainte, cât și după instalarea puterii sovietice în Basarabia. Anchetatorii aveau repertoriul lor, iar întrebările țineau într-o singură direcție. „Ancheta dispune de informații incontestabile că, aflându-vă în străinătate, dvs. țineți prelegeri cu caracter de propagandă antisovietică în problema Basarabiei”; „Conform materialelor deținute, s-a dovedit că dvs. ați scris cărți în care ați proslăvit regimul român și pe regele României. Sunteți dispus să recunoașteți?”; „Ancheta are certitudinea că adevăratul motiv pentru care ați cerut schimbarea de la conducerea muzeului a fost, exclusiv, dorința de a nu activa în instituțiile sovietice și de a oferi cunoștințele acumulate științei sovietice. Trebuie să recunoașteți acest fapt” ș.a.m.d. Anchetatorii nu urmăreau stabilirea adevărului. „Adevărul” pe care doreau ei să-l obțină fusese deja stabilit din momentul arestării. Acum voiau doar recunoașterea acuzatului, prin care acesta să-și asume intenții criminale față de puterea sovietică. Dar savantul nu se lăsa înduplecat să le dea satisfacție tortionarilor săi prin recunoașterea unor vinovății imaginare. A supraviețuit anchetelor până la 3 februarie 1944, când a decedat, la Moscova, în condiții încă neclucitate.

(Va urma)

au fost ridicate noaptea, din somn“.

Alte detalii despre modul de efectuare a execuțiilor au putut fi stabilite după cercetarea amănunțită a clădirii Consulatului. „Executarea se făcea după sistemul CEKA, prin împușcarea pe la spate, în cap, de către doi călăi, care își executau în mod consecutiv meseria [...] Execuțiile se făceau în beciul clădirii, unde se văd urme evidente făcute în pereți. Tot în acest beci s-au mai găsit și două țărți pline de sânge cu urme de gloanțe la extremități, ceea ce denotă că persoanele puse pe țargă, dacă aveau convulsii, se trăgeau focuri de revolver în cap pentru a se convinge că au murit [...] S-a mai stabilit de noi că victimele erau luate de acasă cu o mașină dubă, cu mai multe celule, care nu circula decât scara, fiind de culoare neagră și poreclită de locuitori Vulturul Negru, iar pe unde trecea băga groaza în cetățenii orașului“.

La unele dintre victimele din gropile comune s-au găsit și sentințele de condamnare, pe baza cărora s-a putut stabili identitatea a 19 persoane, cât și datele la care s-au pronunțat

pedepsele. A rezultat că primele sentințe au fost date de un tribunal militar la 12 octombrie 1940, iar o a doua serie de un tribunal al NKVD-ului la 23 iunie 1941, adică imediat după începerea războiului. În acele zile, sub presiunea evenimentelor, o parte dintre persoanele arestate au fost transferate la Tiraspol și Odessa, pentru finalizarea sentințelor. Un document în limba rusă, care poartă girul Tribunalului Militar Odessa, consemnează sentințele în cazul a șapte cetățeni români din Chișinău (funcționari ai C.F.R., membri ai Frontului Renașterii Naționale), judecați într-un „proces închis“, la 8 iunie 1941: cinci condamnați la „pedeapsa capitală prin ÎMPUȘCARE, fără confiscarea averii din motivul lipsei acesteia“; doi condamnați la „25 de ani de detenție fiecare și cinci ani interdicție de drepturi fiecare, fără confiscarea averii din motivul lipsei acesteia“. Pentru cei doi lăsați în viață se stipula că termenul de pedeapsă se va calcula de la 12 iulie 1940, respectiv 9 septembrie 1940.

Un caz special l-a reprezentat arestarea lui Nicolae Mo-

roșan (1902 – 1944), originar dintr-un sat basarabean din județul Bălți, om de știință cu rezultate deosebite în domeniile geologiei și paleontologiei, autor a peste 40 de lucrări științifice, membru al unor prestigioase instituții de cercetare din România și din străinătate, inclusiv al Comisiei Internaționale pentru Studiul Omului Fossil. În 1938 a fost numit director al Gimnaziului „Mihai Eminescu“ din Chișinău, iar prin cumul a funcționat și în calitate de conferențiar la Facultatea de Geologie a Universității din Iași. După ocuparea Basarabiei, tânărul savant Nicolae Moroșan a fost numit director al Muzeului de Etnografie și profesor de geologie la Institutul Pedagogic, ambele din Chișinău.

În primul an de ocupație sovietică în Basarabia, Nicolae Moroșan s-a bucurat de o anumită încredere din partea noilor autorități, care au încercat să se folosească de prestigiul său pentru a atrage cât mai mulți aderenți de partea puterii bolșevice. Acesta însă se străduia să se limiteze strict la activitățile

Asasinat cu mâinile legate

Victime din Ismail

În ziua de 25 iunie, porțile Legației au fost închise, telefonul ne-a fost blocat și contactul cu Legația Bulgariei, pe care o însărcinaserăm, cu acordul Ambasadei Germaniei, să ne reprezinte interesele pe teritoriul U.R.S.S., a fost întrerupt.

In ziua de 26 iunie, la ora 17.00, doi funcționari ai NKVD (Comisariatul de Interne) s-au prezentat la Legație și ne-au invitat să fim gata de plecare într-o oră. Nu ni s-a permis să comunicăm cu Legația Bulgariei și în consecință nu am putut remite acestora casa de bani, mobilierul și efectele noastre personale, pe care le-am lăsat la Moscova. Am depus obiectele de valoare ale Legației (argintărie, lenjerie, covoare) la Biroul atașatului comercial, unde am mai lăsat și 16 lăzi și 17 cufere cu efecte personale ce îmi aparțineau cât și ale colaboratorilor.

Am fost obligați să lăsăm cheile Legației cât și pe cele ale încăperii unde depozitasem obiectele de valoare din Legație și cuferele noastre în mâinile reprezentanților Comisariatului Sovietic de Interne, fără a primi vreo dovadă din partea lor. (Ambasada Germaniei, Ambasada Italiei, Legația Ungariei, Legația Finlandei și Legația Slovaciei au fost obligate să procedeze în același fel).

La o oră după ce ni s-a făcut comunicarea, am fost duși la gară și puși într-un vagon de clasa a III-a, destinat și membrilor Legației Finlandei. Nu aveam cu noi decât servietele și ceva provizii. Nu ni s-a dat niciun fel de informație în privința destinației noastre.

Abia a doua zi, când trenul s-a oprit la Miciurinsk, localitate situată la 400 km sud de Moscova, am aflat adevărul: respectiva localitate, numită înainte Kozlov, ne era destinată ca „reședință” pentru toată durata parlamentărilor privind schimbul de misiuni diplomatice.

*București, august 1940.
Grigore Gafencu,
împreună cu soția,
pe peronul Gării de Nord,
în momentul plecării în misiune
la Moscova*

La Miciurinsk am fost cazați foarte înghesuți, împreună cu italienii, slovaci și finlandezii, într-un soi de hotel, care se compunea din două apartamente și avea o curte interioară. Eram cazați în camere prea mici, câte patru, șase sau chiar opt persoane la un loc. Eram supuși unei supravegheri severe: niște palisade înconjurau clădirea și aveau deasupra sârmă ghimpată; în plus, santinele cu baioneta la armă păzeau în exterior și în interior așa-zisa noastră „reședință”, iar hrana era insuficientă.

Am rămas opt zile la Miciurinsk, fără să avem vreo veste. Am fost autorizat să scriu, prin intermediul Comisariatului Afacerilor

Străine, Legației Bulgariei pentru a-i încredința sciful și bunurile aparținând Legației noastre. Nu am primit vreo răspuns.

În ziua de 2 iulie am fost informat de un comisar de poliție că în urma tratatelor purtate pe cale diplomatică, Misiunea noastră va fi repatriată prin Turcia.

Peste patru zile am părăsit „reședința” din Miciurinsk și am fost dirijați spre Rostov, Baku, Tiflis, spre Leninakan – localitate la frontiera dintre U.R.S.S. și Turcia [azi Giumri, în Armenia – O.T.]; eram împreună cu colegii italieni, finlandezi și slovaci.

Militarii români trec Prutul

CUM AM REVENIT ACASĂ

Inedit

GRIGORE GAFENCU

La 22 iunie 1941 armata română s-a alăturat Wehrmachtului în cadrul Operațiunii „Barbarossa”. Dacă Germania nazistă își propusese cucerirea U.R.S.S. și distrugerea regimului bolșevic, participarea României a urmărit inițial obiective mult mai limitate, respectiv eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord, provincii ce fuseseră răpite de U.R.S.S. în urma ultimatumurilor sovietice din iunie 1940.

Ministrul României Grigore Gafencu sosește la Moscova

România și Al III-lea Reich intrau în „războiul sfânt împotriva bolșevismului” fără a fi încheiat o alianță militară formală. Atât conducerea Reichului, cât și Guvernul de la București au mizat pe o campanie de scurtă durată. Ulterior, semnarea unei alianțe militare româno-germane a devenit o chestiune de importanță secundară, în raport cu evoluția situației militare pe diferitele teatre de operațiuni.

În mod firesc, intrarea României în război a avut drept consecință ruperea relațiilor diplomatice cu U.R.S.S. Moscova – bine informată cu privire la pregătirile militare desfășurate în România, prin intermediul serviciilor secrete sovietice – se așteptase la acest pas din partea Guvernului român. În consecință, la 24 iunie 1941, ministrul plenipotențiar român la Moscova, Grigore Gafencu, a fost convocat la Kremlin de comisarul poporului pentru Afacerile Externe, V.M. Molotov, pentru a oferi explicații în privința atitudinii României. A avut loc un schimb acid de replici, pigmentat cu acuzații reciproce și amenințări sovietice cu privire la „existența” României, iar, în final, Grigore Gafencu a constatat ruperea relațiilor diplomatice și a solicitat remiterea pașapoartelor pentru membrii Legației române.

A urmat o lungă aventură a revenirii în țară a personalului Legației României la Moscova. Odișea parcurgerii teritoriului sovietic până la granița cu Turcia, în urma schimbului de misiuni diplomatice convenit între Puterile Axei și U.R.S.S., ce a avut loc la data de 13 iulie 1941, este povestită de Grigore Gafencu într-un raport întocmit la 29 iulie. Documentul, inedit, redactat în limba franceză, se păstrează în arhiva Ministerului Afacerilor Externe din București.

Dr. Ottmar TRAȘCĂ

Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca

Domnului Ministru al Afacerilor Străine
București

Domnule ministru,

Ca răspuns la scrisoarea dumneavoastră nr. 56.181, din 26 iulie, am onoarea să vă raportez următoarele:

Plecarea întregului personal al Misiunii noastre diplomatice de la Moscova a avut loc la 26 iunie 1941.

Din ziua izbucnirii ostilităților (22 iunie) și până la 26 iunie am continuat să locuiesc la hotelul Legației, unde i-am reunit pe toți colaboratorii, care au fost găzduiți, în tot acest interval, în Legație.

CĂTRE UN NOU MODEL GEOPOLITIC O PROPUNERE AMERICANĂ

ȘTEFAN CIOCHINARU

George Friedman și reprezentarea grafică a modelului său

În primăvara anului 2019, George Friedman, fondatorul Stratfor Global Intelligence, publica un articol revoluționar pentru gândirea strategică a secolului XXI, propunând un nou model geopolitic de înțelegere a modului în care funcționează sistemul internațional. În opinia sa, un astfel de model nu trebuie neapărat să fie global sau cartografiat în mod formal. Spre exemplu, este citat modelul lui Tucidide cu privire la modul în care, în Grecia Antică, s-a format o distincție între orașele de coastă, precum Atena, și cele de uscat, ca Sparta, și felul în care acestea au interacționat între ele. Modelul Friedman pare a dobândi noi semnificații astăzi, când sistemul internațional este în plină transformare.

Descoperirea ordinii subiacente în sistemul geopolitic conferă ordine deciziilor politice luate de națiuni. Dar această ordine nu este permanentă, ea se schimbă odată cu celelalte schimbări din lume. Or, cea mai radicală schimbare, din secolul XX și până acum, a fost creșterea dramatică a importanței Americii de Nord, în general, și a Statelor Unite, în special. Fie și numai această unică schimbare a făcut ca modelele anterioare – în număr de trei, formulate de Halford Mackinder, Nicholas Spykman și Karl Haushofer – să devină inadecvate înțelegerii lumii de astăzi.

Iată de ce, George Friedman propune un al patrulea model, cu o perspectivă mai actuală și deci mai utilă asupra lumii.

Dar mai întâi trebuie explicate, foarte succint, cele trei teorii clasice ale geopoliticii.

Geograful englez Mackinder (1861 – 1947) a stabilit, încă din 1905, cel mai faimos model geopolitic prin care a încercat să explice modul în care Eurasia (adică combinația dintre Europa și Asia) a lucrat în istorie. El a făcut referire la această Eurasie ca la o insulă mondială, centru al sistemului

Călătoria a durat trei zile; în fiecare compartiment erau înghesuși, fără deosebire, diplomați, funcționari și oameni de serviciu, cel puțin câte patru persoane. Hrana era foarte puțină.

Am avut multe de îndurat, mai ales după ce trenul s-a oprit la Leninakan, pentru că am fost obligați să așteptăm în vagoane din 8 până în 13 iulie, când a avut loc schimbul. Condițiile de alimentație și igienă la Leninakan au fost dintre cele mai mizerabile. Din cauza căldurii, a murdăriei și a alimentației proaste, 20 de persoane dintre noi au suferit de dizenterie. Ni se permitea să ne plimbăm doar prin fața vagonului și doar un sfert de oră pe zi.

La plecarea din Leninakan ne-au fost predate lăzile pe care le lăsasem la Moscova.

Ion Antonescu
a angrenat România în război
fără o alianță militară formală

Aveau încuietorile deteriorate, iar conținutul era complet răvășit. Din unele dintre ele se luaseră lucruri, înlocuite cu obiecte precum farfurii, linguri, furculițe, pe care le depusesem în dulapurile de la Legație, nu în lăzi.

Până în prezent nu am primit vreo comunicare din partea ministrului Bulgariei [la Moscova – O.T.] ca răspuns la scrisorile mele prin care îl rugam să mă informeze despre modul în care a luat în primire hotelul Legației, mobilierul, mașinile și obiectele pe care le-am lăsat la

Moscova.

Vă rog să primiți, domnule ministru, asigurarea înaltei mele considerații.

Semnat: Gr. Gafencu ■

100 DE ANI DE LA SEMNAREA TRATATULUI DE LA TRIANON

(Urmare din p. 12)

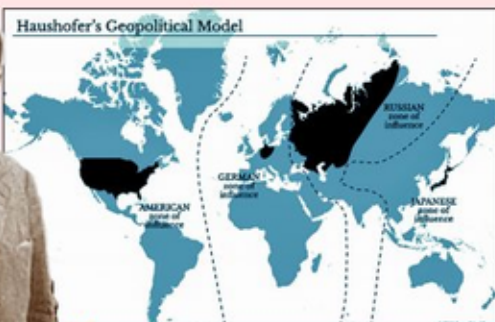
Uitându-ne la negocierile pentru Tratatul de Pace, se pare că la trasarea frontierelor principiile strategice au fost decisive față de condițiile de la fața locului: în Transdanubia (partea de vest a țării), obstacolele reprezentate de râuri (Drava, Dunărea), iar la est de Dunăre, în primul rând amplasarea liniilor feroviare, și asta în special în cazul regiunii Partium și estul Ungariei de Sus.

Ca urmare a colapsului cauzat de război și a Tratatului de Pace, între 1918 și 1924, 400 – 500.000 de refu-

giați au ajuns în Ungaria. Majoritatea erau salariați de stat, din administrația locală, și s-au mutat în interiorul granițelor stabilite la Trianon, împreună cu familiile lor. Din cauza umilinței și pierderilor suferite, politicile interne și externe din epoca Horthy, în curs de formare, s-au orientat către revizionism. Economia maghiară s-a redresat relativ repede, până la mijlocul anilor 1920, și s-a adaptat la noul său mediu. Până în 1928, creșterea economică și produsul intern brut au depășit cifrele ultimului an de pace.

Teritoriile pierdute, centrele culturale maghiare și privărilor de drepturi ale minorităților maghiare rămase în afara Ungariei au făcut ca mase largi ale societății să considere că singura politică externă validă trebuia să fie recuperarea integrală a tuturor teritoriilor pierdute sau revizuirea etnică, ceea ce a dus direct la era revizionismului teritorial dintre anii 1938 – 1941 și la rolul asumat de țară în cel de Al Doilea Război Mondial.

În românește de
Ildiko FODOR

... și Karl Haushofer
cu schemele grafice ale teoriilor lor

obținut decât înainte și strategia S.U.A. de îngrădire a acesteia, controlând *Rimland*, nu a mai absorbit interesele S.U.A.

A treia teorie a fost dezvoltată de geograful german Karl Haushofer (1869 – 1946). Modelul său geopolitic a avut avantajul de a încerca să creeze o viziune echilibrată a lumii și dezavantajul de a fi formulat de un teoretician și practicant nazist ca o justificare pentru expansionismul german.

Modelul Haushofer a împărțit lumea în patru blocuri distincte: zona S.U.A., care a fost, în esență, emisfera vestică; zona germană, care includea Peninsula Europeană, Africa și părți din Orientul Mijlociu; zona rusă, care s-a întins din Europa de Est în Siberia, dar nu a ajuns la Pacific; și zona japoneză, care a inclus Asia de Est, arhipelagul asiatic și Australia. Interesant este că India a fost inclusă în zona rusă, dar cu un statut care a rămas ambiguu.

A fost un model geopolitic pe care Haushofer credea că-l va edifica în viitor, dar evident nu a făcut-o niciodată. Germania nu a putut cuceri Europa, iar Japonia nu a putut controla Asia de Est. Dar cea mai mare capcană pentru gândirea strategică germană a fost ipoteza că Statele Unite vor rămâne orientate spre sud și blocate de Atlantic și Pacific. De fapt, S.U.A. au reușit să domine Oceanul Atlantic și Pacific, nicio putere europeană nu a reținut o hegemonie sudică, Uniunea Sovietică s-a mutat adânc în Europa, spre vest, iar Asia s-a fragmentat.

Cu toate aceste modele depășite de timpurile în care trăim, George Friedman (născut în 1942) propune o nouă viziune geopolitică, mai puțin ideologică și mai mult axată pe realismul politic și strategic. Provocarea lui este de a crea un model care să includă energiile globale într-un singur sistem. Interesant este că porțiunea

din emisfera nordică, dintre Cercul Polar și Tropicul Cancerului, încorporează puterile majore ale lumii și cele mai semnificative națiuni. Unele regiuni importante, inclusiv Australia, Brazilia, partea de sud a Indiei și părți din Asia de Sud-Est, se află în afara acestei zone, dar granițele teoretice trasate de Friedman au, bineînțeles, o oarecare flexibilitate.

Viziunea geopolitică a lui Friedman arată modelul interacțiunilor geopolitice dintre Est și Vest. Statele Unite interacționează cu China la Vest și cu Europa la Est. Rusia și Europa interacționează una cu cealaltă. Prin urmare, se îndepărtează de modelul Insulei mondiale și permite centrului sistemului să se schimbe pe măsură ce echilibrul puterii se schimbă. Acest al patrulea model geopolitic ridică Oceanul planetar la un nivel adecvat de importanță. Astfel, Pacificul de Nord și Atlanticul de Nord capătă de o semnificație critică, deoarece facilitează comerțul Est – Vest și sunt arenele unor conflicte potențiale. În această concepție, S.U.A. se situează în centrul modelului din cauza accesului și controlului Oceanelor Atlantic și Pacific. De asemenea, conceptul lui Friedman este fidel modelelor de tranzacționare internaționale dominante astăzi în lume.

În încheiere, poate că ar trebui spus și că astfel de modele geopolitice sunt utile, dar nu fundamentale pentru gândirea strategică. Și aceasta pentru că ele nu afectează, totuși, în mod major strategiile naționale, deoarece liderii sunt deja conștienți de forma sistemului global. Ceea ce nu înseamnă că ele nu facilitează înțelegerea strategiilor naționale și a fenomenului marginalizării unor țări. ■

Halford Mackinder,...

global, și a etichetat acest centru ca *Heartland* (o inimă a Pământului), care a fost, în esență, Imperiul Rus. *Heartland* a fost înconjurat de o semilună interioară sau marginală (ceea ce Spykman, mai târziu, a numit ca fiind *Rimland*, marginea Pământului), ce a inclus Peninsula Europeană, Orientul Mijlociu, India, părți din Asia de Sud-Est și Asia de Est. Potrivit lui Mackinder, cine controlează *Heartland*, adică Rusia, precum și controlul asupra Lumii.

Mările din jurul Insulei Mondiale au fost miza principală pentru care națiunile din *Rimland* au luptat de-a lungul istoriei și, astfel, au câștigat sau au pierdut controlul peste *Heartland*. Acest model geopolitic a explicat obsesia Germaniei pentru Rusia, concurența în Europa dintre puterile majore continentale și preocuparea britanică și franceză privind Orientul Mijlociu, India și Indochina. Dar modelul lui Mackinder lăsa pe dinafară tocmai Statele Unite ale Americii, adică tocmai puterea care se năștea în *Rimland* cu o armată de un milion de oameni,

... Nicholas Spykman...

pentru a soluționa Primul Război Mondial.

În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, specialistul american în relații internaționale Spykman (1893 – 1943) a creat un model care l-a corectat pe cel al lui Mackinder, in-

cludând Statele Unite, prin proiectarea puterii acestora asupra Atlanticului și Pacificului, în cheia de descifrare a lumii, ceea ce a dus la diminuarea importanței strategice a *Heartland*. În această viziune, națiunile maritime din *Rimland* s-au confruntat reciproc, în timp ce *Heartland* a rămas pasiv. Astfel, Spykman a redus semnificativ importanța geopolitică a Uniunii Sovietice, lucru de înțeles având în vedere momentul istoric când a fost elaborat modelul.

În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, națiunile *Heartland*, din inelul interior, s-au forțat să se extermini, în timp ce națiunile maritime, ale inelului exterior, încercau să le îngrădească, într-o primă instanță, apoi să le includă pe acestea în propriile spații de influență. De fapt, în teoria sa, Spykman a acceptat modelul lui Mackinder, dar l-a modificat pentru a ține cont de dinamica în schimbare produsă de marea conflagrație mondială, proiectând S.U.A. ca putere în insula mondială, dar cu un rol încă marginal. Spykman continuă, așadar, prin a afirma că cine controlează Eurasia va controla și Lumea. Dar, odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice, controlul Eurasiei a fost chiar mai greu de

Până în anul 2018, în județul Sălaj au fost sondate arheologic un număr de peste 40 de obiective arheologice: așezări, cimitire (incineratie, inhumatie), fortificații sau cetăți (pământ, piatră), biserici. Cu toate că un număr important de obiective arheologice din Sălaj au fost investigate arheologic, doar câteva dintre acestea au beneficiat de săpături arheologice în suprafață cu rezultate care să stea la baza unor publicări extinse ori cu caracter monografic. Majoritatea acestor situri în care s-au făcut săpături extinse au fost identificate în Depresiunea Silvaniei pe cursurile râurilor Barcău, Crasna și Zalău, altele fiind dispuse pe terminațiile domoale ale Munților.

Din siturile cercetate de-a lungul timpului provin cantități variate de artefacte, diverse ca material, formă sau utilitate. Ceramica are ponderea cea mai mare în cadrul inventarului arheologic analizat. În literatura de specialitate românească au fost abordate cu diverse ocazii și descoperirile de ceramică din Sălaj, cum este cazul olăricii de uz comun modelată la roata rapidă (secolele VIII – X) ori al ceramicii identificate în contextele funerare din Transilvania secolelor VII – X. Referindu-se la olăria medievală timpurie din spațiul nord-vestic al României (inclusiv zona aceasta), unele materiale științifice au abordat diverse forme ceramice, cum sunt țesturile (obiect de lut ars de forma unui clopot), tăvițele și platourile din lut, vasele amforoidale, vasele cu gât canelat, dar și alte forme ceramice rare sau speciale din Depresiunea Silvaniei databile în secolele VII – X. Vizând tot olăria medievală timpurie, s-au analizat semnele ori mărcile de olar identificate pe vasele din Depresiunea Silvaniei.

O altă categorie de artefacte confecționate din lut este cea a fusaiiolelor (disc mic din lut ars sau piatră care se fixa la partea de jos a fuselor primitive pentru a le regla învârtirea), cele din secolele VII – XI, descoperite în

Depresiunea Silvaniei fiind descrise, catalogate și clasificate tipo-cronologic. Clasificări de același tip au fost propuse și pentru alte categorii de artefacte, cum este cazul săgeților medievale timpurii din Depresiunea Silvaniei.

Ceramica de tradiție antică, cartea de identitate a romanilor

O altă categorie de artefacte confecționate din lut este cea a fusaiiolelor (disc mic din lut ars sau piatră care se fixa la partea de jos a fuselor primitive pentru a le regla învârtirea), cele din secolele VII –

XI, descoperite în Depresiunea Silvaniei fiind descrise, catalogate și clasificate tipo-cronologic. Clasificări de același tip au fost propuse și pentru alte categorii de artefacte, cum este cazul săgeților medievale timpurii din Depresiunea Silvaniei.

Siturile, contextele și artefactele descoperite până în prezent susțin ideea că spațiul geografic pe care se întinde astăzi județul Sălaj se afla în vremea respectivă la periferia lumii gepide, în afara zonei ocupate de avarii timpurii, al căror control nu știm dacă s-a extins și aici în epoca avară târzie.

Primele comunități de slavi (slavii timpurii, identificați pe baza descoperirilor ce aparțin „orizontului Lazuri – Pișcolt”) pătrund aici în a doua jumătate a secolului VI – prima jumătate a secolului VII.

Ei s-au deplasat pe văile râurilor Crasna și Zalău și au ajuns aproape de Poarta Meseșcană. Mai târziu, în zonă pătrund

Obiecte descoperite în timpul campaniilor arheologice desfășurate în județul Sălaj, de sus în jos: pahar de lut, secolele VI – VII; oală de lut, secolele VI – VII; oală de lut, secolele VIII – IX; vas cu gât canelat, secolele X – XI; oală de lut, secolele XIII – XIV

ARHEOLOGIA EPOCHI MIGRATIILOR ȘI A EVULUI MEDIU ÎN SĂLAJ. O SUTĂ DE ANI DE CERCETĂRI (1918 – 2018)

DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN

După anul 1918, primele cercetări arheologice în Sălaj, care s-au soldat cu identificarea unor vestigii databile în perioada medievală timpurie, au fost derulate la Moigrad, punctul „Măgură”. Cercetările au vizat fortificația și locuirea dacică, săpăturile arheologice din anii 1938 – 1939, 1940 – 1941, 1958 – 1959, 1984, 1987 – 1995 și 2002, dar au dus la identificarea unor contexte și artefacte atribuite perioadei medievale timpurii (valul dacic parțial refolosit în Evul Mediu timpuriu, un cuptor menajer, fragmente ceramice și artefacte din metal).

Cercetări arheologice în anul 2011, Zalău, în zona „Piața Agroalimentară Centrală”
(Foto din arhiva Muzeului Județean de Istorie și Artă, Zalău)

Până în prezent, pe teritoriul județului Sălaj a fost cartat un număr însemnat de situri arheologice (spre exemplu, doar cele databile în secolele VII – XI sunt în număr de peste 100) din epoca migrațiilor, Evul Mediu timpuriu și clasic și până spre finalul acestei perioade. Majoritatea descoperirilor provin din partea vestică a județului Sălaj, din Depresiunea Silvaniei (situată la vest de Munții Meseș), fapt explicabil prin intensitatea cercetărilor derulate cu diverse ocazii în această microzonă geografică.

Un spațiu bogat arheologic

Numărul mare de descoperiri a impus publicarea lor sub forma unor repertorii sistematizate cronologic sau geografic (pe microzone). O primă repertoriere a descoperirilor din secolele IV – IX de pe teritoriul județului Sălaj a fost publicată în 1979. Un alt repertoriu a cuprins rezultatele cercetărilor de

suprafață întreprinse în vara anului 1987, pe valea Someșului, sectorul Căpâlna – Jibou. Cunoștințele privind habitatul uman din secolele VII – XIII pe teritoriul județului au fost completate cu informațiile provenite din cercetările de suprafață desfășurate între anii 1997 – 1998 și 1999 – 2002.

În anul 2007 a fost publicat un catalog al descoperirilor din secolele VII – IX, de pe cursul superior și mijlociu al râurilor Barcău și Crasna, iar în anul 2010, vestigiile din epoca migrațiilor și cele medievale au fost prezentate într-un repertoriu arheologic al județului. În anul 2014 a fost publicat un stadiu al cercetărilor arheologice referitoare la habitatul uman din secolele VII – XI din Depresiunea Silvaniei (partea vestică a județului Sălaj), iar în anul 2015 o analiză privind siturile (implicit și săpăturile arheologice efectuate în acestea) și artefactele din zona Porții Meseșene databile în preajma anului 1000.

MIHAI DIMITRIE STURDZA (1934 - 2020)

NICOLETA STAN-ȚURCANU

În aceste vremuri grele, am primit trista veste că prințul și istoricul Mihai Dimitrie Sturdza a plecat la cele veșnice.

Mihai Dimitrie Sturdza (17 septembrie 1934 - 25 aprilie 2020) a fost descendentul unei vechi familii boierești din Moldova, ale cărei origini se pierd în negura vremurilor. A fost fiul prințului Dimitrie Sturdza și al Ilenei Manu și strănepotul domnitorului Moldovei, Mihail Sturdza, care a domnit între anii 1834 - 1849.

Cu patru ani în urmă, când i-am fost prezentată la Cabinetul de Manuscrise de regretata doamnă Elena Cristescu - fost custode la Cabinetul de Manuscrise al Academiei Române -, eram masterandă în anul II, în căutare de noi informații despre neamul Sturdzeștilor, mai ales despre Dimitrie A. Sturdza (1833 - 1914), de care mă ocup de câțiva ani încoace. Domnia sa, un venerabil octogenar, munea de zor la proiectul său de suflet *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească* - o adevărată enciclopedie istorică -, la care m-a invitat să colaborez. Întâmplarea a făcut ca în aceeași zi să mă întâlnesc și cu arhitectul Șerban Sturdza, strănepotul lui Dimitrie A. Sturdza, un alt vlăstar distins al familiei Sturdza.

Mihai Dimitrie Sturdza a fost un om aparte, de o modestie și o cultură exemplare, harnic, sobru, generos, conștiincios. În lungile conversații pe care le-am avut cu domnia sa, atât la Academia Română, cât și la telefon, era bucurios când îi povesteam despre meșteșugurile mele natale, despre bunica sa Olga Sturdza, care a fost o femeie remarcabilă

etc. Mi-a mărturisit cum a rămas orfan încă de mic, cum a vizitat Castelul Miclăușeni și Conacul Hangu unde a copilărit, cum a fost închis de autoritățile comuniste, cum a fost obligat să muncească în lagărul de la Bicaz, despre viața sa în străinătate, despre familia sa care trăia în Franța. Odată chiar mi-a povestit că a cunoscut-o pe Elsa, fata lui Petre P. Carp, adică soția lui Alexandru D. Sturdza, unicul fiu al lui Dimitrie A. Sturdza.

După ce a izbutit să plece în străinătate, a avut o carieră strălucită. A fost interpretul oficial pentru limba română al președinților Franței, generalul Charles de Gaulle și Valéry Giscard d'Estaing, diplomat al Institutului de Studii Politice din Paris, redactor la postul de radio „Europa Liberă” etc.

Revenit în țară, a primit nenumărate premii și titluri onorifice, cum ar fi: președinte de onoare al Filialei Iași a Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, *doctor honoris causa* al Universității „Dunărea de Jos” din Galați, membru de onoare al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași și altele.

În calitate de istoric și genealogist a publicat foarte multe studii în revistele de specialitate, atât străine cât și românești. Este autorul unor cărți monumentale.

În această sumară prezentare am încercat să spun două-trei vorbe despre un aristocrat al istoriografiei. Amintirea sa va dăinui mereu în sufletele noastre și va fi legată de opera pe care ne-a lăsat-o moștenire.

Să-i fie amintirea luminoasă, așa cum i-a fost și viața exemplară.

Dumnezeu să-l odihnească în pace! ■

Coperta primului volum al enciclopediei istorice Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească

Interpret oficial în timpul vizitei președintelui Franței Valéry Giscard d'Estaing la București

alte grupuri de slavi, prezența acestora fiind atestată de cimitirul tumular de la Nușfalău.

După ce i-au învins pe gepizi în anul 568, avarii ajung să controleze Bazinul Carpatic. Kaganatul Avar a reprezentat o forță politică și militară reală, între a doua jumătate a secolului al VII-lea și sfârșitul secolului al VIII-lea, începutul secolului al IX-lea, fapt ce a determinat ca această secvență cronologică să fie denumită convențional „orizontul mijlociu (670 – 710/720) și târziu al epocii avarice (710/720 – 810/830)”. Înfrângerile suferite în luptele cu francii în vest și cu bulgarii în est au dus la prăbușirea definitivă a puterii avarilor (care nu se va mai refăce) și la dispariția acestora din istorie. Căderea Kaganatului Avar a fost urmată de un vid de putere în aceste zone, fapt care a permis afirmarea unor elite și potenți locali.

Caracteristicile tehnologice și formale ale unor categorii de vase ceramice descoperite indică faptul că în epoca avară (inclusiv în orizontul mijlociu și târziu), la periferia Kaganatului Avar ori în afara granițelor acestuia, în zonele învecinate sau limitrofe (cazul spațiului nord-vestic al României și implicit al zonei Sălajului), continua să se producă ceramică de tradiție antică. Această realitate a fost remarcată de mai multe ori în literatura științifică românească, emițându-se ipoteza că olăria modelată la roata rapidă (arsă oxidant) reprezintă „cartea de identitate” a romanilor din Regatul Gepid și (mai apoi) din Kaganatul Avar. De altfel, dacă ne raportăm la evoluția altor foste provincii ale Imperiului Roman, perpetuarea populației romanizate (romanici) pe teritoriul fostei provincii Dacia (în etapele cronologice amintite mai sus) nu constituie un caz singular.

Porta Mesesina, o punte de legătură

Evenimentele relatate de Anonymus în *Gesta Hungarorum* (Faptele ungarilor), referitor la „nașterea” elitelor politice și a centrelor locale de putere după dezintegrarea Kaganatului Avar, reprezintă un important argument în sprijinul existenței acestora.

Conform lui Anonymus, Munții Meseș (împreună cu *Porta Mesesina*, „Poarta Meseșeană”) au constituit granița dintre teritoriile stăpânite de *dux Menumorout* și *dux Gelou*. Pătrunderea războinicilor maghiari în zonă și cucerirea teritoriului până la *Porta Mesesina* (Poarta Meseșeană) – practic nord-estul teritoriului controlat de *dux Menumorout*, conform lui Anonymus – s-ar fi produs (tot conform lui Anonymus) în urma atacului combinat a două grupuri de războinici, primul condus de Zobolsu și Thosu, iar al doilea de Tuhutum și fiul său, Horca. Cronologia vestigiilor descoperite până acum în spațiul nord-vestic al României arată că pătrunderea acestora în Transilvania (prin *Porta Mesesina*/Poarta Meseșeană) a avut loc numai

după mijlocul secolului al X-lea.

Deocamdată, nu deținem suficiente date arheologice concrete referitoare la procesul de integrare a spațiului studiat în granițele regatului maghiar timpuriu (de exemplu, formarea și începuturile Comitatului Crasna), însă este de presupus că regalitatea maghiară s-a folosit de la bun

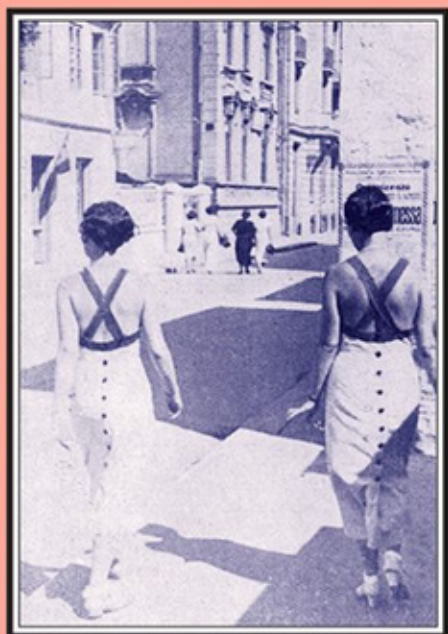
Printre obiectele scoase la lumină, un ciocan și o teslă din fier, din secolele VIII – IX

început de structurile și de elitele locale în organizarea noilor structuri (de tip comitat), din cauza influenței pe care acestea o exercitau asupra populației din zonă.

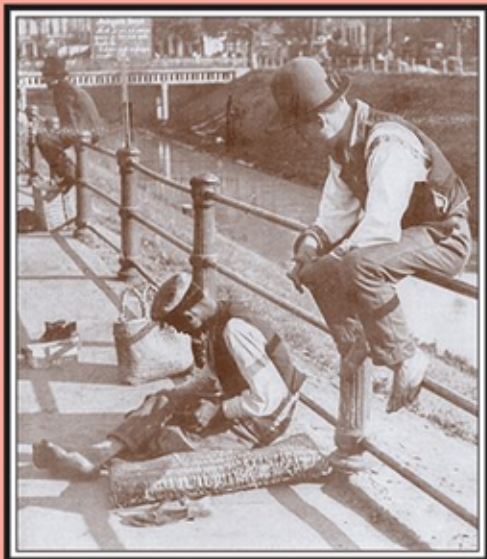
După acești 100 de ani de săpături arheologice în Sălaj se poate afirma că fenomenele culturale și transformările de ordin istoric care au avut loc în spațiul nord-vestic al României în etapa cronologică analizată sunt reflectate și de vestigiile arheologice descoperite aici. Evoluția spațiului sălăjean s-a făcut în conexiune cu cea a nord-vestului României. Prin urmare, apartenența Sălajului la acest areal nu este numai una geografică, ci și una culturală, acesta fiind o adevărată punte de legătură (prin importanta cale de trecere reprezentată de Poarta Meseșeană) între Transilvania intracarpatică și Bazinul Tisei Superioare. Fiind o trecătoare largă și extrem de accesibilă, *Porta Mesesina* (Poarta Meseșeană) a reprezentat dintotdeauna o importantă punte de legătură între medii culturale diverse. ■

*Statuia lui Gheorghe Lazăr
pregătită pentru a fi mutată
tot în fața Universității,
într-o poziție nouă*

Căldură mare, monșer!

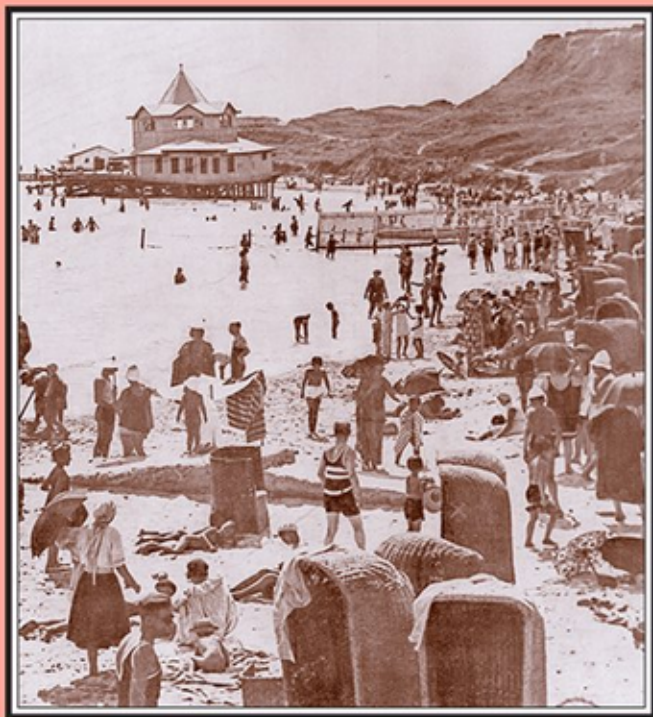

*Pe cheiul Gârlei
meșteșugari așteaptă clienții*

ALBUM ISTORIC

Vă propunem pentru acest album dintr-o lună de vacanță imagini mai puțin cunoscute din România interbelică.

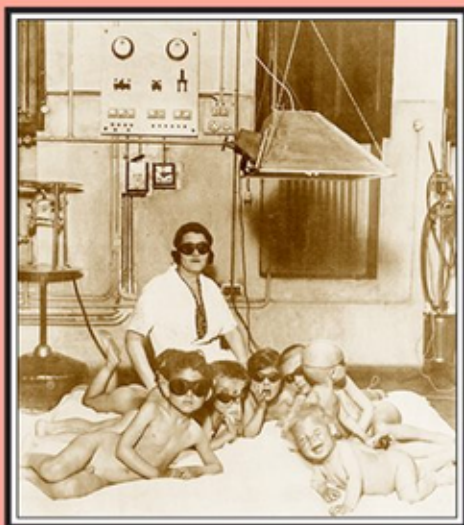
Pe plajă, la Movilă-Tekirghiol

*La intersecția Căii Victoriei cu Bulevardul Elisabeta
o razie organizată de poliție cu sprijinul armatei
pentru interceptarea străinilor suspecți*

*Pilotul Wesley Smith (dreapta)
și aviatorul Bâzu Cantacuzino,
pe post de pasager,
au parcurs traseul
București – Constanța – București
în doar o oră și 13 minute*

O baie de raze ultraviolete

*Caporalul Nicolae Constantinov, din Chilia Nouă, a navigat
de la Timișoara la București într-un... butoi*

*De la stânga la dreapta: Silvia Fulda, Leny Caller
și George Vraca în marele succes al Teatrului „Ventura”,
piesa Riri*

*Boxerul Moți Spakov,
campion al României la categoria grea
din 1923 până în 1940,
când legionarii i-au interzis
să mai urce în arenă,
și scriitorul Ionel Teodoreanu*

*La aniversarea a 30 de ani
de activitate teatrală,
Tony Bulandra în mijlocul colegilor*

Tatăl...

cred că am reușit să adaug prea multă strălucire Academiei."

Un președinte pasionat de concursul Miss America

Primul său post ca ofițer a fost la bordul navei militare USS „Kansas“, cu care a făcut două croaziere în Europa, în ciuda faptului că avea orcion. A vizitat cu ocazia asta Londra, Copenhaga, St. Petersburg, Kiel și Paris, unde l-a cunoscut pe viitorul socru, căpitanul Frederick L. Chapin, atașat al Marinei Militare americane în Franța. A lucrat cu tunuri de calibrul 30, 22, 18 și 7,62 cm, câte trei luni la fiecare, specializându-se în armament și muniții, domeniu care a rămas pentru mult timp de importanță centrală în cariera sa.

În 1911 a fost trimis în China și transferat pe nava USS „Saratoga“, nava amiral a Flotei Asiatice, care la izbucnirea războiului în Europa, în vara anului 1914, se afla la Hankow, pe fluviul Yangtze. După 37 luni de serviciu în China și o criză serioasă de malarie, Kirk a revenit în Statele Unite și, datorită experienței sale în armament, a fost postat la turela numărul 4 de pe USS „Utah“, la Șantierul Marinei Militare din New York. În primăvara anului 1916, a fost numit într-o poziție care i-a consolidat specializarea, la Poligonul de

Mondial, a ajuns la gradul de amiral. Acest unchi l-a inspirat pe Alan, care a urmat și el Academia Navală, din 1905 până la absolvirea în 1909. Alan Kirk nu era înalt sau athletic, iar mai târziu nota: „Nu

Testare Navală din Indianhead, Maryland, unde se efectuau testele pentru toate categoriile de armament naval. Kirk a rămas în acest post pe toată durata Primului Război Mondial.

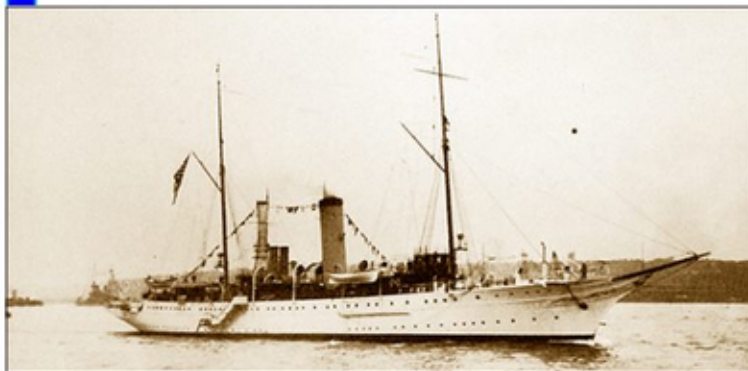
Într-o duminică după-amiază, spre sfârșitul anului 1917, a făcut cunoștință aici cu o tânără din înalta societate, domnișoara Lydia Shelden Chapin (1896 – 1984). S-au căsătorit la 4 septembrie 1918, căsătorie care a durat 45 de ani, până în anul 1963, când el a încetat din viață. Au avut trei copii: două fiice, Marian Kirk Appel (1919 – 2009) și Deborah Kirk Solbert (născută în 1922), și un fiu, Roger (născut în 1930).

Alan Kirk a rămas la Poligonul de Testare Navală până în iunie 1919, deci nu a servit pe mare când America a intrat și ea în război. A fost solicitat, în schimb, să contribuie la calculele complexe legate de noi tipuri de armament, privind mai ales introducerea obuzului de 40,5 cm, cu 2,5 cm mai mare decât cel mai mare obuz din dotarea Marinei Militare de până atunci. Apoi Kirk s-a prezentat pe USS „Connecticut“, care transporta acasă militarii americani ce se întorceau din Franța. În toamna

... și fiul, ambasadorul S.U.A. în România, Roger Kirk

Yachtul prezidențial „Mayflower“

Exclusivitate

CARIERA NAVALĂ A AMIRALULUI ALAN G. KIRK

ERNEST H. LATHAM Jr. (S.U.A.)

Americanii au o percepție duală a celui de Al Doilea Război Mondial, pe care îl văd ca pe un conflict constituit din două părți distincte. Războiul a început, pentru ei, cu atacul Japoniei imperiale asupra flotei americane din Pacific, la Pearl Harbor, în ziua de duminică, 7 decembrie 1941. A urmat contraofensiva Marinei Militare a Statelor Unite, care a împins în Pacific Marina imperială japoneză spre vest, din insulă în insulă, până la capitularea necondiționată a japonezilor, în ziua de 2 septembrie 1945, pe puntea superioară a navei militare americane „Missouri”. Este vorba aici, în esență, de un război naval, ai cărui eroi au fost amiralii: William „Bull” Halsey, Chester Nimitz și Raymond Spruance. Marile lupte s-au dat la Midway, Guadalcanal, Golful Leyte, Marea Filipinelor, Okinawa și Iwo Jima.

Pe de altă parte, a fost războiul din Est, în Africa de Nord și Europa. Acesta a fost, pentru americani, un război precumpănitor pe uscat, în Pasul Kasserine, în Sicilia, Monte Cassino, Normandia, Ardeni (Battle of Bulge). Eroii acestui război au fost generali de armată: Dwight Eisenhower, Omar Bradley, Mark Clark și, desigur, George S. Patton.

Dar a fost, alături de ei, și un înalt ofițer de marină, prea deseori pierdut în firidele istoriei, anume amiralul Kirk, cel care, în 1944, a organizat și a comandat forțele navale americane la debarcarea în Normandia, cea mai amplă operațiune amfibie din istorie.

Alan Goodrich Kirk s-a născut la 30 octombrie 1888 în Philadelphia, Pennsylvania. Tatăl, băcan angrosist, venea dintr-o familie de quakeri, dar Alan Kirk mai târziu a trecut la Biserica Episcopaliană. Mama, Harriet Witney Goodrich, provenea dintr-o familie de navigatori. Un anume căpitan William Goodrich, *privateer* (proprietarul unei nave private înarmate, care opera în timp de război cu acord guvernamental) la începutul

secolului al XIX-lea, s-a găsit în conflict cu autoritățile americane. Cel de-al treilea frate al ei, Caspar Frederick Goodrich, a intrat, în vârstă de 14 ani, la Academia Navală a Statelor Unite. Fiind vremea Războiului Civil American, Academia se mutase, de teama confederaților, de la Annapolis, Maryland, la Newport, Rhode Island. Goodrich a absolvit primul în anul său și, în cursul carierei de vreo 50 de ani, inclusiv Primul Război

Generalul Patton și amiralul Kirk

Ambasadorul american Joseph Kennedy și premierul britanic Winston Churchill

waukee“ doar șase luni, fiind transferat ca ofițer cu operațiile la Flota de Război, pentru exerciții navale în Pacific și Caraibe, până în 1939, an în care a primit postul de atașat militar naval la Londra. Era poziția pe care o dorea demult și pe care a obținut-o cu sprijinul unui vechi prieten, căpitanul Anderson, șef al Oficiului de Informații al Marinei Militare.

Kirk a plecat în Anglia pe mare, la 31 mai 1939, cu trei luni înainte de începutul celui de Al Doilea Război Mondial și al Bătăliei Atlanticului de Nord, cea mai lungă confruntare armată a războiului, ce a durat cinci ani, opt luni și cinci zile, între 3 septembrie 1939, când Marea Britanie a declarat război, și capitularea necondiționată a Germaniei la Reims, în Franța, la 8 mai 1945. La venirea lui Kirk în Anglia, războiul se simțea în aer și problema lui inițială a fost să găsească o locuință care să nu fie în apropierea unui potențial obiectiv al bombardamentelor germane. A ales, până la urmă, un sat la distanță, Hollyport, lângă Maidenhead. Prima sarcină era să-l întâlnească pe ambasadorul american, Joseph Kennedy, și să aibă întrevederi cu o serie de persoane din conducerea Royal Navy și alți oficiali britanici. La mijlocul lui iulie a avut loc ceremonia Parada Steagurilor, care avea să fie ultima recepție oficială a regelui George al VI-lea la Palatul Buckingham, un eveniment strălucitor, cu uniforme de gală și reprezentanți ai tuturor teritoriilor din Commonwealth.

Șef al Oficiului de Informații al Marinei

La sfârșitul verii izbucnea războiul. Problema imediată a fost evacuarea cetățenilor americani din Regatul Unit. Circa 1.400 locuiau la Londra și în comitatele din vecinătate, alți șapte – opt mii aflându-se pe întreg teritoriul Angliei. Evacuarea lor a devenit prima responsabilitate a lui Kirk, fiindcă operațiunea trebuia să se facă pe mare, iar apele erau infestate de submarinele germane. Kirk a trecut prin experiența primelor luni ale războiului, cu bombardamente și camuflaj, și s-a deplasat la Dover, să supravegheze evacuarea Forței Expediționare Britanice din Dunkirk. Așteptându-se la o invazie germană imediată, familia lui Kirk a plecat în Irlanda, de unde s-a putut curând întoarce în America. El a rămas la Londra, sub bombardamentele germane.

Cum America n-a intrat în război până la sfârșitul anului 1941, moment în care a devenit aliata britanicilor, nu exista încă schimbul liber, deschis, de informații între cele două țări, cum avea să se petreacă după aceea. Kirk avea însărcinarea să afle cât mai mult despre progresele în lupta anti-submarin și noile metode de apărare împotriva minelor magnetice marine. Autoritățile americane erau interesate în mod deosebit de evoluția detectării prin radar, o invenție pe care britanicii o țineau în mare secret. Britanicii doreau, la rândul lor, să afle detalii despre o invenție americană ingenioasă, dispozitivul de vizare Norden, prin care bombardamentele aeriene deveneau mult mai precise, dar americanii refuzau să discute despre acest subiect cu britanicii. Între timp, biroul atașatului naval s-a mărit la 20 de oameni și

„Pentru servicii de excepțională valoare și distincție aduse Guvernului Statelor Unite într-o funcție de responsabilitate majoră la etapele navale ale debarcării în Franța, 6 iunie 1944.“

(din Brevetul de distincție „Army Distinguished Service Medal“, acordată amiralului Alan G. Kirk în 18 august 1944)

aceluiași an, s-a transferat pe nava USS „Arizona“, iar în 1920 a trecut pe yachtul prezidențial „Mayflower“. Cum la vremea respectivă ajunsese invalid, președintele Wilson n-a utilizat yachtul niciodată, spre deosebire de succesorul său, președintele Warren G. Harding, mult mai petrecăreț și mai neceremonios, care s-a îmbarcat deseori pe yacht, inclusiv pentru o călătorie la Atlantic City, unde dorea să asiste la concursul pentru Miss America.

Ultima recepție oficială a regelui George al VI-lea

Kirk a fost apoi numit ofițer responsabil cu armamentul pe USS „Dakota“, nava care, în 1931, a escortat trupul Soldatului American Necunoscut din Franța către ultima sa destinație, Cimitirul Național Arlington, unde a fost înmormântat într-o ceremonie cu puternic impact național; monumentul simbolic rămâne un punct de referință și astăzi. După acest eveniment, Kirk a fost transferat, tot ca ofițer responsabil cu armamentul, pe nava de război USS „Maryland“, dotată cu noile tunuri de calibru 40,5 cm. A participat, cu această navă, la croaziera în Hawaii, Australia, Noua Zeelandă și Samoa. Câteva luni de serviciu pe USS „Arkansas“ au fost urmate de un post în Flotila de recunoaștere (1925 – 1926), ca ofițer șef responsabil cu armamentul. În aceeași perioadă, cu ocazia vizitei la Philadelphia a amiralului britanic Walter Henry Cowan (1871 – 1956), comandantul escadrei din Indiile Britanice de Vest, Kirk a fost aghiotant al acestuia – pentru el, primul contact cu Royal Navy. Relația avea să se dezvolte în anii următori – mai ales cu căpitanul Andrew „ABC“

Cunningham (1883 – 1963), care se afla la comanda navei amiral a lui Cowan, HMS „Calcutta“. Legătura dintre Kirk și căpitanul Cunningham avea să devină deosebit de importantă în următorul război mondial.

Andrew „ABC“ Cunningham

În vara anului 1928, cariera lui Kirk s-a înscris pe o traiectorie marcată ascendentă, din momentul în care a fost selecționat pentru un an de studii la Colegiul Naval de Război din Newport, Rhode Island – școala postuniversitară a Marinei Militare pentru studii avansate în inovație navală, strategie navală și relații internaționale. Ofițerii aleși pentru anul respectiv, în număr restrâns, urma să ocupe posturi importante în viitoarea amiralitate. La absolvire, în 1929, Kirk a fost reținut în corpul profesoral al școlii timp de doi ani, iar în 1931 a revenit la Flotila de recunoaștere, fiind numit căpitan al navei USS „Schenck“. Flotila de recunoaștere s-a deplasat în Oceanul Pacific, unde s-a alăturat Flotei de Război din acel ocean, iar Kirk a fost numit ofițer executiv pe USS „West Virginia“, cea mai avansată navă de război americană aflată pe mare la vremea respectivă.

Doi ani mai târziu a fost rechemat la Washington, la Divizia de mișcare a navelor, care avea rolul de centru de operațiuni al șefului operațiunilor navale și stabilirea programului de croazieră al vaselor Marinei Militare pentru anul următor.

În 1936 Kirk a primit comanda navei USS „Milwaukee“, un crucișător cu tunuri de 15,5 cm, pe coasta Pacificului, în Portland, Oregon. A comandat USS „Mil-

USS „Dakota“

1863 – 1864

DIN CULISELE DIETEI TRANSILVANIEI

SIMION RETEGAN
(Institutul de Istorie „George Barițiu“)

În șirul Dietelor Marelui Principat al Transilvaniei, cea întrunită la Sibiu, în anii 1863 – 1864, reprezintă primul legislativ constituit pe o bază electorală modernă, în afara vechilor ordine și stări feudale. Deputații aleși depășeau de trei ori pe cei numiți direct de împărat, numărul nobililor era insignifiant față de cel al nenobililor, românii dețineau de la început majoritatea relativă față de maghiari și sași, luați separat, iar apoi, prin boicotul taberei maghiare, pe cea absolută. Este Dieta care, împreună cu reprezentanții națiunii săsești și ai câtorva maghiari, a legiferat egalitatea constituțională a națiunii, confesiunilor și limbii române, forul care, totodată, a început dezbaterile unui apreciabil program de reformare a vieții de stat. Este o schimbare fundamentală, spectaculoasă față de trecut, inclusiv față de 1848 (Magazin istoric, nr. 6/2008), schimbare impusă de puterea suzerană habsburgică, interesată stringent ca Transilvania să fie reprezentată în Parlamentul central al Imperiului, contestat frontal, rând pe rând, în Ungaria, Croația și Venetia.

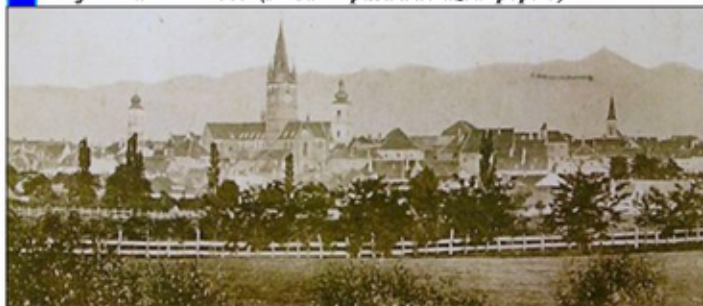
În aceste condiții participarea la Reichsratul vienez a transilvănenilor – 26 în Camera sa inferioară și zece în cea superioară – trebuia să ofere opiniei publice interne ficțiunea unui legislativ al întregii împărății, singurul îndreptățit legal să adopte bugetul acesteia. Se ajunge acolo, încât în toamna anului 1863, în mijlocul unei acute crize financiare, se târăgănează adoptarea lui până la sosirea emisarilor românilor și sașilor ardeleni spre a-l legitima prin prețiosul lor vot. Străbatem astfel, până în 1865, anii în care Transilvania, marginală, înapoiată, multietnică provincie a Imperiului, scăldată în sânge, secătuită nu demult de un cutremurător război civil, devine dintr-odată vitală pentru stabilitatea guvernului central, perioada scurtă în care ochii întregii lumi politice sunt ațintiți asupra legislativului din îndepărtatul Sibiu, anii în care, dată fiind majoritatea acestuia, putem vorbi, cu o anumită îngăduință, despre un moment românesc la scara întregii Monarhii.

Spre deosebire de Apusul liberal al Europei, unde puterea legislativă controlează executivul, unde parlamentele au la picioarele lor guvernele, în Transilvania anilor 1863 – 1864 acest raport se inversează. Executivul vienez este acela care, prin intermediul Cancelariei aulice ardelenice, controlează pe față sau din umbră, direct sau indirect, legal sau ilegal, dezbaterile și deciziile Dietei, chiar dacă sfera de activitate

a acesteia este limitată doar la administrație, justiție, învățământ și ordine publică. Mâna

lungă și grea a puterii suzerane, „varga de fier austriacă“, scrie Barițiu, se va face simțită,

Fotografie a orașului Sibiu, realizată de Theodor Glatz în jurul anului 1865 (sursa <http://www.razvanpop.ro>)

Washingtonul a numit un contraamiral care să supravegheze amplul birou, ceea ce, desigur, n-a fost pe placul lui Kirk, care avea doar rangul de căpitan. La sfârșitul anului 1940, Kirk a fost rechemat la Washington, să raporteze personal despre situația din Marea Britanic. Rapoartele de la Londra erau prea pesimiste, după gustul Administrației. Într-unul dintre rapoarte se afirma chiar că Royal Navy ar fi pierdut controlul asupra Canalului Mânecii, sub presiunea germanilor exercitată prin Luftwaffe și artileria instalată pe coasta franceză. La un moment dat Kirk a confirmat, la BBC, că portavionul HMS „Ark Royal” nu a fost scufundat, contrar celor difuzate de propaganda germană. Washingtonul era neliniștit de intervenția lui Kirk, considerată nepotrivită cu funcția de atașat militar naval al unei țări neutre.

Întors la Washington și reunit cu familia, Kirk a avut o serie de discuții cu șefii ai Marinei Militare – amiralul Stark de la Divizia Operațiuni, secretarul Marinei Militare Knox și secretarul adjunct Forrestal –, cărora le-a prezentat progresele științifice germane și situația Angliei. A avut o întrevedere de jumătate de oră și cu președintele Roosevelt, timp folosit de Kirk pentru a sublinia nevoia de a forma un comitet pentru studiul progreselor științifice, recomandare care a dus la inițierea Proiectului Manhattan și realizarea bombei atomice.

La începutul anului 1941, Kirk a fost numit director al Oficiului de Informații al Marinei Militare. Deși era o promovare, în raport cu poziția sa anterioară, de atașat militar naval, Kirk nu și-a primit noul post cu prea mult

Richmond Kelly Turner (stânga)

entuziasm. El se vedea mai ales în serviciul naval propriu-zis, pe mare, „marinar pe întinsul apei albastre”. Noul angajament era un serviciu pe uscat, genul pe care cei din marina militară îl numeau, sarcastic, „navă de război cu fund de cărămidă”. Mai mult, se știa că era un ofițer cu probleme, mai ales din cauza celui care îi era superior direct, proaspăt avansat, irascibilul contraamiral Richmond Kelly Turner (1885 – 1961), director al planificării de război, cunoscut ca o personalitate dificilă. Când era de dificil se poate vedea și din faptul că, într-un singur an, 1941, Oficiul de Informații al Marinei Militare a fost condus, succesiv, de patru directori. Amiralul Nimitz spunea mai târziu despre Turner, pe care el l-a numit comandantul unei forțe amfibie: „Este strălucit, caustic, arogant și lipsit de tact – omul potrivit la locul potrivit.” După război, generalul Nathan Twining, șeful de stat major al forțelor aliate din Pacificul de Sud, îl evoca pe Turner astfel: „O persoană cu gura mare, strident,

arogant, care-și rezolva problemele ridicând vocea și zbierând ca un căpitan satrap din marina de modă veche [...]; altfel un lider bun și hotărât, cu o minte ascuțită – când era dispus să o folosească.”

(Va urma)

**În românește de
Ioana IERONIM**

USS „Milwaukee”

modul general, pur principal, egalitatea națiunii și celor două confesiuni ale românilor, reprezentanții acestora optează la unison – în total dezacord cu sașii – pentru o abordare istorică, situându-și comunitatea în cadrul vechii Constituții a țării, raportându-se în mod direct la maghiari, secui și sași, la confesiunile romano-catolică, calvină, luterană și unitariană. Tot la unison și tot fără acordul deputaților sași, se extinde nulificarea legilor anterioare contrare și asupra privilegiilor, patentelor, rescriptelor, ordinelor de aceeași orientare, amendament venit din partea mitropolitului Șulufiu. Alături de acesta, „aruncă ulei pe foc” viceguvernatorul român Vasile Ladislau Popp, care, așezat pe banca Guvernului, votează – „fără rușine”, se scrie din Viena – împotriva proiectului instituției la cărmă căreia se afla și, de asemenea, episcopul Șaguna (*Magazin istoric*, nr. 6/2009), care, legat de mult dorita mitropolie, insistă în subteran pentru aprobarea unui sinod înaintea intrării în *Reichsratul* vienez.

În plus, intră masiv în joc multipla obstrucție a presei. Cea maghiară, pe de o parte, caută să-i demobilizeze pe români. Susține că Dieta va fi dizolvată definitiv după ce ei vor face greșala fatală de a-și pune pe gât jugul centralist habsburgic acceptând *Reichsratul*, că sașii sunt pe punctul de a părăsi Dieta, că împăratul va vizita în curând Pesta, în vederea unei reconcilierii cu aceasta. Pe de altă parte, îi

Prima pagină a ziarului
Gazeta Transilvaniei,
jurnal românesc din Brașov,
numărul
din 2 noiembrie 1863,
în care
erau prezentate regulat
lucrările Dietei Transilvaniei

decredibilizează pe români în ochii puterii de stat, prezentându-i ca parteneri nedemni de încredere, parveniți cu pretenții excesive, extremiști de stânga, nesătui, centrifugali. La rândul ei, presa vieneză centralistă, influentă în lumea politicii, marșează și ea foarte puternic pe tema poziției excesive a majorității dietale, a ili-

Vasile Ladislau Popp
(1819 – 1875)

beralismului ei, în total contrast cu etosul liberal al timpului, prin ignorarea la adoptarea primei legi a evreilor și armenilor. Pentru a se trage cât se poate mai mult de timp, din tabăra maghiară chiar se avansează în Dietă un proiect de lege privind egalitatea acestora din urmă.

Reacția cancelarului Nádasdy, demnitar habsburgic centralist tipic, fost ministru al Justiției în deceniul absolutismului, față de abordarea autonomistă a românilor este promptă și categorică. Iritat până și de faptul că în lege era menționată de trei ori Constituția Transilvaniei, exasperat de lentoarea deciziilor, el scrie lui Reichenstein la Sibiu că atitudinea independentă a românilor suscită o mare agitație la Viena, că articolele despre ei sunt intens comentate. Spune că este demult sătul de reproșurile care i se fac din toate părțile ca principal vinovat pentru „aroganța, semeția, insașietaatea unei națiuni căreia pentru prima dată i s-a acordat tot ce s-a putut, tot ce s-a socotit corect” și care, continuă el, trebuie să se mulțumească cu atât și să nu folosească intrarea în *Reichsrat* ca o armă politică, venind cu pretenții prea mari, inacceptabile pentru regim. Altminteri, va dizolva Dieta – plan la care se lucrează în spatele lui – și va ceda locul unui succesor sub care nu va fi exclusă vâlvătaia unui nou război civil.

Recunoaște că românii au o anumită îndreptățire morală, fiind injust reprezentați

aproape pas cu pas, discreționar în toate complicațiile procesului legislativ. Un proces care de la început evoluează concomitent pe două planuri: pe de o parte, debaterile, controversele, deciziile în plen, în văzul lumii, iar pe de altă parte, tribulațiile, manevrele, subterfugiile desfășurate în spatele cortinei, între patru sau șase ochi, unde, influențându-se votul, se dispune cât de departe se poate merge într-o direcție sau alta, care trebuie să fie, în esență, conținutul fiecărei decizii legislative, care sunt prioritățile.

Românii „aruncă ulei pe foc“

Există o impresionantă corespondență, recent publicată, care se poartă, timp de aproape două luni, între omul în mâinile căruia se concretizează cea mai mare putere, cancelarul aulic Nádasdy Ferenc, aflat la Viena, și adjunctul său, vicecancelarul și, totodată, deputatul Franz Reichenstein. Acesta era executantul fidel și în același timp confidentul apropiat al superiorului său. Sosit la Sibiu, îl informează zilnic – telegrafic sau epistolar – despre tot ce se întâmplă, îi pune în aplicare directivele, alege între alternativele care i se propun, sugerează el însuși soluții, dă sfaturi. Potrivit triplei sale misiuni, va fi protagonistul din umbră care – acționând în rândurile românilor, „tabera stângii“, *Lager der Linken*, precîntîmpinînd o falie insur-

George Barițiu
(1812 – 1893)

montabilă între aceștia și sași – va asigura, în momentele decisive, majoritatea, ordonată de sus. Va încerca – fără succes – să-i aducă pe maghiari în Dietă; va accelera la maximum intrarea aleșilor aceștia în Parlamentul central, necesitate vitală, a cărei blocare sau întârziere va fi considerată, scrie cancelarul aulic, delict contra statului. Acordă subordonatului său mână liberă în gestionarea întregii situații.

Pe un plan secundar, se adaugă acestei corespondențe – în care numele protagoniștilor sunt cifrate, pentru a nu fi cunoscute la Arad, Timișoara și Pesta – rapoartele trimise Cancelariei aulice din partea guvernatorului Transilvaniei, generalul Ludwig Folliot de Crenneville – care îndeplinea și funcția de comisar imperial al Dietei –, din partea președintelui aceștia, germanul maghiarizat, fost primar al Clujului în 1847 – 1849, Groisz Gusztáv, din partea vicepreședintelui gu-

bernial, Vasile Ladislau Popp, din partea șefilor unor secții de poliție. Informațiile neoficiale trimise de unii funcționari și cele cu caracter anonim întregesc tabloul.

Luată împreună, completată cu informațiile epistolarului particular și cele ale presei, aceste texte dezvăluie pârgăhiile de control ale puterii suzerane, oamenii care le pun în mișcare, factorii săi de descurajare, de intimidare și de presiune, modul în care aceasta, prin promisiuni, distincții, diversiuni, subterfugii, intervenții directe, atrage de partea sa un grup de deputați români, funcționari de stat, care, împreună cu deputații sași, îi vor aduce controlul votului. Cu alte cuvinte, povestea din interior a Dietei.

Ceea ce frapază chiar de la început este centralismul extrem al deciziei, îngustimea libertății de mișcare a legislativului, multitudinea filtrelor obligatorii prin care actul legislativ trece de două ori – fapt unic în întreg Imperiul –, mai întâi pentru confirmarea lui de către împărat ca proiect de lege, apoi a doua oară, după o redezbateră în Dietă, pentru sancționarea ca lege. Monarhul însuși urma să fie consultat de două ori în mod direct până la finalizarea ei. Proiectul fusese pregătit în cadrul Guberniului, dezbătut la Viena în cadrul Cancelariei aulice, a Consiliului de Stat, a Cabinetului de Miniștri, publicat și comentat în presa română, maghiară și germană din Transilvania și din afara ei.

Față de textul inițial, guvernamental, care declară la

raportează Reichenstein, în afara disensiunilor româno-săsești, exista o puternică rivalitate, cu puseuri publice, pentru întâietate între Șaguna și Popp – rivalitate pe care, „până la un anumit punct“, o întreține și o exploatează chiar el –, la fel cum există o permanentă tensiune între cei doi capi bisericești, pe care, dimpotrivă, caută să-i apropie. În același timp, episcopul Șaguna – supravegheat îndeaproape, subminat premeditat între ai săi, „pentru a nu se crede atotputernic“ – este și el vulnerabil din perspectiva puterii, fiind prea puternic interesat, prea dornic de popularitate – „precum Deák la maghiari“ –, „prea receptiv la ideile tinerilor“. Se lasă prea mult influențat de protosinghelul Nicolae Popca, „om periculos, cu vederi extremiste“, scrie Reichenstein, considerat „un adevărat roșu“ chiar de români. Regretă că nu poate face nimic împotriva acestuia, dar merge până acolo, încât cere cancelarului aulic să intervină pe lângă ministrul Apărării să mute din Sibiu, pentru a scoate din anturajul ierarhului, un cancelist militar de o factură radicală intolerabilă.

O victorie simbolică, dar departe de așteptări

Sub aceste auspicii pornește din Dietă proiectul Legii nr. 1, care trece pe traseul obligatoriu al Guberniului, Cancelariei aulice,

Episcopul ortodox Nicolae Popca (1826 - 1908)

Consiliului de Stat. Ajunsă în dezbaterile Cabinetului de Miniștri, este ciuntită prin eliminarea amendamentului lui Șuluțiu privind extinderea ariei efectului ei juridic retrospectiv. Căci, scrie cancelarul Nádasdy la Sibiu, acceptarea ei integrală, pe de o parte, ar fi văzută de români ca o înfrângere a Guvernului, ca o victorie a lor, încurajându-i în pretențiile lor, iar pe de altă parte, ar fi un impediment major în atragerea de partea regimului a aristocraților maghiari. În rândurile acestora se vorbește, continuă el, că urmașii lor sau vor trebui să-și vândă moșiile și să părăsească Transilvania, sau „vor fi siliți să se obișnuiască să trăiască între funcționari și magistrați români, să se supună legilor acestora și să plătească impozitele fixate de ei“.

Confirmată de împărat în această ultimă formă, legea revine pe terenul – bine pregătit dinainte – al Dietei, care, adoptând-o așa cum era, o retrimite, pentru a doua oară, pe aceeași filieră administrativă, la Viena, fiind pusă, în sfârșit, pe picioare, în 26 octombrie 1863, prin sancționarea lui Francisc Iosif. Deși simpla recunoaștere a românilor ca entitate statală, „dorul secular al națiunii“, fără niciun fel de garanție constituțională, era departe de așteptările acestora, ca a avut totuși o foarte mare încărcătură morală. A fost o victorie simbolică incontestabilă, deschidea un drum, întârea încrederea și speranțele de viitor, era nu atât scopul, cât mijlocul, era tot ce s-a putut obține în condițiile date. Și una și cealaltă vor fi abrogate în iunie 1867.

Concluzionând, trebuie să subliniem că s-ar fi putut face mai mult dacă frăiele conducerii nu s-ar fi aflat în mâinile ierarhilor, aproape complet imobilizate de stat, ci în cele ale laicilor, cum se va întâmpla începând chiar din 1869; dacă în locul funcționarilor de stat, mereu temători pentru pâinea lor, ar fi existat o pătură de oameni independenți economic; dacă ar fi fost mai puțină încredere în monarh și mai multă experiență politică. În același timp, nu putem să nu vedem duritatea bătăliei politice, intensitatea pasională cu care se trăiește ea, cinismul jocului dublu al puterii de stat, discrepanța dintre politică și etică. ■

politic în comparație cu maghiarii și sașii. Însă conducătorii lor – foarte probabil inspirați de la București – trebuie să știe că au în capitala Imperiului mai mulți dușmani decât prieteni, că trebuie să-și modereze revendicările, în loc să alerge după o lume închipuită și, mai presus de toate, trebuie să fie convingși că guvernul central „va tolera tot atât de puțin să i se impună legi de către români ca și de către maghiari”.

Spre meritul lui, Nádasdy consideră, de asemenea, că este drept – și totodată convenabil pentru regim – ca ambele legi-stindard privitoare la români să fie soluționate definitiv înaintea venirii acestora la Viena, ca un stimulent pentru ei.

Rivalitățile politice, gestionate din culise

Scriind la Sibiu, cancelarul desemnează, în mod repetat, unul câte unul, deputații stângii, capabili „să dea lucrurilor direcția dorită de împărat”, cei asupra cărora trebuie presat sau, după caz, cu care trebuie „lucrat”. Este vorba despre un mic grup de funcționari pe punctul de a fi avansați sau pensionați – în condiții mai bune –, despre George Barițiu, apreciat pentru moderația sa și marele lui capital politic și, înaintea tuturor, de fiecare dată, despre episcopul Șaguna și viceguvernatorul Popp, de la care se aștepta cel mai mare succes.

Mitropolitul ortodox
Andrei Șaguna
(1808 - 1873)

Personalitatea-cheie este, de departe, ierarhul ortodox sibian Andrei Șaguna – desemnat adesea cu apelativul *der Grossbartige*, Barbă Mare, preluat de la Popp –, în fața căruia se flutură mereu chestiunea extrem de dificilă, de foarte mare însemnătate a Mitropoliei. Este ierarhul cu cea mai mare arie de influență, cel de care depindeau nu doar deputații clerici, ci și mulți dintre cei laici ai căror tați, frați, cumnați erau și ei fețe bisericești; ierarhul asupra căruia apasă uriașa responsabilitate a prevenirii unor noi ciocniri naționale, posibile în cazul concilierii dintre Viena și Pesta, amenință Nádasdy; ierarhul care, denunțat că „trage sforile opoziției antiguvernamentale a românilor”, trebuia să dea o dovadă indubitabilă a loialității sale.

Într-adevăr, conformându-se așteptărilor, el va fi acela

care propune și obține în plen, în 12 septembrie 1863, contrar voinței conferinței dictale românești anterioare, decalarea ordinii inițiale a dezbaterilor prin alegerea în regim de urgență a deputaților pentru *Reichsrat*, înaintea confirmării, necum a sancționării, egalității românești. Votează împotriva doar zece români, absentează demonstrativ Barițiu și mitropolitul Șuluțiu care, a doua zi, acuzând între ai săi dictatura omologului său, părăsește Sibiu – scrie unul dintre rapoartele anonime menționate.

Este momentul critic în care grosul deputaților, funcționari de stat, oscilează între supunere și opoziție, pentru ca, prin intervențiile subterane ale viceguvernatorului Popp, un grup de înalți amploriați români, alăturându-se sașilor, să formeze așa-numitul *Regierungspartei*, asigurând controlul guvernului în legislativ. Scindarea majorității românești – al cărei vehement blam public va cădea asupra viceguvernatorului Popp – anihilează din start avansul grupării tinere, pe care cei doi îngrijorați decidenți o numesc între ei *die junge Rumanien* (tincrii români), *der romanischen Jugend* (tincrirea română), *das Jungromänentum* (tincretul românilor), *der romanischen Berg* (gruparea română), *giovane romana* (tincrirea română), atribuindu-i, în afara „ultraliberalismului”, spiritul rău al comunismului.

Majoritatea guvernamentală este totuși labilă. Căci,

Avioane sovietice capturate de germani în primele zile de război

tancuri. Este cert că până în prezent comuniștii s-au apărut bine și că dacă continuă așa, ceea ce este puțin probabil, germanii vor avea mari pierderi a suporta.

Luni 30 iunie

Titi și fratele său Vasili au sosit azi pe neașteptate, venind de la Iași. Povestesc că de luni Iașii au fost zilnic bombardati, că joi a fost ziua cea mai intensă de bombardament aerian și că toți ieșenii trăiesc într-o constantă stare de alarmă, care-i obligă a se refugia de mai multe ori pe zi în adăposturi săpate peste tot. Nu sunt puțini evreii de pe avioanele comuniste care servesc ca îndrumători. N-au putut, până în prezent, să bombardeze nici gara, nici principalele puncte strategice. Sâmbătă seara, povestea, a izbucnit subit o revoluție comunistă pusă la punct de evreii locali, care sperau să obțină ajutorul parașutiștilor ruși. Au început, din seara de sâmbătă, să tragă

lovituri de foc cu puști cu repetiție, cu mitraliere și chiar cu mici tunuri pe care reușiseră să le țină ascunse. Duminică dimineața au fost aproape cu toții prinși și Radio București anunță că 500 au fost executați. Un comunicat anunță că cei ce ascund sau găzduiesc un parașutist dușman vor fi executați, ei și familia lor.

Duminică 6 iulie

Familia S., care a venit de la Iași, povestește că în acest oraș situația internă continuă să fie tulbură. Comuniștii asasinază, atunci când pot, oameni pe stradă. Pe de altă parte, evreii sunt împușcați în masă de germano-români. Se pare că bărbații evreii sunt parcați în vagoane de vite și plimbați

de ici acolo, fără apă și hrană. La Bacău autoritățile mai inventive nu i-au luat decât pe copiii evreii ostatici și astfel au paralizat orice proastă velenitate din partea părinților.

Marți 8 iulie

Pe frontul oriental anumite oprire. Germanii au ajuns la linia fortificată numită Stalin, pe care încearcă acum să o treacă. Abia azi se anunță luarea Cernăuților de trupele româno-germane și atingerea, în anumite puncte, a Nistrului.

Sâmbătă 12 iulie

La Piatra [Neamț], unde fuserăm astăzi, aflăm că toți evreii de la 17 la 60 de ani sunt închiși în lagăre de concentrare rudimentare. Această măsură provoacă mari tulburări de ordin economic, astfel că se prevede o revenire asupra acestei măsuri barbare.

Luni 14 iulie

Comuniștii ruși anunță noi bombardamente la Iași, Roman și Ploiești.

La Piatra se pretinde că bombardamentele dușmane n-au avut rezultate dezastruoase grație bombelor pe care germanii le-au dat rușilor. Ca

o prevedere pentru ce va urma, germanii au fabricat aceste bombe în așa fel, ca după un timp, destul de scurt, ele nu mai erau utilizabile; explozivul din conținut se altera.

Miercuri 16 iulie

Berlin anunță via București că

Amplasamente de tunuri pe linia fortificată Stalin

Am aflat în episodul anterior care era starea de spirit cu o lună înainte de invadarea U.R.S.S. și cum a fost primită știrea intrării în război.

JURNAL DIN VREME DE RĂZBOI

PIERRE D. DE ROMA

Miercuri 25 iunie 1941

Mari lupte au loc pe tot frontul. Sute de avioane au fost distruse de o parte și alta.

Rușii au bombardat orașe din Finlanda, Dantzig, Königsberg și în România Galați, Sulina, Constanța mai intens, Brăila, Bacău, Iași. Deasupra Bucureștilor, de luni avioane sovietice și-au făcut apariția. Românii, spune Londra, pretind că au ocupat Cernăuții. Rușii dezminț.

Joi 26 iunie

Rușii se țin fermi pe Prut, ceea ce pare adevărat prin faptul că românii n-au dat încă niciun comunicat de la începutul ostilităților.

Radio București anunță că azi după-amiază capitala română a fost bombardată de 14 avioane sovietice. Câteva case au fost distruse. Sunt câțiva morți și răniți (*Magazin istoric*, nr. 6/2011).

Prin Londra aflăm că avioanele sovietice în principal au atacat în valuri succesive Ploieștii, unde anumite rafinării se găsesc în flăcări în urma acestui raid. De asemenea București și Constanța.

Guvernul român a instituit, de mâine, cenzura. Toți evreii locuind în satele moldovene vor fi obligați, după o decizie a guvernului, să își părăsească locuințele.

Aici la Bicăz se aud destul de distinct canonadele de două sau trei ori pe zi. Probabil este vorba de artileria anti-aeriană din Bacău. Ionel Marinescu, venit de la Brăila cu mașina, ne spune că rușii n-au lansat decât două sau trei bombe în împrejurimile Franco-Românei, că cele două avioane ce au survolat orașul au fost doborâte, că în general aviația rusă este foarte slabă și incapabilă de a produce mari stricăciuni etc. Toate acestea mi se par baliverne de imbecil.

Sâmbătă 28 iunie

Pe frontul românesc, în afara unei înaintări în Bucovina, luptele au loc pe toată

lungimea Prutului. În schimb, comunicatul german pretinde că aviația germană a provocat pierderi teribile dușmanului. Un număr mai mare de 4.000 de avioane rusești au fost distruse și doborâte într-o săptămână. Asta pare fantastic, totuși faptul că niciun oraș românesc nu mai este bombardat de câteva zile, deși apărarea acestor orașe este nulă, dovedește că ravagiile cauzate aviației ruse trebuie să fie enorme. În privința carcelor de asalt același comunicat pretinde că rușii au pierdut 2.000, dintre care circa 60 de peste 50 t fiecare.

Rușii la rândul lor pretind că au provocat grave stricăciuni germanilor în avioane și

Infanteriști sovietici mășcăluiesc pe lângă o placardă pe care sunt scrise cuvintele rostite de comisarul poporului pentru Afacerile Străine Molotov, în 22 iunie 1941: „Cauza noastră e dreaptă. Dușmanul va fi învins. Victoria va fi a noastră“

devenit, în parte, filoruși fiindcă Germania i-a părăsit, dar în același timp antisemiți în-crâncenați. Dumnezeu știe când vom scăpa din această în-curcătură complicată și în-nebunitoare. România aliată de nevoie cu marele său duș-man, Ungaria, U.R.S.S. cu Anglia și Statele Unite capi-taliste. Turcia aliată cu Anglia și... prietenă cu Germania.

Sâmbătă 26 iulie

Astăzi comunicatul ger-mano-român no 6 anunță că toată Basarabia a fost eliberată și că trupele aliate au înaintat deja în adâncime dincolo de Nistru.

Brăila, 3 august (dumi-nică)

La București colonelul Zăvoianu, ex-prefect de poli-ție în timpul regimului legio-nar, ca și alți câțiva energu-meni au fost judecați, con-damnați la moarte și executați fiindcă l-au asasinat pe Iorga, precum și pe alți prizonieri politici la Jilava.

Astă noapte portul Con-stanța a fost din nou bombar-dat de avioane sovietice.

Ieri, la orele 19 și 22, am avut două alarme, primele ce le avurăm în timpul acestui război și prima în care n-am auzit nici măcar motoarele, la secunda nu văzurăm nimic, fiindcă cerul era acoperit și nu era raza unui reflector pentru a-i descoperi pe invadatori. Nu văzurăm decât rachete luminoase lansate nu se prea știe de ce și auzirăm o mică petardă de mitralieră ce trăgea fără țintă. În depărtare auzirăm detunături surde despre care aflăram că erau bombe căzute,

pare-se, în plin câmp, între Traian Sat și satul Satu Nou. Este lamentabil din partea acestor aviatori sovietici de a nu putea nici măcar să atingă o gară neprotejată. Azi de dimineața avurăm o a treia alarmă, cu zgomot de motoare deasupra norilor. Toate aceste alarme nu făcură nicio impresie, poate fiindcă știam că rușii de obicei nu atacă orașele libere, cel puțin până ce vor începe a face contrar.

Ieri a fost dată o ordonanță privindu-i pe evreii dintre 18 și 50 ani care trebuie să se prezinte în fața unei comisi-uni sanitare pentru a fi, fără distincție, luați la anumite munci de necesitate națională, probabil pentru a aranja căile ferate și șoselele.

J(oi) 7 august

În București s-a permis cir-culația până la miezul nopții. Era timpul de a se ușura puțin populația civilă de această tulburare ce nu avea nici-un sens.

**Bucureștenii salută
eliberarea orașelor
Cernăuți și Chișinău**

Miercuri 13 august

Duminică dimineața podul de la Cernavodă a fost bom-bardat în două reprize de avi-oane rusești. Conducța de petrol a fost atinsă în două locuri, luând foc, iar podul a fost de asemenea afectat. Vor fi necesare una sau două săp-tămâni pentru a reface podul în bună stare. În aceeași zi și Constanța a fost bombardată. Se pare că este orașul ce a su-ferit cele mai multe bombar-damente.

Alaltăieri guvernul român a lansat un nou împrumut intern cu tot felul de prime și loterii.

Astăzi, printr-un decret, se anunță că monetele metalice de 50 și 100 lei vor fi înlo-cuite prin hârtii.

Regimentul 38 de Infante-rie s-a întors ieri într-o stare de neînchiptuit de oboscală. După anumite informații din sursă militară se pare că România va demobiliza sau va retrage – în afară de câteva divizii motorizate, ce vor con-tinua simbolic campania din Rusia – trupele pentru a le re-organiza. Germanii și românii și-au dat seama că actualele mijloace ale armatei române sunt cu totul improprii unui război modern ultra-motori-zat. Este probabil că această retragere, ce va fi un fapt bun pentru țară din toate punctele de vedere, a fost din timpul întrevederii recente dintre Hitler și Antonescu.

Joi 14 august

Astă noapte la ora 2 di-minceața am avut o alarmă. Deasupra orașului treceau avioane grele de bombarda-ment, judecând după zgomo-

Orașul Cernăuți la câteva zile după eliberare (fotografie de Willy Prager)

românii au ocupat astăzi Chișinăul. În general, doar de astăzi străpungerea liniei Stalin pare a fi raportată prin rezultate mai concrete. Lenin-grad și Smolensk par a fi în ajunul capitulării.

Vineri 18 iulie

La București, duminică seara trecută, fratele defunctului Corneliu Z. Codreanu, Horia Zelea Codreanu, a fost asasinat. În *Universul*, unde se afla *faire part*-ul, se spune simplu omorât și expus în biserica legionară din București. Asta dovedea că nu a fost omorât pe front, fapt pentru care s-ar fi folosit termeni mai pompoși. Londra astăzi vorbește, în adevăr, de această moarte survenită într-o grădină din București în urma unei încercări sau a unui conflict cu poliția, fie cu un ofițer. Explicațiile sunt pentru moment atât tulburi, cât de neînțelese.

Marți 22 iulie

Astă noapte, pentru prima dată Moscova a fost bombardată de 200 avioane germane. Acest bombardament va avea, poate, funeste consecințe pentru orașele românești, insuficient protejate. În toate cazurile este vorba, o dată în plus, de aceea barbară cutumă germană de intimidare prin toate mijloacele. Omorând femei și copii, distrugând orașe libere, ei speră să semene panică și să micșoreze puterea de rezistență a adversarilor.

Zilele trecute a fost celebrată a treia comemorare a

morții reginei Maria de România, pe care oficialitățile române au laudat-o mult cu această ocazie. Laudele sunt cu totul deplasate atunci când te gândești că ele au fost aduse de germanofili mai mult sau mai puțin convinși. Această mare regină, care în toate era englezoaică și după mamă rusoaică, a făcut totul pentru a influența politica românească în favoarea Triplei Antante. Cum ar putea fi cădelnițată de cei care, dacă ar fi trăit, i-ar fi devenit cei mai înverșunați dușmani? Asta mi se pare atât nedelicat cât și inapt. Văzând astfel de lucruri te întrebi, nu fără dreptate, dacă bunul simț mai există încă? Spiritul uman este atât de tulburat actualmente, patimile sunt atât de puternice, încât nimeni nu mai este sigur de a nu-și nega și combate propriile sale convingeri o lună mai târziu, asta din cauză că politica, evenimentele și războiul aduc atâtea surprize, atâtea întorsături, încât nu mai știi cum să împaci precedentele convingeri cu faptele. Nimic nu mai are valoare, nici tratatele, nici discursurile, nici cuvintele, nici promisiunile.

Cuvintele onoare, dreptate, conștiință sunt virtual abrogate, deși sunt adesea rostite. Sinistră ironie! Membrii aceleiași țări, aceleiași familii se urăsc de moarte fiindcă au idei contrare

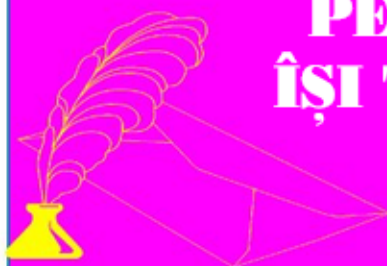
Legionarii, de exemplu, care erau organele Germaniei în România, au

Defilarea militarilor români prin Chișinăul eliberat

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Principele moștenitor Carol, viitorul rege Carol al II-lea, în plin război, în august 1918, dezertează din armată și fuge la Odessa, unde se căsătorește cu Zizi Lambrino. Gestul a generat un scandal cu ecouri în străinătate. Familia regală a anulat, în cele din urmă, această căsătorie morganatică, iar pe prinț, „ca să uite“, l-a trimis într-o călătorie în jurul lumii. Desfășurarea ei se regăsește în lucrarea unui însoțitor al său, generalul C. Găvănescul, intitulată Ocolul Pământului în șapte luni și o zi, adică răstimpul 20 februarie – 21 septembrie 1920. Prințul e mai puțin sensibil la ce vede și mai preocupat de dorul – chiar dacă îi va trece repede – pentru soția părăsită în țară.

Publicăm, în continuare, patru scrisori către Zizi Lambrino, păstrate la Biblioteca Academiei; limba folosită a fost franceza, cu inserții de română și engleză, marcate de noi prin caractere italice.

Principele Carol și Zizi Lambrino

Cairo, 20 martie 1920

Baby a mea adorată,

Viața mea e doar o frământare și un veșnic regret. Gândul mi-e numai la tine, scumpa mea, și la leagănul pe care îl ador și care mă face atât să sufăr. Am accese atât de bune de disperare, că nu știu ce să mai fac și să gândesc. Singura mea idee e că te ador și că sunt nefericit și mai ales că tu, Muți iubită, suferi, asta mă ucide. Ai să sari din nou în sus, prevăd, citind aceste rânduri, uite explicații platonice. Poate că e adevărat dar, cu toate acestea, sunt sincere. Conștiința datoriei, aceasta nu e o consolare pentru inimă.

Și totuși în fundul sufletului meu păstrez o speranță nebună.

Aseară am fost la Operă și am ascultat *Manon* [probabil *Manon Lescaut*, opera lui G. Puccini (1893)]. Oh! Ce am mai plâns! Fiecare notă pe care o ascultam îmi sfâșia sufletul. Știi bine de ce. Dar am vrut să-mi fac rău, simțeam că asta face bine sufletului meu. Biată dragoste care însemna toată bucuria mea, toată fericirea mea și în același timp disperarea și frământarea mea. Oh! Te ador, sunt nebun, *mi-e dor* [rom.] de tine. Îți doresc buzele fierbinți, pe tine toată fremătând și vocea ta scumpă.

Prietenă, văd lucruri așa de frumoase, încât încerc să-mi umplu sufletul, dar e atât de încremenit, că totul îi face rău. Egiptul, țara

tul surd și puternic al motoarelor. Nu se știe cu precizie ce au bombardat aceste avioane. Unii pretind că Galați, Buzău și Mizil.

Luni 1 septembrie

Aniversarea a doi ani de război. Cine s-ar fi gândit în urmă cu doi ani la toate

surprizele, loviturile de teatru, la complicațiile ce curând vor avea loc. Când te gândești că în afara campaniei din Polonia războiul părea o joacă de copii! Avioanele beligerante survolau uneori teritoriile inamice doar pentru a arunca manifeste de propagandă. Apoi a survenit brusc campania din Norvegia și surpriza victoriei germane, precedată de ocuparea Danemarcei și urmată de agresiunea Rusiei contra Finlandei. La 10 mai invadarea Olandei și a Belgiciei, rapida înaintare spre Franța și invadarea ei, Dunkerque, acea magnifică retragere engleză, intrarea Italiei pe 10 iunie și pe 17 cererea armistițiului. Vine apoi, după o a doua propunere de pace din partea lui Hitler, bombardarea sălbatică a Londrei și Angliciei, precum și campania italienilor spre Egipt, în timp ce englezii atacau în Abisinia. Pe 28 octombrie atacul infam asupra Greciei de către Italia, splendida rezistență a grecilor care-i resping în toate părțile pe inamicii lor în Albania, în timp ce englezii ridiculizează complet această armată de operetă în Africa și fac sute de mii de prizonieri în puțin timp.

Evreice din Chișinău păzite de o santinelă română

Între timp, rușii ocupă Țările Baltice, Basarabia și o parte a Bucovinei, regele Carol II este gonit, generalul Antonescu secondat de legionari preia puterea în România. Este ceea ce dorea Germania, care, deși a dat unguirilor o bună parte din Transilvania și bulgarilor Cadrilaterul, se vede chemată în ajutor de români, care sunt literalmente terorizați de ruși, a căror poftă pare nesatisfăcută. În acest fel pun piciorul la Dunăre, amenință și conving Bulgaria să treacă Dunărea și sosesc în Macedonia la frontiera greacă de unde exercită o nouă presiune, de data asta asupra iugoslavicii, care cedeză la rândul ei și semnează un fel de pact de compromis care s-ar fi rapid transformat dacă nu ar fi fost o lovitură militară de stat. Acest fapt îi turbează pe germani, care declară, circa zece zile mai târziu, o nouă ofensivă fulgerătoare contra iugoslavicii și Greciei simultan. Iugoslaviei surprinși se scufundă, iar grecii singuri cu circa 20.000 de englezi rezistă încă timp de trei săptămâni contra forțelor coalizate ale formidabilei Germanii și marii Italii. Pagini de istorie glori-

oasă și de neuitat dacă au fost. A venit apoi incredibila ocupare a Cretei cu parașutiști, ca și nu mai puțin extraordinara campanie din Libia, de unde englezii sunt respinși aproape tot atât de repede precum ei au făcut cu italienii. Sucezul pare serios în pericol, iar Mediterana cvasi-

pierdută de englezi. Era de ce să te întrebi în ce fel englezii ar putea câștiga războiul. În Siria o a cincea coloană s-a infiltrat cu asentimentul guvernului de la Vichy, pentru a salva Irakul care, printr-o lovitură de stat savant pregătită, se raliase Axcii. Situație disperată pentru Anglia care vedea, în plus, nu puține dintre vapoarele sale scufundate în Atlantic.

Brusc, circulă zvonuri că Germania va invada Rusia. Bluf în realitate? Pe 22 iunie atacul se produce. Finlanda, Ungaria și România se alătură la ceea ce ele numesc o cruciadă. Cea mai mare surpriză fusc poate faptul că rușii au rezistat la loviturile de măciucă date de Germania și au arătat că erau bine organizați, bine înarmați și perfect comandați. Nicio defecțiune, nicio revoluție internă, nicio slăbiciune, panică, dezastru, ci din contra o aprigă și magnifică rezistență. Iată, în puțin cuvinte, unde suntem la începutul celui de al treilea an de război.

(Va urma)

**Prezentare și selecție
George TROHANI**

În timpul călătoriei, pe puntea unui vas

convins că vom fi. Depinde așa de mult și de tine, copilă. Vei trebui și tu să faci câteva sacrificii, dar ele vor putea fi pentru bucuria noastră.

Vei trebui să rupi cu unii dintre acei din trecut și care ne-au făcut atâta rău. Ai să trebuie s-o faci și pentru noi, dar mai ales pentru copil. Gândește-te mult la el, căci pentru el trebuie să trăiești și el trebuie să-ți fie gândul cel mai sfânt.

Chiar dacă pe mine nu m-ai mai iubi, trebuie să faci totul pentru el. Și am tot veșnic speranțe de zile mai bune, care vor trebui să vie. Aici pe vapor mi s-a dat în cărți, unele bune altele rele, dar totuși la sfârșit pentru noi ieșea bine.

Ți-am scris o scrisoare acum mai bine de o săptămână de la Massaoua, port al coloniei italiene Eritreia, orașel infect și cald unde nu se găsește nimic. După câteva zile am sosit la Aden, colțul Arabiei, locul cunoscut a fi cel mai cald din lume, căci sunt numai stânci și mare. Nu știu cum, dar am avut norocul să fie ceva mai răcoare [rom.].

E patria penelor de struț. Ți-am cumpărat să-ți faci un evantai. Viața pe vapor e ucigător de monotonă. Lumea e absolut neinteresantă. Sunt doar doi belgieni, un mic baron ce se duce în China și a făcut războiul pe frontul rusesc, alături de noi, și soția unui plantator englez care se duce să-și întâlnească soțul pe care nu-l iubește. Încolo, e îngrozitor, ceva echivoc. Mă refer la bărbați, femeile sunt așa de șterse, că nici nu sunt de luat în seamă. Îmi petrec ziua citind și stând de vorbă cu nevasta plantatorului, adesea îmi pare o fetișcană. Și îmi pare rău de ea, mititica.

Drăgălașa va pune scrisoarea aceasta la poștă la Colombo și o s-o rog să scrie și adresa. Măine ajungem la Colombo, în Ceylon, și apoi, peste câteva zile, mă duc să vizitez India, apoi Japonia, țara florilor pe care aș fi vrut atât de mult s-o vedem împreună.

Biată Baby, cât de mult te iubesc și ce plină mi-e inima de tine. Amintește-ți versurile lui Samain: „Depart de tine, inima mea se încăpățânează“. Da, dragostea mea, mi-ai umplut viața într-atât, te iubesc, sunt nebun, mă gândesc la tine și sufăr.

Prietenă, măcar tu și micuțul să fiți sănătoși, vă iubesc la nebunie pe amândoi.

Baby, ești viața mea [engl.].

Mii, mii de sărutări bune, în toate părțile unde simți că ele te înfioară cel mai mult.

Al tău [engl.], Boyky

Madras, 15 iunie 1920

Micuța mea Baby atât de dragă,

De multă vreme n-am mai avut răgaz să fiu liniștit ca să-ți scriu, ai să crezi că te-am uitat complet. O, nu, niciodată și nimic nu te va putea șterge din inima și din memoria mea. Mă gândesc atâta la tine, ființă scumpă, și la bietul micuț. Călătoria aceasta se lungește peste măsură. Am sperat așa de mult că o să mă pot întoarce, dar n-a fost cu puțință. Nevestică pe care o ador, ce poți face? Simți adesea gândul și amintirea mea îngrijorată alături de tine? Doamne, ce de țări și de oameni am văzut de când ne-am despărțit! Numai când mă gândesc, uite că în trei zile se va împlini un an de când plecam amândoi la țară. Ce aprinse și încărcate

Aden, în 1920

asta plină de minunății de neuitat ale trecutului, trebuie văzută altfel, cu tine alături. La ce bun acest clar de lună, această nesfârșită întindere de deșert, aceste monumente coplesitoare dacă n-ai alături ființa care înseamnă toată viața ta, toată fericirea ta? Să te revăd, să te am ca altădată, iată dorința mea, unicul meu gând.

Am vizitat locuri care ar cere volume spre a fi descrise, poate voi găsi puterea s-o fac. Aici, în această scrisoare, despre care nici măcar nu știu dacă îți va parveni, nu pot s-o fac.

Totul îmi amintește de tine și de timpul nostru care a însemnat, totuși, o fericire.

Am aflat multă simpatie pentru noi și pentru nefericirea noastră. Sunt persoane care mi-au vorbit de toate, altele care au făcut aluzii. Azi, o franțuzoaică foarte draguță, fiica lui Lesseps [Ferdinand (1805-1894), diplomat; canalul a fost inaugurat în 1869], constructorul canalului de Suez, mi-a vorbit mult de noi și m-a făcut să-i spun toată povestea noastră. Mi-a spus că îndată ce a văzut în ziare, a simțit simpatie și interes pentru noi. M-a însărcinat să-ți transmit salutări din partea ei și să-ți spun că se roagă pentru noi și vrea să fim fericiți.

Tovarășii mei de călătorie sunt amabili, dar atât de departe de sufletul meu. Doar lt.-colonel Condiescu și Radu Djuvara, mare prieten cu Nindi [Romalo] sunt mai aproape de mine și par a înțelege că îndur martiriul.

Peste două zile plec în India.

Curaj, nevastă mea. Inelele tale nu pleacă de pe degetul meu. Trăiesc și sufăr cu amintirea ta. Trebuie să sperăm, trebuie să ne rostuiam

„Baby scumpă“ și „bietul mititel“

viața. Doar să urmezi ce-ți spun în scrisorile mele, chiar de ar fi dur și ți-ar face rău.

Baby scumpă, te las și te acopăr de sărutări, pe tine și pe bietul mititel, ai grijă de el și gândește-te la mine care te ador,

Al tău pentru totdeauna
[encl.], Boyky

În drum spre Indii
9 aprilie 1920

Micuță Baby dulce,

Ca să încep, uite, vreau nouăți despre cel mic. Oh! Voi

doi, ființe adorabile de care mi-e un dor [rom.] nebun. Mă gândesc atât de mult la tine. Îți scriu pe o zi fierbinte. Se vede că ne apropiem de Ecuator și e zăpușeală, asta îmi amintește puțin ce am îndurat în acele zile atât de fericite de la Mănăstirea.

Sub apăsarea evenimentelor atât de contrariante ai uitat clipele unice când ai fost cu adevărat a mea și numai a mea. Acum am remușcări gândindu-mă la vorbele tari pe care uneori am îndrăznit să le pronunț. Iartă-mă

dacă îți scriu așa de prost și dezlănat, dar sunt într-un hal de nervi care mă întoarce pe dos. Și noaptea e așa de cald, încât e greu să dormi.

Baby adorată, tu, visul cel mai nebunesc al vieții mele, dacă ai putea citi în străfundul sufletului lui Boyky al tău, ai vedea acolo o tristețe fără margini. Pe lumea asta nu vezi decât durere și mizerie. Așa „că e scris, se vede, dar de ce sufletul meu se revoltă de acest gând, viața tot trebuie să-ți aducă ceva mai bun. Noi să n-avem în viața noastră decât aceste 40 de zile de bucurie? Eu tot am visat că vom putea fi fericiți și eu sunt

Radu Djuvara

Principele Carol la o ceremonie desfășurată în timpul vizitei în Japonia și orașul Kyoto

gește un râu. E un pas care ține aproape 200 de kilometri. Apoi valca se deschide și ajungi într-o adevărată arenă înconjurată de munți înalți; drumurile sunt străjuite de plopi și întreaga priveliște e veselă. Am rămas aici câteva zile să mă odihnesc și să admir locuri frumoase. Deosebite sunt cele două grădini rămase din vremea mogulilor. Sunt desăvârșite. Pătrate, cu o fâșnioare de apă în centru ce se revarsă în cascadă. Grădinile sunt pline de platani centenari. Au locuri discrete încântătoare, adevărate cuiburi pentru îndrăgostiți.

Un alt mare avantaj oferit de Cașmir e temperatura, foarte agreabilă. Aici se face chiar frig, în vreme ce în tot restul Indiei și în Ceylon e o căldură toridă. Am trecut și prin Benares și Gaya, locuri sfinte ale budismului, extrem de interesante, căci oglindesc ceva din viața indigenilor. Mi-am încheiat vizitarea Indiei la Calcutta, unde m-am imbarcat pentru Japonia. În drum ne-am mai oprit la Rangoon, Pesang și Singapore – toate orașe interesante – și, în sfârșit, zilele trecute, la Hongkong. De aici m-am dus la Canton, una dintre cele mai mari așezări ale Chinci. Cu totul altă civilizație, cu o artă foarte interesantă. Orașul chinezesc e format din străduțe strâmte de cel mult doi metri lățime, unde forfotește o mulțime simpatică și nu așa de urâtă cum ne-o imaginăm în Europa. Fiecare stradă își are specificul ei: aici se vând jaduri, dincolo fildeș, mai departe mătase ș.a. Din păcate, n-am avut decât o zi ca să-l vizitez.

Acum plutesc între Hongkong și Shanghai și într-o săptămână voi fi în Japonia.

Dragoste, gândul meu trist e lângă tine. Sunt cu nervii la pământ și știu că te ador.

Mii de sărutări ție și micuțului, mai ales ție.

Al tău pentru totdeauna, iubitor, Boyky

Kyoto, 23 iulie 1920

Micuță Baby atât de dragă,

Uite că după o îndelungată tăcere îți scriu, dragostea mea, din nou câteva cuvinte. Sunt câteva vorbe amărâte care să-ți arate străfundurile sufletului și ale gândurilor mele. Ce faci? Tu și micuțul? Sunt complet zdrobit din cauza lipsei de vești și nu mai știu ce să cred, ce să spun. Dragostea mea, dragostea vieții mele, uneori am presentimente cumplite. N-ai pe nimeni lângă tine și copil. Nu să te atingă, dar să-ți aline suferința. *Puiule, de ai ști cât de mult te iubesc, și cum tot ce este bun în sufletul meu este legat de tine!* [rom.].

De mai bine de o lună, aici, în Japonia, sunt pe cale să plec și să mă întorc. Am fost primit în chip magnific, dar asta n-a împiedicat să fiu absolut întors pe dos. De cinci luni sunt departe de țară și aproape fără vești, ca toți din jurul meu de altfel. Lăsat singur, până la urmă, cu durerea mea, cu gândurile mele.

Japonia e o țară deosebită, pe care însă trebuie s-o vezi altfel și în alte împrejurări decât mine. Populația e cum nu se poate mai simpatică.

Sunt atât de obosit, că abia pot să scriu.

Ca să închei aceste rânduri amărâte, îți repet, micuță Baby, că te ador. Răbdare, calm, cine știe dacă într-o zi viața n-o să ne ajungă mai dulce? Mi-e așa dor [rom.] de tine toată. *Pentru totdeauna și inima mea e pentru totdeauna a ta.*

Al tău Boyky care te sărută de nenumărate ori [engl.] ■

de nemărginită dragoste au fost cele 45 de zile luminoase! Toată viața, toate iluziile mele de iubire sunt cuprinse în acele ceasuri nebune. Un gând mă întărește și anume că, în orice caz, tu mă iubești. Oh, bietele noastre castele în Spania, cum aș vrea să le retrăiesc iarăși!

Să-ți spun câte ceva din ce am văzut. Aici sunt lucruri atât de frumoase, că inima mi-a sângerat cumplit să le văd de unul singur. De când am părăsit Egiptul, lunga călătorie pe mare și apoi cea mai frumoasă țară la care poți visa – Ceylonul. E o țară pentru iubit și aș recomanda-o tuturor amantilor să vină aici spre a uita de toate. Un roman foarte frumos al lui Myriam Harry, *Insula voluptății*, înfățișează lucruri de acolo. O vegetație luxuriantă inimaginabilă, verdele de o intensitate extraordinară, palmieri pe săturate și drumuri minunate. Locuri de vis, precum Kandy, unde ai vrea să trăiești liniștit și fericit în doi.

Iată că am aprins din nou o țigară, e o nebunie cât fumez, toată ziua, fără oprire. În Ceylon am și vânat și am avut norocul să împușc doi bivoli. Asta a fost mai curând odihnitor. După aceea, o cursă să-ți dai sufletul de-a lungul Indiei și permanent în mijlocul oficialităților locale. M-au înnebunit acolo cu eticheta lor severă și uneori atât de caraghioasă. N-o să-ți povestesc tot fiindcă așa ceva nu te poate interesa. Inima mea a fremătat peste măsură la unele lucruri din India și ți le voi povesti; mai întâi, minunea minunilor, Taj Mahal de la Agra. Vestigiu glorios și emoționant al domniei împăraților moguli în India, Taj Mahal e mormântul pe care marele împărat Șah Jehan l-a con-

Scritoarea Myriam Harry

struit pentru femeia pe care a iubit-o. E un roman frumos și impresionant ca *Romeo și Julieta*. În timpul unei călătorii în Persia, pe când era tânăr, a cunoscut-o pe această femeie, de care s-a îndrăgostit nebunește. Tatăl lui s-a împotrivit și – la fel ca în zilele noastre – a trebuit să renunțe la mândra lui. Și tot ca în zilele noastre, inima și gândul său au rămas lângă dragostea lui și a așteptat răbdător 20 de ani, 20 de ani nesfârșiți, în timpul cărora a visat și și-a clădit castelul lui din Spania, care în cele din urmă s-a împlinit. Ajuns pe tron, a văduvit-o pe frumoasă, care între timp se măritase, dându-i soțului o însărcinare interesantă și trimițându-l pe lumea cealaltă, iar el s-a căsătorit cu ea. S-au bucurat de fericire încă ani îndelungați. În vremea asta el s-a gândit s-o imortalizeze pe cea pe care o iubea și i-a clădit mormântul – Taj Mahal –, cea mai frumoasă operă de artă ce se poate închipui pe lume. Am văzut destule minuni, dar niciodată o asemenea perfecțiune artistică. Înfațișarea generală a mausoleului e cea a unei moschei pătrate, cu o uriașă cupolă centrală și patru mai mici pe colțuri – totul în marmură albă scânteind în soare. Mormântul e așezat pe o platformă străjuită de patru minarete tot de marmură albă. E desăvârșit ca ansamblu, ca proporții, ca detalii – e perfect ca poezie. Mai știm în zilele noastre să iubim astfel? Îți poți da seama ce

am simțit văzându-l. Te iubesc, biata mea micuță Baby.

A doua impresie e din Cașmir. O țară ce se deosebește total de India. E foarte verde și are o imensitate de ape. Țară muntoasă în totalitate, cu zăpezi veșnice. Ajungi la ca pe o vale întinsă și îngustă, pe fundul căreia mu-

Kandy, un loc de vis

Abigail și John i-a adus până la urmă împreună. Nu au mai contat nici diferențele de vârstă, nici cele de an-turaj.

S-a născut o căsnicie de aproape jumătate de veac, care a reușit să răz-bească peste aproape orice: război, par-tizanat politic, crize diploma-tice, scandaluri sau rivalități de familie. O căsnicie mar-cată de lungi

Cei doi soți...

perioade de separare între soți, provocate în cea mai mare parte de cariera politică a lui John: în anii '70, acesta participa departe de familie la lucrările Congresului în Philadelphia. Un deceniu mai târziu îl găsim trimis special al Americii în Europa, iar, începând cu 1790, vicepreședinte și apoi președinte, mu-tându-se mereu din New York în Philadelphia sau din Philadelphia la Washington. Secretul unei astfel de relații se pare că ar fi fost comunicarea. Cei doi au învățat să depă-șească distanțele fizice, cu ajutorul cuvântului scris. „Nu există oare nicio cale pentru

două suflete prietene să con-verseze chiar dacă se află la 400 de mile depărtare?” – scria John, la 28 aprilie 1776. „Ba da, există – prin interme-diul scrisorilor. Dar eu îmi doresc o legătură mai reală. Vreau să îți aud gândurile, să îți întrevăd ideile...”

Între 1762 și 1801 (anul ter-minării mandatului presiden-țial la Casa Albă), Abigail și John și-au trimis peste 1.000 de scrisori – de la scurte infor-mări despre viața de familie și până la ample analize ale vie-ții politice nord-americane. Peste 1.000 de misive care dezvăluie o epocă extrem de complicată, dar, totodată, scot

la lumină o legătură specială între doi oameni care, aparent, nu ar fi avut nimic în comun.

Și, mai mult chiar, o legă-tură care nu a fost privită cu ochi buni de ni-ciunul dintre pă-rinții fetei, dar nici de mulți dintre apro-piații lui John. A fost nevoie de o atenție sporită, de tertipuri și aranjamente pentru ca să se poată întâlni sau să își trimită unul altuia misive de amor. De cele mai multe ori s-au bazat pe ajutorul unuia dintre

sclavii familiei Smith, Tom, a cărui discreție nu putea fi pusă la îndoială. „Ai furat vreodată ouă dintr-un cuib?” – își în-treba în acele perioade de în-ceput ale relației Abigail iubi-tul. „Știi cum biata pasăre zboară debusolată încoace și încolo, nu are stare, pare să se uite și să caute peste tot. Așa sunt și eu în așteptarea lui Tom cu rândurile de la tine”.

Piedici în calea iubirii: variola, ...

Mult mai calculat și cu pi-cioarele pe pământ, John în-clina spre prudență. „Acciden-

... și casa în care s-a născut John Adams (stânga), respectiv cea în care a văzut lumina zilei Abigail

**Iubiri
celebre**

MAREA DRAGOSTE A UNEI PRIME DOAMNE

DORINA MIHALCEA

25 octombrie 1764. Înconjurată de familie și de prieteni, tânăra de 19 ani Abigail Smith își unea destinul cu avocatul John Adams, ceremonia fiind oficiată de tatăl miresei, reverendul William Smith. Totul începuse cu aproape cinci ani în urmă, iar prima întâlnire nu a reprezentat nici pe departe o dragoste la prima vedere. Ba, din contră!

O zi de vară a anului 1759. Richard Cranch și-a rugat prietenul, John Adams, să-l însoțească într-o vizită la locuința unui reverend local din Weymouth, Massachusetts. Se îndrăgostise de fiica cea mare a acestuia și dorea să îi facă impresie bună posibilului viitor socru. John a acceptat și iată-i pe tinerii avocați prezentându-se familiei Smith. Richard a revăzut-o pe Mary, în timp ce amicului i s-a făcut cunoștință cu sora mai mică, Abigail. Inima niciunuia nu a tresărit. Și, la o primă vedere, nici nu prea avea de ce să tresară! John Adams, la cei 24 de ani împliniți, nu era

un flăcău prea chipeș și, pe deasupra, avea un început de chelie, iar Abigail era o fetișcană de 15 ani, modestă și retrasă fiică de preot, o mini-onă slăbuță, cu ochi căprui. „O pierdere de vreme“ – cum avea să descrie prima întâlnire John Adams în jurnal. Nu i-au făcut o impresie bună nici surorile Smith – „fără nicio urmă de dragălășenie sau candoare“ – și nici părinții: tatăl lăudându-se prea mult cu priceperea sa la toate, iar mama demonstrând o crasă lipsă de maniere și de abilități sociale.

Avocatul avea să uite repede întâlnirea. Nimeni nu-și închipuia că două personali-

tăți atât de diferite vor fi unite într-una dintre cele mai longevive căsnicii din istoria Statelor Unite ale Americii.

Nu trecuse multă vreme, de altfel, de când tânărului Adams i se aprinseseră călcâiele după o anume Hannah, membră a importantei familii de politicieni locali Quincy, relația nefiind dusă la capăt din cauza timidității bărbatului, incapabil să își declare pe față iubirea.

Contrariile se atrag

Încetul cu încetul însă ceea ce părea atât de diferit între

Cei doi soți...

și mă vei face să fiu iarăși fericit“.

... tulburările maniaco-depresive, ...

În păstrarea relației a contat cel mai mult, se pare, tocmai spiritul calm și răbdător al fiicei de preot. Căci, nu era deloc ușor să trăiești cu John Adams. Cel care se prezenta în societate ca un avocat în continuă ascensiune, destul de bun orator și abil politician, în intimitate cu greu reușea să își stăpânească angoasele, crizele depresive și chinurile interioare. După analizele contemporane, John s-ar încadra perfect în descrierea unui bolnav maniaco-depresiv, primele simptome apărând, după cum o demonstrează însemnările din jurnal, încă din perioada în care studia Dreptul, cu doar câțiva ani înainte de a o cunoaște pe Abigail. Nu de puține ori își nota că, cu greu, reușea să depășească „starea de mare anxietate și de pierdere totală” care îl încerca. „Doamne-Dumnezeule din Ceruri – ajungea el să se lamenteze în toamna anului 1788, când, se pare, s-ar fi înregistrat episodul cel mai grav din istoricul său medical –, ia-mă din această lume înainte de a ajunge să-mi blestem ziua nașterii“.

Și nu a fost deloc o suferință în tăcere! Cei din jur – atât cei

cinci copii, trei băieți (John Quincy, 1767 – 1848, Charles, 1770 – 1800, și Thomas Boyston, 1772 – 1832) și două fiice (Abigail Amelia, 1765 – 1813, și Susanna, 1768 – 1770), cât mai ales soția au fost martori neputincioși,

marcați însă profund de puternicele crize. „Am oftat, am suspinat și am gemut – mărturisca viitorul președinte al Americii – și chiar am țipat din răsuperi. Și, cu mare rușine și întristare, am ajuns uneori să înjur de-a dreptul“.

După cum era obiceiul vremii, în schimbul de scrisori, cei doi și-au adoptat noi nume: John a devenit Lisandru, iar Abigail – Diana, două personaje din mitologia romană.

„Și există o legătură mai strânsă și mai puternică decât prietenia [...] mai există încă o coardă – și prin aceasta nu îmi este rușine să spun de-a dreptul că sunt legată prin ea de tine și nu cred că mă voi mai elibera vreodată de ea“, îi scria Abigail la 11 august 1763.

Numai la ideea că între ei s-ar interpune uitarea sau, mai rău, lipsa de sentimente, Abigail răbufnea: „inima-mi bate mai ceva decât canonada celui mai puternic tun“ (28 aprilie 1776).

Și, chiar după 20 de ani de căsnicie, legătura părea mai puternică decât la începuturi. „Aș vrea să-ți descriu inima mea, sperând mereu că nu vei conțeni să mă iubești. Nu conține nimic nou; ai cucerit-o de

mult și deții acolo puterea absolută, nu a mai rămas niciun colțisor fără tine. Privesc înapoi la primele zile în care ne-am cunoscut și văd prietenie, iubire și inocență; și cu o pasiune pe care cu greu pot să o descriu în cuvinte, descopăr mulții ani care au trecut peste noi ce au adus o dragoste mai mare și îmbunătățită în timp – și nici cei mai îngrozitori ani marcați de absența ta nu mi-au putut șterge din minte imaginea omului celui mai drag căruia i-am dat inima mea“ (23 decembrie 1782).

... distanțele și cariera politică

O căsnicie bazată pe un puternic parteneriat, în care însă greul familiei a fost dus de Abigail, lăsând astfel cale liberă de dezvoltare carierei soțului. La doar nouă luni de la căsnicie, a apărut pe lume și primul născut al cuplului, astfel că, destul de rapid, Abigail s-a trezit nu numai cu îndatoririle întreținerii casei, ci și cu cele de mamă. După cum o demonstrează numeroase însemnări din jurnal, încă din adolescență, ea a crezut că femeile se pot dezvolta numai într-un climat de independență, atât la nivel personal, cât și social sau politic. Nu i s-a părut astfel deloc ciudat ca, odată ce soțul s-a aflat departe, fie

... la vârste diferite

tele ne aduc, adesea, mult mai multe situații prietenoase, decât o face propria noastră prudență. Am vrut să fiu ieri la Weymouth, dar o furtună m-a întors din drum. Crudă furtună, dar poate și binecuvântată! Crudă, deoarece m-a împiedicat să fiu cu o asemenea prietenă și dragă-laşă față și, pe de altă parte, binecuvântată atât în ceea ce mă și te privește, deoarece m-a ținut la distanță. După cum o spune fiecare filosof experimental, magnetul și oțelul, sticla și penele nu pot să zboare împreună cu mai mare ușurință decât cineva care se întâlnește cu altcineva și depășesc distanța pe care ar trebui să o păstreze. Și atunci, când sunt aproape de tine, îmi cuprind întregul corp mâncărime puternice, dureri ascuțite, febră și neliniște" (14 februarie 1763).

În primăvara anului 1764, chiar înainte de căsătoria atât de mult așteptată, cuplul a traversat o perioadă extrem de dificilă. De teama variolii, ce făcea ravagii, în acea parte a Americii apăruse obiceiul inoculării unei mici cantități de virus pentru a imuniza organismul. Urmă-

câteva săptămâni de carantină și de restricții alimentare. Cu o carieră de avocat în plină ascensiune și pe cale de a-și întemeia o familie, John Adams a decis să se supună, la rândul-i, destul de dure-roaselor procedee. Și astfel, în aprilie și mai 1764, cei doi îndrăgostiți au fost nevoiți să se separe. Cu toate că medicii i-au interzis orice contact, inclusiv prin intermediul scrisorilor, cei doi au decis să riște și să își împărtășească sentimentele prin intermediul misivelor.

Reședința președintelui John Adams din Philadelphia

Nu există date despre starea ulterioară de sănătate a sclavului curier, neștiindu-se cu siguranță dacă acesta s-a îmbolnăvit sau nu. Cu toate că Abigail i-a sugerat în mai multe rânduri lui John să

sigileze bine scrisoarea, să o pună chiar într-o traistă specială, ea a fost cea care a decis să nu se supună carantinei. Dovadă de curaj sau de ne-bunie?! „Te gândești la mine ca la o ființă curajoasă? Dacă pentru voi, bărbații, curajul este o virtute, este ceva laudabil, de ce nu ar fi la fel și pentru noi, femeile...”. Iar, când John a atins punctul critic, la 16 aprilie, când medicii nu erau foarte siguri dacă pacientul trece cu bine sau nu peste procedeele de inoculare, Abigail a mărturisit că inima îi

dădea ghes să meargă să își vadă iubitul, „dar știa că nu era un gând de urmat și trebuia să se sacrifice pe sine”.

Cu aproape o lună înainte de nuntă (25 octombrie 1764), John îi trimitea iubitei una dintre cele mai emoționante scrisori. „O, draga mea fată, îi mulțumesc Cerului că peste doar două-trei săptămâni vom fi împreună, după atâta vreme

de despărțire. Lipsa ta mi-a aruncat sufletul și trupul într-o adâncă disperare, iar o altă lună de chin m-ar transforma în cel mai de nesuferit cinic din lume. Când mă uit în jur, în ultima vreme, nu văd decât stricăciune peste tot, nebie, fărădelegi și defecte. Fie oamenii și-au pierdut simțul dreptății, fie eu am rămas fără discernământ. Doar tu ai fost în stare să-mi încălzești inima împietrită, doar tu îmi vei readuce buna dispoziție, precum și sănătatea și liniștea sufletească. Tu doar vei fi în stare să-mi scoți la lumină și să îmi rafinezi viața și felul meu de a mă prezenta în lume, vei alunga tot ceea ce este rău și bolnav din mine

Ca marea majoritate a tinerelor fete din veacul al XVIII-lea, Abigail și surorile sale (Elizabeth și Mary) au învățat să scrie și să citească acasă, fără un profesor, în cea mai mare parte mama fiind cea care s-a ocupat de ele. A fost însă, de astă dată, un caz fericit, căci în locuința familiei Smith pasiunea pentru cărți era împărtășită de toți membrii. Fetele aveau astfel acces la lectură diversă, de la textele biblice, la Shakespeare, mitologie antică sau publicații locale. Cu toate că a dezvoltat, de mică, înclinație către filosofie, teologie, literatură clasică, istorie veche sau studii de drept, Abigail, o cititoare vorace, s-a confruntat toată viața cu inabilitatea de a scrie corect. Nu de puține ori, conștientă de neștiința sa, își încheia scrisorile cu formule de genul: „Vă rog să îmi scuzați greșelile ortografice!”

CRUCIADA ÎNCHEIATĂ PAȘNIC

ANDREI OPREA

Întâlnirea lui Frederic al II-lea (stânga) cu al-Kamil (dreapta), ilustrată în cronica italiană Nuova Cronica, realizată de Giovanni Villani, cca 1341 – 1348

După prima Cruciadă (1096 – 1099), s-au format mai multe state catolice în Orientul Apropiat, principalul fiind Regatul Ierusalimului (*Magazin istoric*, nr. 4/2000). În urma perioadelor de conflict cu formațiunile politice musulmane din regiune, în principal cele având ca centre Damascul, Alepul și Egiptul, punctate de ocazionalele noi expediții ale europenilor, posesiunile cruciate au trecut prin diverse perioade de creștere și descreștere teritorială. Orașul Ierusalim a fost punctul principal de dispută între cruciați și musulmani din pricina importanței sale pentru ambele religii.

Evenimentele celei de-a VI-a Cruciade (1228 – 1229) au fost marcate de forța și personalitatea celor doi adversari: împăratul german Frederic al II-lea (1220 – 1250) și sultanul egiptean al-Kamil (1218 – 1238). A fost singura dintre principalele cruciade în Orient în care au avut loc foarte puține lupte.

La începutul secolului al XIII-lea, Regatul Ierusalimului se afla în declin, deținând doar o fâșie de teritoriu pe coasta Mării Mediterane. Ierusalimul propriu-zis fusese recucerit în 1187 de Saladin (1174 – 1193), fondatorul dinastiei ayubide (*Magazin istoric*, nr. 3/1975). În urma celei de a III-a Cruciade (1189 – 1192), cetatea a rămas în mâinile musulmanilor, însă tratatul de pace

prevedea accesul nestingherit al pelerinilor creștini. După moartea lui Saladin, datorită acestei înțelegeri, cu excepția unei expediții germane din 1197, nu mai avuseseră loc conflicte majore. Cu toate acestea, Papa a continuat să pledeze în favoarea unor cruciade noi pentru a redobândi Orașul sfânt.

Astfel a avut loc a V-a Cruciadă (a IV-a, din 1202 – 1204, fiind deturnată de conducătorii săi împotriva Constantinopolului creștin), între 1217 – 1221, cu scopul de a cucerii Egiptul, principalul adversar în acel moment al statelor latine din Orient. Expediția se bazase în mare măsură pe

sprijinul promis de noul împărat al Imperiului Romano-German, Frederic al II-lea.

Sultanul le oferă alimente cruciaților

Poziția împăratului german era foarte nesigură în momentul respectiv. Frederic al II-lea, rege ereditar al Siciliei, moștenise de la predecesorii săi conflictele cu principii autonomi, sprijiniți în general de Papă, care doreau ca împăratul să aibă o putere mai redusă. Papa nu dorea ca Regatul Siciliei, o putere regională ce putea să atace Roma, să fie integrat Imperiului Romano-German.

Pentru a dobândi sprijinul necesar încoronării sale, Frederic al II-lea promisese că va pleca în ajutorul cruciadei. Din cauza conflictelor din imperiu însă, a ales să rămână în Europa pentru a-și consolida puterea, tergiversând plecarea spre Orient. Papa, iritat de amânările împăratului, dar și motivat de aspectele politice, l-a excomunicat în 1227. Precedentul fusese stabilit de Grigore al VII-lea (1073 – 1085) în 1076. Împăratul

practicând avocatura în jurul Bostonului, fie, mai târziu, îndeplinindu-și atribuțiunile diplomatice sau politice, să precia conducerea fermei, să-și crească copiii și să gestioneze averea familiei, vânzând și cumpărând proprietăți sau investind în diverse acțiuni, precum ar fi la o fabrică de bumbac. Un recent studiu demonstrează că, în fapt, tocmai grație abilităților sale financiare, averea familiei a reușit să rămână considerabilă chiar și după retragerea din viața publică.

A știut mereu ce presupune datoria de soție. Un exemplu perfect ar fi chiar momentul 4 martie 1797, când nu a putut fi prezentă la ceremonia de învestire a lui John Adams în funcția de președinte al Statelor Unite ale Americii. A fost departe, având grijă de mama acestuia, Susanna Bolyston, aflată pe moarte (s-a stins la 17 aprilie 1797). Și, odată ajunsă Prima Doamnă a Americii, a dovedit că era con-

știentă de faptul că acel nou statut le va modifica în totalitate și pentru totdeauna viețile, impunând „un simț special al obligațiilor, al încrederii și, mai ales, numeroase îndatoriri legate de acesta”. Și nici pe departe nu a fost un sentiment tocmai plăcut!

Comitetul de redactare a Constituției S.U.A. (John Adams este în centru, cu mâna în șold) prezintă textul membrilor Congresului, pictură de John Trumbull. Originalul este expus în rotunda Congresului. Imaginea apare și pe spatele bancnotei de 2 dolari

„M-am simțit deodată – a mărturisit ea unui apropiat – ca și cum aș fi fost legată de mâini și de picioare și limba mi-ar fi fost și ea ținută, cam așa cum faci când prinzi găște sau curcani”. Mai mult chiar, „deoarece am trăit atâta vreme

independentă, dezvăluindu-mi liber sentimentele, nu știu cum am să mă obișnuiesc să îmi fie alături mereu atât de mulți paznici, să îmi cântăresc cu mare grijă fiecare cuvânt înainte de a-l rosti sau să îmi impun să tac mălc atunci când, altădată, nu m-aș mai fi oprit din vorbit”.

John Adams și-a considerat mereu a-leasa ca pe un egal. După cum avea să noteze și în ultima parte a mandatului său prezidențial, într-o scrisoare datată 2 noiembrie 1800, prin care își chema soția să i se alăture în noua clădire a Casei Albe ce devenise în cea mai mare parte „locuibilă”: „Aș fi foarte fericit dacă vei accepta să vii și tu aici [...] Și cred că este total potrivit și corect ca tu și

cu mine să ne retragem împreună, și nu unul înainte de celălalt. Îți port aceeași încredere și afecțiune nestăvilită”.

Cu predilecție în această parte de final a carierei politice, nu s-a sfiit să recunoască, franc, și nu o singură dată: „Nu aș fi putut face nimic fără tine!”. I-a fost sfătuitor, confidentă, dar și nesecată sursă de informații și, mai ales, de bârfe. Și, după cum avea să îi mărturisască încă din perioada în care îi făcea curte, John era un atât de mare împătimit, încât ar fi făcut-o pe Abigail să exclame, într-o scrisoare: „Cum oare, dragul meu domn, te-ai procopsit cu toată curiozitatea unei feteșcan?”

Când Abigail s-a stins din viață, la 28 octombrie 1818, puțin după aniversarea a 54 de ani de căsnicie, John i-a scris fiului: „Iubește-ți soția! Și fie ca niciodată să nu-i experimentezi pierderea!...”. ■

John a făcut totul ca să își aibă alături soția. În august 1784, a chemat-o la Paris, unde acesta își servea țara ca diplomat. Pe Abigail călătoria a marcat-o profund. În cei aproape 40 de ani de viață nu mai pusese piciorul mai departe de zona de nord-est a Statelor Unite. A resimțit izolare, în principal pentru că nu cunoștea limba; dar, totodată, și o mare uimire și bucurie în a descoperi femeile franceze. „Ele sunt precum rochiile pe care le poartă cu atâta grație, ușoare, aerate și delicate. Pașii le sunt ușori, cuvintele elocvente, vocile muzicale, iar atitudinea plăcută.” „Moda este divinitatea căreia i se închină toată lumea aici, de la cel mai mărunț suflet și până la cel mai de soi nobil” – îi scria surorii sale Mary, căreia, de altfel, i-a și trimis numeroase reviste de specialitate și tipare de modele vestimentare.

Din păcate, odată reîntorsă acasă, a descoperit, cu durere, că orice ar face suratele sale, încercând să le copieze pe franțuzoaice, rezultatul rămâne același: „nici urmă de eleganță, nici urmă de bun gust!”

Frederic al II-lea,
frescă medievală

tând inclusiv aspecte de filosofie antică și de științele naturii. După ce a aflat de pasiunea împăratului de a analiza comportamentul animalelor, sultanul i-a trimis cadou urși, maimuțe, dromaderi și un elefant. Frederic al II-lea l-a folosit pe acesta din urmă în cadrul unui triumf în stil roman pentru a-și serba o victorie în 1237. Al-Kamil i-a scris, de asemenea, pentru a-l invita să vină în Orient și să ia în stăpânire Ierusalimul.

Oferta, care ar fi fost de neimaginat pentru predecesorii sultanului, avea rațiuni geopolitice. În momentul respectiv, Ierusalimul se afla sub controlul fratelui și rivalului lui al-Kamil, al-Mu'azam. Din punctul de vedere al conducătorului egiptean, un Regat al Ierusalimului aliat și puternic, chiar și creștin, ar fi fost un

„Sunt prietenul tău. Tu m-ai încurajat să fac această călătorie. Papa și toți regii Occidentului știu de misiunea mea. Dacă mă întorc cu mâna goală, voi pierde mult prestigiu. Pentru Dumnezeu, dă-mi Ierusalimul, ca să-mi pot ține capul sus!“

(Fragment dintr-o scrisoare trimisă de
Frederic al II-lea lui al-Kamil
în timpul celei de-a VI-a Cruciade)

stat tampon împotriva acestuia. Pe termen lung, sultanul anticipa și posibile incursiuni ale mongolilor, care cuceriseră Iranul dinastiei Huarezmiilor. Alungați din Iran, Huarezmiile se deplasaseră deja spre vest, atacând și prădând Siria și Irakul.

Frederic, la rândul său, anticipa că o asemenea reușită i-ar fi întărit poziția politică împotriva Papei. De asemenea, se gândea să se folosească de ocazia expediției pentru a-și impune autoritatea în Regatul Ierusalimului, al cărui regent era în calitate de soț al reginei, apoi drept tată al regelui infant. Niciunul dintre cei doi conducători nu a avut în gând rațiuni religioase.

Nu valora nici 200 de drahme

În 1227, planurile sultanului s-au modificat. Al-Mu'azam murise în septembrie, lăsându-și drept moștenitor fiul lipsit de experiență, al-Na-

sir. Al-Kamil și-a schimbat abordarea – a trecut în ofensivă, plănuiind să împartă teritoriul acestuia cu un alt frate al lor, care domnea în nordul Irakului. A dispărut astfel avantajul creării unui stat cruciat tampon, însă Frederic al II-lea plecase deja spre Ierusalim cu 3.000 de soldați, sosind în toamna anului 1228.

Cei doi suverani s-au aflat, astfel, într-o situație stânjenitoare. Au continuat să corespundă în speranța găsirii unei soluții. Pentru a menține aparențele, amândoi au început pregătiri militare elaborate, timp în care pregăteau textul unui tratat.

Peste câteva săptămâni, la 18 februarie 1229, neavând loc nicio luptă, a fost semnat acordul. Frederic primea Ierusalimul, Betleemul, Nazaretul, împrejurimile orașului Tir, o fortăreață și un culoar care lega teritoriile acestea de mare. Musulmanii păstrau dreptul de a locui în continuare nestingeriți în anumite cartiere ale Ierusalimului, unde aveau principalele lăcașuri de cult. Se instaura, de asemenea, un armistițiu pentru zece ani.

Frederic a vizitat apoi Ierusalimul, având drept călăuză pe un judecător trimis de al-Kamil, care a și consemnat detaliile evenimentului. Îm-

„Și cu trebuie să țin cont de opiniile altora. Dacă îți ofer Ierusalimul, s-ar putea nu doar să fiu condamnat de calif, dar să aibă loc și o răscoală religioasă, care mi-ar amenința domnia.“

(Fragment din răspunsul lui al-Kamil
la scrisoarea lui Frederic al II-lea)

Miniatură medievală ce înfățișează a doua excomunicare a lui Frederic al II-lea de Papa Inocențiu al IV-lea

Henric al IV-lea (1056 – 1105) trebuise să se umilească public pentru a-și păstra tronul (*Magazin istoric*, nr. 9/2001).

În momentul celei de-a V-a Cruciade, Egiptul era condus de tatăl lui al-Kamil, al-Adil (1200 – 1218). Acesta a murit în timpul conflictului, lăsându-și fiul drept moștenitor. Problema fundamentală a noului sultan și-a avut originea încă de la începuturile dinastiei sale. După ce Saladin a cucerit Egiptul și apoi Siria, el și-a împărțit imperiul între membrii familiei. Acești emiri jurau credință sultanului din Cairo, însă conduceau principate în mare parte autonome. În mod inevitabil, la moartea fiecărui sultan diferiții conducători încercau să-și aroge dreptul de conducere sau să-și proclame independența.

La moartea lui Saladin, emirii s-au dezbinat în facțiuni în jurul fiilor săi, iar apoi în sprijinul fratelui lui, al-Adil. La rândul său, acesta din urmă și-a împărțit imperiul între copiii săi. Al-Kamil a moștenit Egiptul și conducerea nominală a familiei,

al-Muazam Siria și Ierusalimul, iar alții au dobândit domenii mai mici. Chiar în primele zile ale domniei lui al-Kamil, acesta fiind plecat în campania împotriva cruciaților, emirii din Cairo au încercat, fără succes, să-l instaleze pe un alt fiu al lui al-Adil la conducere.

Din cauza acestor circumstanțe, al-Kamil a fost mai degrabă interesat să își asigure domnia decât să poarte un război sfânt cu puține eventuale beneficii politice. Aflat în dezavantaj militar din cauza tentativei de lovitură de stat a emirilor din Cairo și salvat doar de intervenția fratelui său, al-Mu'azam, sultanul a încercat să le ofere pace cruciaților în repetate rânduri. A propus chiar cedarea întregului teritoriu la vest de râul Iordan, însă a fost refuzat de cruciați, îmbărbătați de victoriile lor și siguri că aveau să primească sprijinul lui Frederic al II-lea.

Cruciada a V-a s-a sfârșit, în cele din urmă, dezastruos. Ajutorul promis de împăratul german nu a mai sosit, iar armata, împotmolită din cauza inundațiilor anuale ale Nilului, a fost învinsă de coaliția lui al-Kamil și a fraților săi. Cruciații rămași s-au putut întoarce acasă, sultanul chiar aprovizionându-i cu mâncare,

însă a trebuit să renunțe la cuceriri.

Oferta fără precedent

Al-Kamil a rămas totuși precaut în privința lui Frederic al II-lea. Pe de-o parte, acesta s-a căsătorit în 1225 cu regina Regatului Ierusalimului, Isabela, devenind astfel regele consort al suveranei statului cruciat. În schimb, călătorii și comercianții egipteni trecuți prin Sicilia – împăratul avea Curtea la Palermo – povesteau despre toleranța și admirația acestuia față de musulmani. Sultanul a trimis un ambasadore care a confirmat aceste informații. Frederic al II-lea vorbea și scria în arabă perfect, admira civilizația islamică, disprețuia „barbaria” Vestului și pe Papa, iar sfetnicii și gărzile sale erau musulmani.

Cei doi conducători au început apoi să corespundă regulat în limba arabă, discu-

Plan fantezist al orașului Ierusalim în secolul al XII-lea

**Cititorii
scriu istorie**

PRIMA ȘCOALĂ ȘI PRIMA BISERICĂ DIN SATUL CIREȘU

DUMITRU BARBU

Bunicul meu, Dumitru Barbu, zis Mitu lu Ciocu, s-a născut în 1904 și a învățat patru clase în satul Cireșu, comuna Stroești, județul Vâlcea. A moștenit de la bunicul său inteligența, iubirea pentru cultură, dar și talentul muzical. Toată viața a fost cantor bisericesc, a citit tot ce a găsit, îl pasionau istoria și geografia, cunoștea la perfecție alfabetul chirilic și grecesc, a pictat cruci și icoane în culori pe care le prepara singur, a scris poezii (care din păcate s-au pierdut), a documentat viața satului și s-a dedicat cu totul treburilor publice. S-a căsătorit în 1924 cu Marina și au avut opt copii: Ioana, Varvara, Evghenia, Filofteia, Constantin, Anastasia, Sofia și Nestor. A mai crescut încă doi copii rămași orfani și luați „de suflet“, o fată și un băiat: Teodora, înfiată la doi ani și măritată cu zestre, și Ion.

A fost mobilizat în armată pentru prima dată în ajunul Acordului de la München (1938, Magazin istoric, nr. 1/2016), lăsat la vatră și remobilizat înaintea Dictatului de la Viena (august 1940). Cedarea Transilvaniei l-a găsit în județul Satu Mare. Demobilizat, s-a întors în sat, plângând pierderea Transilvaniei și aducând în raniță o carte foarte veche găsită acolo: Îndreptarea legilor. După intrarea României în Al Doilea Război Mondial, a fost remobilizat, dar datorită științei de carte a fost vărsat în trupele de ordine militară și civică, menținute în țară. Odată cu venirea comuniștilor la putere, de teamă, a dat foc cărților moștenite de la bunicul său și celor procurate de el în perioada interbelică. A rămas văduv în 1977 și a trecut la cele veșnice în 1980, la 76 de ani. A fost un om pasionat de carte, dar fără șansa șlefuirii în școlile timpului. La sfârșitul vieții se mândrea cu 21 de nepoți și șapte strănepoți.

Reproducem mai jos însemnările lui cu privire la fondarea primei școli și a primei biserici din satul Cireșu.

Gheorghe CIOLACU

In satul Cireșu s-a făcut prima școală prin anii 1899 – 1900, din inițiativa și îndemnul săteanului înstărit și cu cunoștință de carte Nicolae P. Popescu (popular, Nicolae al lui Petrică). Pe timpurile acelea sătenii nu cunoșteau și nici nu erau obligați să învețe carte. Învăța carte numai cine voia.

Școala a fost ridicată de locuitorii satului Cireșu, sub grija și administrația săteanului amintit mai sus, care a dus lucrarea în mod cinstit cu tot ce a fost necesar, ajutor bănesc și muncă socotită și prestația pentru șosea. În anul 1901 era deschisă, iar primul învățător a fost Nicolae Șt. Popescu. Dascălul era de origine

Dumitru Barbu, zis Mitu lu' Ciocu, cu soția Marina și fiicele Filofteia și Ioana. Fotografie făcută în satul Cireșu, comuna Stroești, județul Vâlcea, 1949

păratul i-a surprins pe musulmani prin aprecierea pe care o arăta Locurilor Sfinte și ritualurilor islamice. Judecătorul a relatat un episod în care Frederic I-a certat și amenințat pe un preot catolic care voia să intre în moscheea al-Aqsa, al treilea cel mai important loc al credinței musulmane.

În timpul vizitei, împăratul a ajuns în fața unei inscripții lăstate de Saladin, pe care scria: „Saladin a curățat acest oraș sfânt de politeiști“, acesta fiind un termen peiorativ pentru creștini. Amuzat, împăratul s-a prefăcut că nu înțelege și le-a întrebat pe gazde la cine se referea. Apoi, aflat în fața moscheii al-Aqsa, a remarcat faptul că intrarea era acoperită de zăbrele din lemn. După ce i s-a răspuns că erau puse pentru a opri pătrunderea păsărilor, împăratul, făcând o aluzie la cruciați, și-a șocat însoțitorii musulmani spunând: „Vă vine să credeți că Dumnezeu le-a permis porcilor să intre!“.

Frederic al II-lea s-a încoronat apoi la Ierusalim și s-a întors în Italia. Expediția sa a creat impresii amestecate. A reușit doar în parte să își consolideze puterea în Regatul Ierusalimului: clerul, afiliat Papci, a continuat să i se opună; nobilimea l-a susținut ezitant, cunoscându-i ten-

Moartea reginei Ierusalimului, Isabela, soția lui Frederic al II-lea. A decedat la nașterea singurului fiu al împăratului, Conrad al IV-lea al Germaniei (al II-lea al Ierusalimului); ilustrație din manuscrisul lui William din Tîr, din secolul al XIII-lea

dințele de centralizare a puterii; ordinele cavalierești ale Ioaniților și Templierilor l-au sprijinit doar după ce împăratul, fiind excomunicat, a fost de acord să se retragă din ele. În Europa, rezultatul cruciadei i-a adus prestigiu, însă nu a obținut retragerea excomunicării. Aceasta a survenit doar după ce împăratul l-a învins în luptă pe Papă, în 1229. În rândurile musulmanilor, anumiți cronicari i-au apreciat toleranța, însă mulți, revoltați de cedarea Ierusalimului i-a scandalizat pe musulmani, generând manifestații publice, cu precădere în teritoriile aflate în afara controlului său. Împins de clerul din Damasc, al-Nasir i-a declarat război lui al-Kamil, însă a fost înfrânt rapid. Prințul s-a refugiat la est de râul Iordan, unde a continuat opoziția împotriva unchiului său și a și cucerit Ierusalimul din mâinile latinilor în 1239. Cu toate acestea, nu s-a dovedit a fi mai presus de raționamentul strict politic al lui al-Kamil. După moartea acestuia, al-Nasir a cedat din nou Ierusalimul cruciaților în speranța obținerii sprijinului lor în lupta pentru succesiune. A mers chiar mai departe decât unchiul său, interzicând accesul liderilor clerului musulman în oraș.

mului, l-au descris în mod peiorativ. Influența orator din Damasc, Sibt Ibn al-Jawzi, a interpretat gesturile împăratului ca dovadă că acesta „era cu siguranță un ateu“, adăugând că „era chel, dar acoperit cu păr roșu (doar fața...) și miop. Dacă ar fi fost un sclav, n-ar fi valorat nici 200 de drahme.“

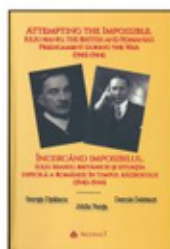
În ceea ce-l privește pe al-Kamil, acesta s-a preocupat în restul domniei să avertizeze sultanatul său împotriva Huarezmiților și a turcilor selgiukizi. Predarea Ierusalimului i-a scandalizat pe musulmani, generând manifestații publice, cu precădere în teritoriile aflate în afara controlului său. Împins de clerul din Damasc, al-Nasir i-a declarat război lui al-Kamil, însă a fost înfrânt rapid. Prințul s-a refugiat la est de râul Iordan, unde a continuat opoziția împotriva unchiului său și a și cucerit Ierusalimul din mâinile latinilor în 1239. Cu toate acestea, nu s-a dovedit a fi mai presus de raționamentul strict politic al lui al-Kamil.

După moartea acestuia, al-Nasir a cedat din nou Ierusalimul cruciaților în speranța obținerii sprijinului lor în lupta pentru succesiune. A mers chiar mai departe decât unchiul său, interzicând accesul liderilor clerului musulman în oraș.

Elefantul din Cremona primit cadou de Frederic al II-lea de la sultanul al-Kamil; ilustrație dintr-o cronică engleză, realizată între 1235 – 1259 de călugărul Matthew Paris

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

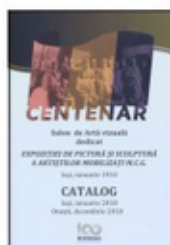
● George Cipăianu, Attila Varga, Dennis Deletant – **ATTEMPTING THE IMPOSSIBLE. IULIU MANIU, THE BRITISH AND ROMANIA'S PREDICAMENT DURING THE WAR (1940 - 1944). ÎNCERCÂND IMPOSSIBILUL. IULIU MANIU, BRITANICI ȘI SITUAȚIA DIFICILĂ A ROMÂNIEI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI (1940 - 1944)** (traduceri din limba engleză: Ana-Maria Stan, Attila Varga)
Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2019, 535 pp.

● Alexandru Elian – **DOI UMANIȘTI GRECI ÎN ITALIA: MIHAIL SOFIANOS ȘI TEODOR RENTIOS** (evocare de acad. Emilian Popescu, ediție îngrijită de pr. Vasile V. Munteanu)
Editura Omonia, București, 2019, 210 pp.

● Virgil Coman – **AROMÂNII ȘI MEGLENOROMÂNII DIN BANAT (1945 - 1951). DEMOGRAFIE, SOCIETATE, IZVOARE** (postfață: prof. univ. dr. Stoica Lascu)
Editura Etnologică, București, 2016, 212 pp.

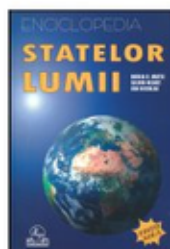
● Teodor Hasegan – **CENȚENAR SALON DE ARTĂ VIZUALĂ DEDICAT EXPOZIȚIEI DE PICTURĂ ȘI SCULPTURĂ A ARTIȘTILOR MOBILIZAȚI M.C.G. IAȘI, IANUARIE 1918**
Editura Contact internațional, Iași, 2018, 30 pp.

● Aurul împăraților chinezi. Podobe regale din aur din perioada Wanli, dinastia Ming - colecția Dong Bo Zhai
Muzeul Național de Istorie a României, București, 2019, 132 pp.

● Corneliu Caraivan – **VENIRĂ ȘI TRECURĂ VREMURI**
Editura EX PONTO, Constanța, 2020, 97 pp.

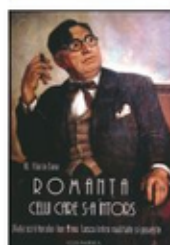
● Horia C. Matei, Silviu Neagu, Ion Nicolae – **ENCICLOPEDIA STATELOR LUMII. EDIȚIA A XVI-A.**
Editura Meronia, București, 2020, 881 pp.

● Tiberiu Roșu – **PĂRINTELE EVMENIE MORARU ÎN ARHIVELE C.N.S.A.S.**
Editura Oscar Print, București, 2019, 272 pp.

● Jason Gewirtz – **ARMA SECRETĂ A ISRAELULUI. POVEȘTEA UNITĂȚII TALPIOT** (traducere din limba engleză de Gabriela Mitrovici; prefață de Ovidiu Răețchi)
Editura Corint Books, București, 2020, 249 pp.

● Al. Florin Țene – **ROMANȚA CELUI CARE S-A ÎNTORS. VIAȚA SCRITORULUI ION MINULESCU ÎNTRE REALITATE ȘI POVEȘTE (ROMAN)**
Editura Napoca Nova, Cluj-Napoca, 2018, 352 pp.

● **REVISTA TEOLOGICĂ** (Publicație oficială a Mitropoliei Ardealului sub redacția Centrului de Cercetare Teologică al Facultății de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna“)
Editura Andreiana, Sibiu, Serie Nouă, Anul XXIX (101), nr. 2/2019, aprilie-iunie 2019, 335 pp.

● **MONITOR STRATEGIC** (Revistă de securitate și apărare)
Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară, anul XX, Nr. 3-4/2019, 89 pp.

din comuna Albeni, județul Gorj, și a venit în satul nostru Cireșu, unde s-a căsătorit cu fata preotului Marin Ursescu, pe care o chema Maria. Învățau aici elevii din cinci clase, iar denumirea ei era: Școala Primară Cireșu.

Clădirea, până la un timp, avea numai o sală, fiindcă erau puțini copii, 40 – 50 elevi. Pe parcurs, s-au înmulțit și s-a simțit nevoia a încă unci săli. În ultimii ani școala ajunsese într-o stare deplorabilă, ploua în ea, iar pereții erau susținuți de proptețe. Intrau copiii în ea cu frică. Școala a fost acoperită cu șită și era construită din lemn. Avea lungimea de 12 m și lățimea de 8 m.

Această școală a viețuit 52 ani, 1901 – 1952, și a fost dărâmată în zilele de 8 – 10 iulie 1952, de locuitorii satului Cireșu, pentru ca în locul ei să se construiască una nouă, care există și acum, școala mare și frumoasă de opt ani.

Aceasta este istoria primei școli din satul Cireșu, scrisă la 29 octombrie 1978.

Biserica cu hramul „Cuvioasa Paraschiva” din Valea Bisericii, parohia Pojogi, satul Cireșu, s-a construit prin anii 1730 – 1735. A fost așezată într-o poziție pentru a se vedea și a auzi clopotul din acest pisc, zis și Piscul Bisericii. Pe atunci era puțină lume. Oamenii erau așezați și trăiau ca robi pe pământurile boierești. Ei locuiau în zonele denumite: Monciu, Nicuțoaia, Pietroasa, Dinuț, Băcan, Groș, Găinești, Bărsani, Cișcan, Șucheloaia, Urzoaia, Maluri și spre răsărit, peste Cerna, Crivina, Pătruț, Gârligi, Frăget, Teiuș. Pe Valea Cerni sau pe unde se afla „Șoseaua” nu erau așezări omenești. Oamenii coborau și veneau la biserică, unde se întâlneau. Atunci, fiindcă nu se vedeau timp îndelungat, se îmbrățișau, se sărutau, dădeau mâna unii cu ceilalți, fiindcă la biserică se întâlneau mai des.

Biserica noastră era făcută din lemn de stejar, având 10 m lungime și 5 m lățime. Preoții erau Popa Radu și Popa Din. Biserica a fost acoperită cu șită de stejar. Locul unde a fost așezată este în stânga drumului ce pleacă de la Biserica Nouă, cu direcția spre apus, la circa 450 m din șoseaua principală.

Ea a funcționat pe timpul fanarioților și pe timpul moșierilor Iancovești. Biserica despre

care istorisim a rămas pustie după 1864. La momentul respectiv, domnitorul Alexandru Ioan Cuza, prin legea agrară, a dat pământ la săteni, dezrobindu-i și așezându-i pe pământul lor în sat unic.

Biserica a stat pustie din anul 1864 până în anul 1922, când a fost dărâmată de săteni, la îndemnul preotului Marin Ursescu. Din ea a fost ales ce a fost bun din lemnul de stejar și s-a depozitat și păstrat la intrarea în biserică, până când a venit timpul de a fost folosit la dulgheria și tâmplăria Bisericii Noi cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”. Aceasta s-a făcut între anii 1926 – 1940.

Biserica veche a rămas în păraginire. I s-au luat sărăcăcioasele odoare, cărțile cu literă veche și clopotul și au fost duse la biserică din sat, precum și icoanele. Iar minunatul clopot care suna frumos era așezat lângă celălalt clopot al bisericii noi. În toamna anului 1917 au fost doborâte amândouă clopoțele și luate de armatele nemțești. Biserica a rămas fără clopote, iar sătenii au plâns pentru ele.

Cimitirul era în jurul bisericii. Crucile ce s-au mai găsit au fost transportate cu carul de familia lui Dumitru Barbu la biserică nouă, în spatele altarului, lângă crucea cea mare.

Vechii boieri Iancovești și Golești au vândut boierului Dumitru Dragu moșia pe care se afla biserică. După el au luat-o în stăpânire feciorii: Constantin Dragu, general, Gheorghe Dragu, avocat, Victor Dragu, doctor, Ștefan Dragu, doctor, Toma Dragu, general, și Solomon Dragu, avocat. Iar cele două fiice, Aurica și Verginica, s-au căsătorit cu bărbați moșieri. Azi nici nu se mai știe că ar fi fost biserică vreodată acolo, fiindcă în locul fostei biserici se înalță o casă.

Aceasta este istoria Bisericii „Cuvioasa Paraschiva” din punctul Piscul Bisericii, satul Cireșu. Informațiile au fost culese de la bătrânii: Ion Lucă, Ilic A. Popa, Constantin Dima zis Ciocu, Stan Barbu zis Stănică, precum și de la alți bătrâni contemporani cu domnitorul Cuza.

Scrisă de Barbu Dumitru, în etate de 75 de ani, după alte note și scrieri mai vechi, la 15 octombrie 1978. ■

Secolul al XVI-lea a avut și el scenele sale sângeroase, cu ocazia unor banchete. Continuăm povestea începută în numărul din luna martie al revistei.

OSPETE CU VESELIE SAU... ÎNSÂNGERATE

MATEI CAZACU

Banchetul lui Irod și tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul, miniatură dintr-un manuscris realizat la porunca domnului Țării Românești Alexandru II Mircea

Perioada de la 1545 la 1569 este caracterizată, în istoria ambelor țări române, prin multiplicarea masacrelor de boieri săvârșite în special de doi domni: Mircea Ciobanul (1545 – 1552, 1553 – 1554, 1558 – 1559) și Alexandru Lăpușneanu (1552 – 1561, 1564 – 1568).

● „A făcut să piară nenumărați bărbați și femei cu copilașii lor în brațe”
● Influența nefastă a doamnei Chiajna ● Decapitați la „masa împăcării” ●
Nu s-a temut de Dumnezeu nici în ziua de Paști ● „I-a tăiat ca vitele și a domnit ca un tiran și un păgân” ● O duioasă legendă

Cel dintâi era fiu de domn, al lui Radu cel Mare (1495 – 1508), și își petrecuse prima jumătate a vieții în Imperiul Otoman, unde se înțeleptea cu neogotul de oi, de unde și porecla sa, în timp ce Petrea stolnicul de la Lăpușna era boier de țară și foarte probabil vlăstar domnesc din flori. Amândoi însă aveau o înaltă concepție

despre autoritatea monarhică și au reacționat cu violență la comploturile boierești și la tentativele pretendenților de a le lua tronul. Astfel, ei au încercat, și în parte reușit, să elimine vârfurile contestatelor și nestatornice ale marii boierimi și s-au străduit să ridice o noblete de slujbă din rândurile micilor boieri de provincie, ale răzeșilor și ale

moșnenilor, precum și ale imigranților tot mai numeroși originari din Epir și Macedonia. Acest fenomen se întâlnește în epocă în toate marile state centralizate ale Europei și chiar și în Rusia, unde consolidarea monarhiei și caracterul din ce în ce mai complex al aparatului de stat au avut același efect asupra marii aristocrații și a ridicării

CAPTOR

11

1708. La Oudenaarde, un oraș belgian pe râul Scheldt, la 16 km de Gent, o armată aliată formată din britanici, hanovrezi, prusaci și olandezi (30.000), sub comanda ducelui de Marlborough, înfrânge trupele franceze (40.000), într-o bătălie din cadrul Războiului de Succesiune la Tronul Spaniei (1701 – 1714). Este o victorie obținută integral de infanterie, datorată inteligenței comandantului englez, care, foarte iute, în timp ce restul armatei aliate încă mai traversează râul Norken, îi împinge pe francezii lui Ludovic al XIV-lea într-un unghi, între malurile celor două râuri, Norken și Scheldt, flancurile lor fiind deja zdrobite. Aliații pierd 3.000 de oameni, francezii – 15.000 (inclusiv prizonierii).

19

1698. Țarul Petru I se întâlnește cu nou-alesul rege al Poloniei, August cel Puternic, care este și elector de Saxonia. Cu ochi albaștri, vânos (avea să procreze 354 de bastarzi), August, care are 28 de ani, în vreme ce Petru numai 26, se înțelege de minune cu oaspetele lui. Monarhii beau împreună, trec în revistă armatele și pun la cale proiectul capital al domniei lui Petru – distrugerea imperiului suedez, devenit vulnerabil după moartea regelui său, care a lăsat tronul pe mâinile unui băiat de 15 ani, Carol al XII-lea. Petru vrea să profite de prilej pentru a deschide o fereastră spre Marea Baltică.

20

1969. Ascenizarea astronautilor americani Neil Armstrong și Buzz Aldrin, din această zi, transmisă în direct la televiziune, are colateral și un efect-surpriză asupra întreprinderii Calzaturificio Tecnica din comuna italiană Montebelluna, provincia Veneto, specializată în încălțăminte sportivă din anul 1960. Skiul are mulți pasionați în Alpi și firma este în căutarea unor modele noi, cu care să se impună pe piață. Inspirația îi pică din cer. Patronul Giancarlo Zanatta, aflat și el în fața televizorului, are o revelație: va copia încălțăminte astronautilor. În anii următori Tecnica creează un model de apăschiuri, pentru mersul pe zăpadă. În omagiul Lunii, de la care i-a venit ideea, Zanatta le va denumi Moon Boot (ghete pentru Lună), iar în anii următori forma lor originală și culorile pastelate, materialul, cauciuc sintetic, și nu învechita piele, le vor asigura succesul.

27

754. La abația Saint-Denis Papa Ștefan al II-lea, care a traversat în mod special Alpii, are loc ceremonia de ungere ca rege al francilor a lui Pepin, supranumit Cel Scurt (nu pentru durata domniei, cum se mai spune, care a fost de 17 ani, 751 – 768), ci pentru statură, fiu al lui Carol Martel și tatăl lui Carol cel Mare, cel mai de seamă reprezentant al dinastiei carolingiene. Este o miruire, copiată după cea a vechilor regi ai Israelului, ce conferă regalității franceze un caracter de drept divin, moment pe care merovingienii nu l-au cunoscut și care constituie originea încoronării regilor Franței, ce se va împământenii pentru 11 secole. De fapt, este o alianță cu papalitatea, Pepin organizând apoi, până în 758, trei expediții militare de succes în Italia centrală, contra longobarzilor, predând Papei 22 de orașe ce vor deveni nucleul viitoarelor state pontificale.

28

1540. După o suită de mariaje (cu Caterina de Aragon, când Henric avea 18 ani, Anne Boleyn, Jane Seymour, Anne de Cleves), Henric al VIII-lea, regele Angliei (1509 – 1547), se căsătorește cu Catherine Howard, cu 30 de ani mai tânără decât el, o doamnă de onoare cu vino-ncoace a precedentei soții, care, de altfel continuă să fie oaspete frecvent la Curte și să întrețină relații prietenești cu amândoi. Suveranul este înnamorat până peste urechi de mireasa lui adolescentă, căreia îi spune „Trandafir îmbujorat fără spini“, dar care, va descoperi ulterior monarhul, mai fusese de câteva ori prin grădina înaintea de căsătoria cu Henric și continua să bânuie prin ea. Devastat când a auzit despre aventura ei cu Thomas Culpeper, un gentleman din apartamentul privat al regelui, Henric se va răzbuna feroce pe „acea femeie ticăloasă“: familia ei ajunge în Turnul Londrei, inclusiv bunica, Culpeper este decapitat, Catherine la fel. Abia împlinise 20 de ani.

Aici a năzuit el la tronul Țării Românești, pe care se suise în 1559 un copil de 12 ani (Petru cel Tânăr). A încercat să-l convingă pe Despot să-l ajute cu oaste, dar diferite împrejurări au împiedicat acest proiect. Chiajna însă cunoștea perfect aceste intrigi și de aceea, când Lăpușneanu a revenit pe tron în 1564, a reclamat extrădarea lui Dimitrie, care fusese făcut prizonier de Ștefan Tomșa, asasinul și succesorul la tron al lui Despot, cu câteva luni înainte. Și, ne spune biograful lui Despot, Johann Sommer, „pe Demetrius l-a trimis în dar principelui transalpin Mircea [confuzie cu Petru], la care, între cele mai mari ocări, când palatul răsună de risipă și veselie, a fost ucis în mod groaznic. Tigva lui a fost luată în răs, între pocale, de mama lui Mircea, femeie crudă și necultivată, cât timp îl saluta cu o limbă trivială și dezmățată, când ca pretendent la domnie, când ca principe transalpin“. Întrucât suirea pe tron a lui Lăpușneanu a avut loc în jur de 10 martie, nu este exclus ca doamna Chiajna să fi folosit ocazia banchetului domnesc de Paști (2 aprilie) pentru a da o maximă publicitate execuției și un avertisment amatorilor de domnie.

La rândul său, Alexandru Lăpușneanu a folosit ocazia unui ospăț domnesc în noiembrie 1564, la Suceava, dar și prezența unui sol otoman în drum spre Polonia pentru a decapita un mare număr (între 12 și 60 potrivit izvoarelor contemporane) de

boieri invitați la o „masă a împăcării“. „Tiranul însuși, scrie italianul Antonio Maria Graziani (1537 – 1611), biograf al lui Despot vodă, după ce ucisese aproape toată boierimea, în afară de cei care scăpaseră prin fugă de mâinile lui însângerate, a poruncit la un ospăț la care îl primise pe solul turcilor care mergea la regele Poloniei [...] să fie uciși treizeci de boieri de curând prinși, chiar sub privirea turcului“.

Grigore Ureche, care menționează cifra de 47 de boieri masacrați, „fără altă Curte, ce nu s-au băgat în samă“, nu vorbește de ospăț domnesc, ci de o metodă pe care o va utiliza 30 de ani mai târziu Mihai Viteazul pentru a lichida pe creditorii otomani veniți la București să reclame datoriile: invitarea boierilor la Curte, închiderea porților, după care „slujitorii, după învățătura ce au avut, [...] ca niște lupi într-o turmă fără de niciun păstor, au intrat într-înșii, de-i snopii și-i junghia, nu numai boierii, ci și slujitorii. Nici alegea pre cei vinovați, ci unul ca altul îi puneau suptu sabie, cădea mulțime, dipre zabrăle sării afară, de-și frângia picioarele. Și au pierit atuncea 47 de boieri [...] Și așa după atâta nedumnezeire, îi păria [lui Lăpușneanu] că s-au răscumparat inima“.

Sensul ultimei propoziții devine clar la lectura introducerii paragrafului: „Alixandru vodă, dacă s-au curățit de toată grija denafară [...] au vrut să să curățască și de vrăjmașii săi cei din casă, pre carii prepusese el că pentru

vicleșugul lor au fost scos din domnie“.

In deceniile următoare ale secolului al XVI-lea se înregistrează în cele două țări române „doar“ două execuții cu efective reduse, ambele făptuite în Duminica Paștilor de voievozi cu renume de liberi cugetători sau în orice caz fără respect față de religie (obicei datorat unei lungi șederi la otomani?): Ion vodă cel Viteaz (fost Cel Cumplit), care „de lege [religie] își

Ibric din argint aurit, realizat într-un atelier din Germania și folosit în Țările Române în secolul al XVII-lea

rădiia, că în postul cel mare s-au însurat și alte călcături de lege multe făciia“, „taie pre Ionașco Zbiera în zioa de Paște [6 aprilie] și multe cazne făciia“ (Grigore Ureche). Un secol mai târziu, Nicolae Costin scria în cronică sa: „Ion Vodă, dacă s-au așăzat în scaonul domniei țării, socoti la începutul stăpânirii sale să să arate groaznic și strașnic, să să tiamă toți de dânsul; că atuncea în zua de Paști, au tăiat pre Io-

Mircea Ciobanul

nobleței de funcție (slujba) și de „robă” (magistratura).

Nu este cazul să amintim aici toate masacrele de boieri săvârșite de cei doi „tirani” (un cronicar sas scrie că Mircea a domnit „ca un pașă”), ci doar pe cele întâmplate la ospețe. Un astfel de masacru este înregistrat chiar la începutul primei domnii a lui Mircea Ciobanul, care debutează la 17 martie 1545: șase mari dregători sunt executați la 31 martie și alți 48 cu soții și copii, în total 200 de persoane, la o dată ulterioară, care este uneori confundată în izvoare cu cea precedentă. Observăm doar că Paștile au căzut în acel an la 5 aprilie, deci masacrul a avut loc fie de Florii, fie de Paști, astfel că ipoteza unui banchet domnesc este foarte probabilă.

În 1552, Radu Ilie, un pretendent sprijinit de o parte a boierimii muntene ostilă lui Mircea Ciobanul, dar și de austriei care ocupaseră Ardealul, năvălește în Țara Românească, înfrânge oastea lui Mircea Ciobanul și îl alungă de pe tron. Un militar italian din armata austriacă scria următoarele, la 23 noiembrie, din Alba Iulia, după ce consideră pe Mircea drept un tiran mai mare decât Falaris și Dionisie din Siracusa: „Acesta, după ce a făcut să piară nenumărați bărbați și femei cu copilașii lor în brațe, pe unele care mai erau în viață puna să le spânzure de picioare și să le smulgă sânii cu cârlige de fier, și înainte de a se da bătălia [cu Radu Ilie], a pus chiar la masa sa să fie uciși cu cruzime 47 de boieri și încă șase în ziua când trebuia să se dea lupta, jertfindu-i diavolului pentru ca să-i vină în ajutor”.

Nu cunoaștem circumstanțele exacte în care Ciobanul a masacrat alți boieri al căror număr a fost estimat, în 1552, de contemporani, la cel puțin 1.600 de toate categoriile (deci și familiile lor, plus curteni și slujitori domnești), dar faima sa băgase groaza în toți, astfel că nimeni nu mai credea promisiunile lui de clemență și iertare pentru pibegi și „haini”. Unii contemporani și istorici de mai târziu au atribuit cruzimea lui Mircea influenței nefaste a doamnei Chiajna, fiica lui Petru Rareș și a unei descendente a despoților sârbi Brancovici. Sigur este faptul că această prințesă, devenită regentă în domnia

fiului ei minor Petru cel Tânăr, nu ierta celor care îi amenințau tronul și liniștea, așa cum a dovedit-o în 1564 cu nefericitul Dimitrie Liubavici.

Acest diacon și tipograf munteanegrean, instalat în Muntenia în domnia lui Radu Paisie (1535 – 1545), a imprimat aici primele cărți slavone (1545 – 1547) după introducerea tiparului la noi de către Macarie, venit tot din Muntenegru (1508 – 1512), și a fost fără îndoială patronul tipografilor români de apoi în frunte cu diaconul Coresi. Remarcat de Mircea Ciobanul (care se numea din botez tot Dimitrie) pentru cultura și calitățile sale intelectuale, a fost trimis de domn la Brașov pentru a învăța latinește, a cutreierat apoi Europa până în Germania și Italia și s-a instalat în 1561 în Moldova, urmându-l pe Despot vodă, de care îl legau amintiri comune din tinerețe și frăția de cruce.

Alexandru Lăpușeanu

Enigme ale istoriei

CINE L-A OMORÂT
PE AMIRALUL NELSON

ANA DARIE

Moartea lui Nelson, tablou de Benjamin West (1788 – 1820)

În special în Franța, dar aproape oriunde pe glob, personajul Napoleon Bonaparte și epoca sa au atras de-a lungul timpului foarte mulți pasionați. În noiembrie 2019, Societatea Franceză de Istorie Napoleoniană – organizație fondată în 1937 de Eugénie Gal, o descendentă a mareșalului Louis-Gabriel Suchet – a ales să aniverseze bicentenarul morții ofițerului Jean-Jacques Étienne Lucas, comandantul corăbiei „Le Redoutable”, model de extraordinară bravură într-un moment de mare cumpănă pentru Hexagon.

De copil, Jacques Étienne a fost atras de arme și de istoriile cu ofițeri și bătălii pe muchie de cuțit. Un rol decisiv se pare că l-ar fi jucat părintele, Étienne, care l-a îndrumat spre marină. Și, iată-l, la puțin peste doar 14 ani

împliniți, servind ca mus la bordul „Bathilde”, o ambarcațiune cu pânze și vele, a cărei sarcină era de a escorta convoaiele prietene de-a lungul coastei franceze. Demonstrând tenacitate și avidă pasiune de a învăța, Jacques

Étienne a reușit să urce rapid în ierarhia militară, anul 1797 aducându-i și prima comandă efectivă de navă. Și-a călît curajul și și-a pus la bătaie cunoștințele în expediții dintre cele mai diverse, participând atât la unele dintre

nașco Zbiiara. Bine au zis de tirani că niceo vreme n-au de blândețe. Precum acest Ion Vodă, nice în zua Paștilor nu s-au înfricoșat de Dumnădzău să nu facă vărsare de sânge“.

Ceea ce este curios în acest caz este faptul că un Ionașco Zbierca (altul?) a trăit exact în această vreme ca mare dregător între 1560 și 1578 și se număra printre boierii care l-au trădat pe domn înainte de bătălia de la Jiliștea. Cum documentele nu menționează un alt personaj cu acest nume în epocă, rămâne că, foarte probabil, Grigore Ureche s-a înșelut asupra persoanei celui executat de Paștele anului 1572, eroare trecută apoi la Nicolae Costin și la istoricii moderni până la Dinu C. Giurescu, biograful lui Ion Vodă, pe care l-a botezat „cel Viteaz“.

La rândul lui, în Țara Românească, Petru Cercel (1583 – 1585) „post diuturnam simulationem [după o lungă ură, dușmănie] a început să tiranizeze. La Paștile acestea [1584] a tăiat fără veste trei boieri de frunte, dintre care unul a fost vornic, și ține la închisoare câțiva dintre ei“, scria Prezi-diul Ardealului (regenta formată din trei înalți dregători pe durata cât principele Sigismund Bathory era minor) către regele Ștefan Bathory al Poloniei. Primul dintre cei trei era marele ban Dobromir din Runcu, în dregătorie vreme de 14 ani sub trei domni, despre care un document posterior spune că a avut o „moarte cumplită, fără limbă“, ceea ce înseamnă că nu a putut, nu a voit sau nu a îndrăznit să spună

Imagine din secolul al XIX-lea, păstrată de Muzeul Olteniei, înfățișând scena confruntării dintre Mihai Viteazul și călău

ceva pentru apărarea sa. Vina lui consta în faptul că, la venirea în țară a lui Petru Cercel, încercase să se refugieze în Transilvania, dar fusese oprit de locuitorii de la graniță, din Gorj și Vâlcea, care îi confiscaseră șapte poveri de „aspri și scule de preț“, adică aproape o tonă greutate, sau în valoare de 700.000 de aspri, o monetă otomană de argint care valora pe atunci a 50-a parte dintr-un galben, deci cam 14.000 de galbeni de aur. Întors acasă, Dobromir obține de la voievod iertarea și restituirea averii, dar nu și dregătoria, pentru ca peste un an să se vadă osândit la moarte și executat în cursul ospățului domnesc. Ceilalți doi erau Mihăilă marele vornic, un om „nou“, deci o creatură a lui Petru Cercel, și Gonțea, marele paharnic între 1568 – 1583, o carieră de o remarcabilă longevitate, dar care îl făcea probabil suspect domnului de tentația de a-l otrăvi.

Secolul al XVI-lea se încheie în Țara Românească prin massacre masive de boieri

în vremea scurtei domnii a lui Alexandru cel Rău (1592 – 1593). O cronică săsească din Ardeal spune că pe boieri „i-a tăiat ca vitele și a domnit ca un tiran și un păgân“. Mai prolix, cronicarul ungar Ștefan Szamosközy, un contemporan, afirmă că Alexandru „era un tiran neîndurat și om fără milă, despre care se spune că de câte ori ieșea la câmp nu uita niciodată să taie câte un boier. Tăiat-a odată acasă, în țară, 75 de boieri; așa se spune“.

Ultima precizare ne face să bănuim că acest uriaș masacru a avut loc în cursul unui ospăț domnesc, singura acțiune de anvergură a acestui domn care se dădea drept fiul lui Bogdan și deci nepotul lui Alexandru Lăpușeanu. El este cel care a vrut să-l ucidă în ziua de Sfântul Nicolae (6 decembrie) pe Mihai Viteazul, acuzat că umbla după domnie și salvat de la moarte, spune tot Szamosközy, de puternica impresie pe care a făcut-o, pe când urca pe eșafod, asupra călăului (probabil beat sau cumpărat), care a aruncat sabia și a fugit. Drept care faptul a fost aclamat ca o minune dumnezeiască. Cronică țării spune că, pe drumul spre eșafod, Mihai intrase și se rugase în timpul slujbei la Biserica Albă, unde tocmai se celebra hramul, promițând că va clădi o mănăstire închinată Sfântului Nicolae dacă scapă viu și nevătămat. Duioasă legendă (cum spunea Nicolae Iorga), numai că mănăstirea – e vorba de Mihai Vodă – era construită de doi ani deja, dinainte de 1591.

(Va urma)

ciodată intrepidul Nelson nu și-ar fi putut găsi sfârșitul în fața unor dușmani mai demni sau mai curajoși – toți i s-au ridicat la înălțimea propriei reputații.

Când marinarii de pe „Le Redoubtable” au reușit să abordeze „Victory”, țintașii francezi au abătut asupra navei amiral o adevărată ploaie de gloanțe. Englezii au căzut pe capete și, printre ei, cea mai dureroasă pierdere – Horatio Nelson însuși. Trecuse doar puțin peste o oră de la începerea bătăliei, când „cel mai infam glonț de muschetă din istoria Angliei” – după cum l-a numit Tim Clayton, autorul unei interesante lucrări dedicate bătăliei (*Trafalgar: The Men, the Battle, the Storm*, Trafalgar: Eroii, bătălia, furtuna de după, 2004) – s-a înfipt mai întâi în umărul stâng al amiralului, pentru a ricoșa mai apoi în jos, zdrobindu-i două coaste, perforându-i un plămân și pătrunzându-i în coloana vertebrală.

Puțini și-ar mai putea imagina astăzi că poate această cea mai cunoscută și dezbătută bătălie navală din istorie ar mai stârni controverse. Realitatea este însă alta...

Cine a tras glonțul ce l-a doborât pe neînfricatul Nelson a devenit una dintre întrebările majore. Ca aproape mereu în istorie, din confruntarea legendei cu adevărul istoric învingătoare a ieșit, inițial, prima!

Vinovat – un poet și scriitor romantic englez, Robert Southey (1774 – 1843), autorul uneia dintre cele mai citite biografii dedicate amiralului, *The Life of Horatio, Lord Nelson* (Viața lui Horațiu lord Nelson, 1813).

Viceamiralul Pierre-Charles-Jean-Baptiste-Silvestre de Villeneuve

Logica poveștii a fost una extrem de simplă: cine ar fi putut să-l doboare pe cel mai cunoscut și mai neînfricat erou, „simbolul național britanic în clipe potrivnice” (scria istoricul naval Andrew Lambert) dacă nu un personaj de aproximativ același calibru – într-un cuvânt: un trăgător de elită, abil mânător al unei flinte de construcție specială, așa-numita carabină de Versailles.

Dar să vedem, mai întâi, ce o făcea pe acea armă să fie considerată atât de specială?! Și, bineînțeles, cine a fost și... sniperul care a apăsas pe trăgaci?

„Le Redoubtable” (în centru), prinsă între nave britanice

O armă specială, ...

Fabricarea primelor asemenea arme i se datorează celebrului armurier francez Nicolas-Noël Boutet (1761 – 1833), numit, prin decretul din 23 august 1792, în fruntea nou înființatei Manufacturi de carabine de la Versailles. El a gândit două versiuni – pentru infanterie și, respectiv, pentru cavalerie –, iar diferențele față de celelalte arme aflate deja în dotarea trupelor erau numeroase și decisive într-o luptă pe viață și pe moarte. O asemenea carabină, mânătoră cu măiestrie, reușea să trimită la fiecare două minute un glonț cu mare precizie chiar și la distanțe mai mari. După unele calcule, procentul de reușită era în jur de 50% pentru distanțe de aproximativ 200 m și 6% – pentru 400 m; rezultat excelent, dacă luăm în calcul că, în mod obișnuit, în epocă, un trăgător de linie nu era pregătit să tragă decât în momentul când putea să îl privească în ochi pe inamic!

O armă de elită, dedicată doar celor mai buni cunoscători (istoricii înclină să creadă că doar circa 3.000 de exemplare ar fi fost produse) și care, pentru adevăratele minuni produse pe câmpul de luptă, părea de neprețuit, după cum o atestă memoriile multor comandanți din acele vremuri, dar și cataloagele anticarilor de astăzi, care le cotează în jur de 10.000 euro bucata!

... un erou de poveste, ...

La puțin peste două decenii de la teribila confruntare navală,

Amiralul Nelson
și nava-amiral
„Victory“

campaniile Războiului de Independență din S.U.A., cât și la expediții cu scop științific (observații astronomice în apele Oceanului Indian).

Odată cu ruperea, la 12 mai 1803, a Tratatului de la Amiens, parafat între Franța și Marea Britanie la 25 martie 1802, planul lui Napoleon Bonaparte de a pune pe picioare o armată cu ajutorul căreia să invadeze sudul Angliei prindea din ce în ce mai clar contur.

Mie la stat, mare la sfat...

Doi ani mai târziu, în plin război al celei de-a treia coaliții, viceamiralului Pierre-Charles-Jean-Baptiste-Silvestre de Villeneuve (1763 – 1806), aflat la Cadiz, i-a revenit ingrata sarcină de a ataca forțele navale britanice, ce îl aveau în frunte pe amiralul Horatio Nelson (*Magazin istoric*, nr. 2/1969; 5/1970; 3/1976; 6/1996; 10/2005).

Jacques Étienne, la rândul său tot „un petit bonhomme“ (cu ai săi 1,42 m era mult mai scund decât ofițerul britanic, ce depășea cu puțin 1,60 m!) – după cum l-a descris contraamiralul și istoricul naval Rémi Monaque –, avea să înfrunghie eroic perfect pentru acele tulburi vremuri. În

decembrie 1803, sub comanda lui Villeneuve, devenea căpitanul corăbiei „Le Redoutable“, având la bord 74 de tunuri și marinari doar unul și unul. Atât contemporanii, cât și aproape la unison istoricii navali de

o parte sau de alta a Canalului Mânecii au văzut în Lucas un abil tactician, care, odată primit ordinul de atac, a și venit cu o abordare pe măsură. Perfect conștient că nu putea pur și simplu să câștige o confruntare obișnuită cu mai bine pregătiții și echipații tunari inamici, Jacques Étienne s-a gândit la o altă soluție: să-și decimeze adversarii de pe corăbiile inamice om cu om, folosindu-se de tot ce avea la îndemână: cângi, muschete, grenade... Și, cât au așteptat la Cadiz, și-a instruit oamenii în tainele acostării prin forță și invadarea punților dușmane.

Testul suprem a venit odată cu ziua de 21 octombrie 1805, când „Le Redoutable“, alături de celelalte 32 de nave franceze și spaniole, avea să se confrunte cu cele 27 de ambarcațiuni britanice.

Jacques Étienne Lucas, văzând cum „Victory“, corabia amiralului Nelson (cu 104 tunuri la bord), ataca nava amiral franceză „Bucentaure“ (80 de tunuri), i-a venit în ajutor.

Raportul pe care comandantul l-a trimis mai apoi ministrului Marinei și coloniilor, Denis Decrès (1801 – 1814), poate fi considerat și astăzi o mărturie pe cât de minuțioasă, pe atât de vie și pasionantă.

„Datorez atât memoriei tuturor celor care fie au picrit, luptând cu bravură, în această teribilă confruntare, fie și-au găsit sfârșitul printre resturile corăbiei „Le Redoutable“, atunci când ea s-a dus la fund, cât și gloriei celor din păcate atât de puțini care au reușit să scape din carnagiul acesta, pe care cu greu îl putem descrie, să pun în fața Excelenței Voastre întregul tablou al isprăvilor lor, al eforturilor depuse și, mai ales, al atașamentului lor față de Majestatea Voastră, al cărui nume, repetat de mii de ori cu cel mai viu entuziasm, părea să îi facă invincibili. Cu greu poți exprima în cuvinte ardoarea acestor eroi odată ce le-am comunicat că vom aborda corabia amiral engleză. Ni-

„Le Redoutable“
și căpitanul ei,
Jean-Jacques
Étienne Lucas

care va sângera de-a pururi" (Rémi Monaque).

O rană profundă, dacă luăm în calcul pierderile imense: 10 nave capturate, una distrusă în totalitate, 2.218 – morți, 1.155 – răniți și aproximativ 4.000 de prizonieri. Napoleon, în stilul-i caracteristic, ar fi replicat sec: „Din cauza unei furtuni, am pierdut câteva vase, după o bătălie purtată imprudent”.

Vinovatul părea a fi unul singur: viceamiralul de Villeneuve, despre care mulți dintre contemporani (și nu numai!) au înclinat să creadă că a luat de unul singur decizia de a se arunca nepregătit în focul bătăliei. Un studiu recent demonstrează contrariul. Recitind schimbul de scrisori dintre Villeneuve și ministrul Marinei, Decrès, sau chiar cele dintre Napoleon însuși și ofițerul cu origini nobile, reiese în mod clar că acesta a pus în aplicare ordine ferme; mai mult chiar, era apreciat de conducătorii direcți. „Tenacitatea de care ați dat dovadă, Majestatea Sa vrea să o regăsească la toți amiralii, căpitani, ofițerii și marinarii săi și, indiferent care va fi soarta, El promite că îi va trata pe toți cu aceeași considerație” (Decrès către de Villeneuve, 1 septembrie 1805). „Intenția noastră este ca, oriunde îi veți găsi pe dușmani cu forțe mai reduse decât ale noastre, să le atacați fără urmă de ezitare și să îi terminați” (Napoleon către de Villeneuve, 14 septembrie 1805).

Interesant de subliniat este și faptul că relatarea mai sus pomenitului Robert Southey merge pe aceeași linie în ceea ce privește pregătirea și abilitățile viceamiralului de Ville-

Faza finală a bătăliei: „Le Redoutable” are arborada doborâtă

neuve, prezentându-l cititorilor englezi ca pe un „ofițer de marină foarte înzestrat, care ar fi meritat însă atât un mai bun stăpân, cât și o soartă mai favorabilă”!

Că împăratul însuși, prin intermediul ministrului său, l-a împins efectiv pe de Villeneuve să atace la Trafalgar o demonstrează, încă o dată, o altă misivă, primită de Decrès de la Napoleon și datată 15 septembrie. Scenariul se întrevide foarte ușor: „Este nevoie de două acțiuni: 1) trimiteți un curier extraordinar la amiral, pentru a-i împărtăși detaliile manevrei; 2) cum excesiva sa timiditate îl va împiedica să o pună în aplicare, îl veți trimite pe amiralul Rosily să îl înlocuiască...”. Și astfel, în primele zile ale lui octombrie, ajungea și la urechile lui de Villeneuve vestea că viceamiralul François Étienne de Rosily-Mesros (1748 – 1832) părăsise Madridul. La 18 octombrie afla că escadra condusă de Nelson număra cel mult 27 de nave, cu șase mai puține decât propria flotă. Decizia atacului era ca și luată...

Un al doilea mit, la rândul lui destul de răspândit printre pasionații de istorie militară, vizează dezinteresul aproape total pe care l-ar fi manifestat Napoleon după înfrângerea de la Trafalgar, ideea bazându-se

în mare parte pe unele dintre observațiile împăratului aflat în exil pe insula Sf. Elena: „Nu puteam să fiu prezent peste tot. Aveam destule de făcut cu trupele de uscat”...

Nimic mai fals. O analiză găzduită pe site-ul <https://www.napolcon.org/>, purtând semnătura Nicolas Mioque, sub-

liniază tocmai faptul că în următorii ani de după dezastrul de la Trafalgar, împăratul și-a dedicat mare parte din timp unor acțiuni de reconstrucție și reorganizare a forțelor navale, dotându-le cu instituții extrem de necesare, precum: Consiliul de marină (creat la 22 iulie 1806) sau Consiliul construcțiilor navale (înființat la 29 martie 1811).

O dovedește, apoi, și nivelul cifrelor: bugetul Marinei (al doilea ca importanță în stat) a rămas în aceleași linii de stabilitate, astfel că nici construcția de noi nave nu a dat vreun pas înapoi, chiar dacă erau vremuri complicate de război. Un calcul estimativ arată, de pildă, că în 1814, marina franceză se ridica la același nivel cantitativ ca în 1789! Elementul care făcea însă diferența era... calitatea! Cel mai adesea, vinovat era lemnul folosit, neexistând timpul suficient pentru uscare, produsul final avea un termen de viață mult mai redus. Ca să nu mai adăugăm în ecuație și dureroasa lipsă de personal calificat, numeroși redevabili marinari francezi pierzându-și viața în confruntările timpului.

Și iată cum, după mai bine de două secole de la înfruntare, mai rămân încă multe aspecte de lămurit! ■

În 1826, la Paris, vedeau lumina tiparului memoriile unui anume Robert Guillebard, sergent în retragere, un om obișnuit, născut în orașul Six-Fours (zona Toulon). Ceea ce părea o întreprindere de neînțeles pentru cunoscuții librari din familia Delaforest s-a dovedit rapid o adevărată lovitură de piață, cartea fiind tradusă, aproape concomitent cu apariția în Franța, și în limbile engleză și germană.

Căci, Guillebard povestea, printre altele, participarea la bătălia de la Trafalgar, cum el ar fi fost cel care i-a curmat viața amiralului Nelson (pe care l-ar fi recunoscut grație uniformei impresionante), din pușca sa plecând glonțul fatal.

Aventurile lui Robert nu se terminau aici: făcut prizonier după Trafalgar a fost deținut în preajma lui de Villeneuve, cu care, de altfel, a legat și o prietenie atât de strânsă, încât i-a devenit secretar. Un an mai târziu, la scurt timp după ce a fost eliberat, la 22 aprilie 1806, ar fi fost prezent și la moartea viceamiralului francez (găsit cu șase lovituri de pumnal în zona inimii, sinucidere sau asasinat la comandă, încă din acea epocă zvonuri din ce în ce mai ciudate au prins contur!). Nelăsându-se doborât de pierderea susținătorului, Guillebard s-ar fi îndreptat spre Paris, pentru a-i raporta chiar lui Napoleon circumstanțele dramei. Și, de acolo, cariera i-ar fi urcat fulgerător: a participat la campaniile din Germania și Rusia, pentru a sfârși în anturajul lui Murat.

Cu toate că editorul lucrării a insistat pe veridicitatea incontestabilă a mărturiilor, mulți dintre cititori au început să pună diverse aspecte sub semnul întrebării. Se descopereau erori numeroase și neconcordanțe cu realitatea,

Ministrul Marinei și coloniilor, Denis Decrès

încă bine cunoscută de contemporani. Primul verdict de fals a apărut în 1828, în publicația *Annales maritimes et coloniales* (Analele maritime și coloniale). Unul dintre autori a încercat din răspuț să îl găsească și să discute cu sergentul în retragere – dar orice efort a fost în zadar! Personajul era imposibil de găsit, căci el nu existase vreodată...

Doi ani mai târziu, în aceeași publicație, un anume Alexandre Lardier (se pare însuși autorul memoriilor lui Guillebard), mărturisea, într-o scrisoare, că întreaga lucrare era doar ficțiune, un simplu „roman istoric“!

Însă o poveste atât de frumoasă nu putea fi uitată prea repede. În continuare, mulți visători au înclinat să o creadă, pentru ei Robert Guillebard rămânând un erou, câteva străzi sau instituții purtându-i chiar și astăzi numele!

A fost nevoie de mai bine de un secol ca o analiză să demonstreze fără nicio urmă de îndoială că Nelson nu a fost ucis nici de un trăgător de elită (fie el Guillebard sau oricare altul!) și nici de o carabină tip Versailles. Demonstrația a făcut-o Pierre Lorain, într-un articol de opt pagini, bogat ilustrat cu fotografii și schițe, apărut în numărul din ianuarie 1978 al publicației *Gazette des armes* (Jurnalul armelor). Ea s-a bazat pe cea mai importantă probă ajunsă până la noi – glonțul extras de chirurgul William Beatty (1773 – 1842) la scurt timp după decesul amiralului și păstrat ca o importantă relictă în Colecția regală britanică. O minuțioasă examinare a scos la iveală faptul că el nu putea proveni de la o carabină specială, ci doar de la o pușcă obișnuită; reconfigurarea posibilei sale traiectorii a condus apoi la concluzia că a fost tras în cadrul unui tir general lansat de marinarii de pe „Le Redoubtable“.

... dar și mituri diverse!

Pentru fiecare tabără implicată, Trafalgar a impus o schimbare totală de percepție. În mod cert, în primul rând „a însemnat Triumful Anglosferici; ca urmare a bătăliei, engleza a devenit limba universală a comerțului maritim“ (Tim Clayton). De cealaltă parte a baricadei, pentru spanioli a reprezentat sfârșitul supremației maritime, iar pentru francezi, „o rană adâncă,

Carabina de Versailles

căldura unui cabinet și înveșmântat în dantelele vremii. Alții ca el au cutreierat lumea, Levantul, China, Australia, Americile, pentru a aduce arahide, caju sau semințe de eucalipt și pentru a povesti că au văzut canguri și urși panda. Botanica și zoologia păstrează imaginea disperată a francezului Joseph de Jussieu (1704 – 1779), absolut înnebunit când, la încheierea unei misiuni de 35 de ani în Anzi, a fost jefuit de numeroasele caiete cu miile de note adunate pentru a-și redacta marea operă.

Dincolo de geniile unui Linné sau Buffon, naturalistii observă, ordonează, clasează fără să-i știe nimeni. Darwin însuși, înainte de a-și lansa teoria evoluțiilor speciilor, a zăbovit mult observând cintezoii din Galapagos, iar eminentul entomolog francez Jean-Henri Fabre (1823 – 1915) și-a petrecut mult timp în patru labe și cu nasul la firul ierbii, cercetând lăcustele.

Simpla parcurgere a unui dicționar de eponime, numele proprii devenite comune, cu zoom-ul pe flori și plante, va revela constatarea că begonia, dalia, forsiția, frezia, fucsia, gerbera, gențiana, gherghina, magnolia, ximena, timoftica – dar să ne oprim – au ca „nași” numai bărbați. Ei fie le-au descoperit, fie exploratorii au avut generozitatea să le boteze după numele unui mecena al lor sau al unui coleg cu care au împărtășit peripețiile unor expediții peste mări și țări.

În spatele begoniei, de pildă, se află francezul Michel Bégon (1638 – 1710), administrator și intendent al Marinei regale în portul Rochefort, și mai târziu, între 1682 și 1685, intendent al insulei colonie Saint-Domingue (Haiti) din Marea Caraibilor. Aparținea, ca familie, nobilimii de robă și

... pe care l-a onorat astfel Charles Plumier, botanistul contemporan cu el

finanțiste, Michel intrând destul de târziu în marină, spre 40 de ani, atunci când Colbert l-a numit trezorier al marinei Levantului, la Toulon, în 1677. Avea să fie începutul unei cariere glorioase, pe parcursul căreia, circulând în Antile și Martinica, s-a ocupat și cu comerțul cu mirodenii. Piatra lui tombală din Rochefort are ca epitaforă un adevăr de neuitat pentru localnici, faptul că orașul s-a modernizat sub administrația sa: „A găsit urbea în lemn și a lăsat-o în piatră”.

Beneficiar al unei impresante bibliotecii moștenite de la părintele

lui (7.000 de volume consacrate autorilor antici, manuscrise, 200 de tablouri, Rafael, Tintoretto, Le Brun), Michel Bégon și-a construit personal un cabinet de curiozități, unde, alături de gravuri, medalii și stampe (25.000), a colecționat cu pasiune rarități botanice. În onoarea lui naturalistul Charles Plumier (1646 – 1704), din Marsilia, pe care Bégon l-a cunoscut în Antile, a botezat o floare, begonia.

Lobeliiile, care au o acțiune stimulantă asupra respirației, îl cinstește, prin denumirea lor, pe botanistul și medicul flamand Mathias de l'Obel, de la Curtea regelui Iacob I

Bărbații din spatele florilor

BEGONIA ȘI CAMELIA

FLORENTINA DOLGHIN

Plantele își au viața lor, pe care și-o țin ascunsă. Le admirăm culorile vibrante, semeția sau moliciunea siluetelor, perfecțiunea sau sălbatica dezordine a alcătuirii, rotunjimile impecabile ale corolelor sau mătasea frunzelor și... ne informăm la ce interval trebuie udate, care este temperatura și lumina ideale pentru ele. Aflăm de la specialiști și că trebuie să le vorbim cu multă dragoste.

S-ar putea crede că poleul, pistilurile și staminele nu au provocat niciodată polemici, că istoria botanicii este un câmp înflorit. Nici pe departe. Științele naturale au înregistrat drame și martiri, ca tot ce înseamnă cucerirea cunoașterii. Fie și dacă am aminti numai subiectul „sexul

Camelie, floarea denumită după ieziul lui Jiri Josef Camel, care nu a știut de existența ei

florilor“, care l-a înfierbântat pe marele botanist suedez Carl Linné (1707 – 1778), cel plasat de Goethe deasupra lui Shakespeare și a lui Spinoza.

Pe urmele lui Rousseau, Johann Wolfgang Goethe, interesat de cartea naturii și de originea plantelor, s-a dedicat și el studiului botanicii. Fascinat de misterul „frumoasei lumi a florilor“, s-a ridicat adesea de la masa de scris pornind prin lume în excursii botanice, încheiate prin observații asupra florei Alpilor sau a comorilor grădinilor botanice din Padova și Veneția și scriind chiar o lucrare – în ciuda faptului că specialiștii îl considerau un mare diletant –, Istoria studiilor mele botanice.

Botanica a cunoscut mii de aventurieri, ca formație preponderent medici, oameni posedați de această știință. Sebastien Vaillant (1669 – 1722), botanistul lui Ludovic al XV-lea, de la vârsta de cinci ani nu făcea altceva decât să observe florile, să le planteze, la început ajutat de părinți, apoi să le cunoască puterile. Suferind de o febră care nu-i dădea pace de patru luni, într-o zi copilul și-a descoperit singur remediul: și-a preparat o salată de lăptuci. Mai târziu se va certa perpetuu cu un confrate contemporan, Joseph de Tournefort (1656 – 1708), care se încăpățâna să vadă în polen un nimic, un rest vegetal.

Denumirea begoniilor vine de la Michel Bégon, un botanist amator...

Marele naturalist Georges Louis Leclerc conte de Buffon (1707 – 1778) este printre puținii care și-a scris *Istoriile naturale* la

ȘERBAN MIRONESCU ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

Personaj aproape enigmatic, Șerban Mironescu a fost unul dintre studenții arestați în anul 1958 în lotul Rugului Aprins. Activitatea sa prin care și-a ajutat tatăl, profesorul Alexandru Mironescu, în convocarea întâlnirilor care se desfășurau în apartamentul din București în care locuiau, a fost considerată subversivă de poliția politică din timpul regimului comunist.

De la dreapta la stânga: Șerban Mironescu, alături sora lui, Ileana, și părinții lor, Maria și Alexandru Mironescu

Șerban Mironescu s-a născut la 4 octombrie 1935 în comuna Domnești, lângă București, acolo unde familia sa deținea o mică proprietate. După liceu, a urmat filologia clasică la Universitatea București, numai că a fost arestat la finalul studiilor, astfel încât a fost obligat să le încheie mult mai târziu. A fost condamnat la opt ani de muncă silnică și a trecut prin penitenciarele Jilava, Periprava, Giurgeni și Ostrov. După eliberarea petrecută în ziua de 23 ianuarie 1963, va lucra la Biblioteca Academiei Române și la Institutul de Istoria Artei al Academiei – fără a-i fi însă valorificate adevăratele calități și studii. În anii '80 va emigra definitiv în Elveția pentru a se alătura astfel celor apropiați (mama, Maria Mironescu, și sora sa Ileana Mironescu Sandu cu familia). În Elveția va avea activități minore, inclusiv cea de bibliotecar. Moare în anul 2008, iar la dorința

Șerban Mironescu în timpul studenției...

sa exprese rămașițele pământești au fost aduse în România, fiind depuse în cimitirul Bellu din București, alături de cele ale tatălui și ale mamei sale.

Maestrul spiritual

Șerban Mironescu, împreună cu sora sa Ileana fac parte din generația urmașilor participanților la Rugul Aprins. Aceștia frecventau Mănăstirea Antim, alături de părinți, încă din copilărie. Se întâlneau acolo cu alți tineri, prieteni de familie și confrăți, precum fiica profesorului și preotului Dumitru Stăniloac, fiicele arhitectului Constantin Joja, fiica lui Anton Dumitriu etc. Din păcate, suferința ulterioară a acestor tineri a fost pe măsura suferinței părinților arestați sau hăituiți de regimul comunist (*Magazin istoric*, nr. 5/2020).

Deocamdată, încă din copilărie, Șerban Mironescu a avut parte de o educație aleasă, iar prietenii tatălui aveau să-l marcheze pentru întreaga viață. În cele foarte puține scrieri pe care ni le-a lăsat, acesta își amintește: „Inițiativa [Rugului Aprins] i-a aparținut lui Sandu Tudor care era fără îndoială și animatorul acestui grup, în așa fel încât destinul acestuia se confundă aproape cu destinul său.

Bavarezul Leonhart Fuchs, profesor la Universitatea din Tübingen, se află la originea denumirii fucsiei (cerceșul)

Ludovic al XIV-lea îl însărcinase pe Bégon să găsească un savant naturalist pentru o călătorie de explorare în Americi. Militarul l-a ales pe Plumier, impresionat și de faptul că acesta desena foarte inspirat. Plecat în 1689, Plumier a recoltat numeroase specimene de plante, a făcut multe desene, reușind să ajungă acasă doar cu o parte a lor, pentru că, pe drumul de întoarcere în Europa, una dintre corăbii, cea pe care se afla ierbarul lui, s-a scufundat.

Monarhul a fost totuși foarte mulțumit de expediție, încheiată cu o lucrare voluminoasă, *Description des plantes d'Amerique*, așa că au urmat și alte călătorii finanțate de regalitate, în insula Martinica, arhipelagul Guadelupa, Brazilia, în aceleași scopuri științifice. A patra, de data asta cu misiune de la Guy Crescent Fagon, medicul regelui, care voia să știe mai multe despre arborele de chinină, i-a fost fatală lui Plumier. Slăbit de greutățile acestei suite de încercări, a murit de pleurezie în Peru.

Charles Plumier a dat unor plante aduse de el numele unor personalități: de pildă, fucsia vine de la Leonhart Fuchs (medic și botanist bavarez, 1501 – 1566), iar lobelia de la botanistul flamand Mathias de l'Obel (1538 –

1616). Tot el a denumit vanilia, plantă originară din Mexic și descoperită în 1571. Ca o ironie a sorții, nicio floare nu a dus mai departe numele botanistului decedat „la locul de muncă”, în America Latină; numai o stradă din Marsilia și... un cargou participant la Al Doilea Război Mondial. Michel Bégon, în schimb, ofițer, magistrat, fost președinte de Tribunal, are begonia lui.

Cât despre camelie, voluptuoasa floare îndrăgită de Marguerite Gautier, croina romanului lui Alexandre Dumas-fiul, *Dama cu camelii*, ea își are ca naș un om sfânt, deopotrivă savant: Jiri Josef Kamel. George Joseph Kamel, cum i se mai scrie numele, s-a născut la Brünn (Brno, în Moravia), la 12 aprilie 1661, și a murit la Manilla, în 1706. Consacrându-și viața religiei, a fost primit de tână, în 1682, în Compania lui Iisus, fiind trimis în Filipine, în 1688, ca infirmier la Colegiul din oraș. Pe lângă activitatea de misionar, Kamel s-a lăsat cucerit de botanică, colectând și descriind cu pasiune plante, căutându-le virtuțile tămăduitoare, cultivându-le în propria grădină, pentru medicamente (și dispensându-se astfel de cele care trebuia așteptate din Europa pentru a-și trata bolnavii tot mai numeroși), expediind eșantioane.

A lăsat o stufoasă corespondență – în care semna Pater Camellus – cu mari botaniști ai vremii, între care cu John Ray, membru al Societății Regale din Londra, căruia i-a trimis din Filipine numeroase plante, între care și *strychnos ignatii*, din care în 1818 se va extrage stricnina. Abia la șase ani după moartea lui Kamel, în 1712, naturalistul german Englebert Kaempfer (1651 – 1716), care a călătorit în Japonia, scriind și o istorie a acestei țări, descria, fără a le denumi, două specii de tsubaki observate de el acolo, care erau trandafirul japonez (specie din același gen cu camelia). Citind lucrarea lui Kaempfer, suedezul Linné a introdus în 1735 acea plantă, tsubaki, în clasificările sale, sub denumirea de camelie, pentru a omagia opera de botanist a călugărului ieuzit, ale cărui dedicate desene se păstrează cu sutele până azi la British Museum. Pater Camellus n-a văzut însă în viața lui camelia, pentru că ea nu crește în Filipine, unde fusese el, ci în Japonia. ■

întâmpla! – câțiva milimetri până la lumina ochilor... Așa e viața aceasta, dar nu ne dăm bine seama, suntem mereu înconjurați de mii de primejdii, văzute și nevăzute... dar e pace în sufletele noastre...” (vezi Alexandru Mironescu, *Floarea de Foc*, Editura Eikon, București, 2019, pagina 346).

Nu se știe în ce măsură acest accident a jucat un rol definitoriu în viața personală a lui Șerban Mironescu. Dintr-un bărbat foarte frumos, chiar și după ieșirea din închisoare, în urma acestui accident, chiar dacă și-a revenit, fața sa nu a mai fost aceeași. Până la finalul vieții Șerban Mironescu nu și-a mai format o familie, a fost un singuratic. În pofida vocației neîndoicnice pentru filologia clasică, nu și-a valorizat talanții. A scris foarte puțin, doar câteva pagini. A tradus o singură lucrare de anvergură, dialogul *Protagoras* (Platon, vol I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1974), la îndemnul lui Constantin Noica.

Nu toți au ieșit întăriți

Mărturia vie a lui Șerban Mironescu merită însă amintită, chiar dacă adesea repetă lucruri știute. Iată cum se petreceau reuniunile Rugului Aprins, dar și altele de ordin strict cultural, din casa lui Alexandru Mironescu (revista *Memoria*): „Întâlnirile semănau mai

mult cu niște cenaculuri literare. Foarte des se citea câte o operă originală; așa, de exemplu, poetul V. Voiculescu citea din nuvelele sau poeziile sale care erau adevărate meditații pe teme spirituale, ori părintele Bartolomeu Valeriu Anania citea din piesele sale în versuri pe subiecte împrumutate din vechiul folclor românesc (*Miorița* și altele) tratate în așa fel încât să pună în evidență semnificații existențiale și spirituale. Din când în când părintele Daniil venea la București; atunci întâlnirile erau mai centrate pe meditația spirituală deoarece ne împărtășea din lecturile, cercetările, reflecțiile sale sau citea acatistele pe care le compusese între timp. Punctul culminant în această serie de întâlniri se situează în 1954, când părintele Ilie Cleopa și părintele Arsenie Papacioc au venit la București. Părintele Cleopa a ținut o conferință [...] (la biserica Schitul Maicilor, – n.a.) și, într-o zi, a venit și acasă la Alexandru Mironescu. Un mare număr de persoane – circa 80 – s-au adunat cu acea ocazie; casa era atât de plină că nici nu se putea închide ușa. Părintele Cleopa a vorbit timp de mai multe ore, iar la sfârșit asistenții s-au rugat împreună. A fost un adevărat miracol că nu am fost arestați în acel moment, în plină epocă a teroarei staliniste”.

Cu siguranță, faptul de a se fi născut într-o familie în care erau adesea invitați prieteni de remarcabilă valoare culturală, științifică,

spirituală a constituit un imens avantaj pentru formarea lui Șerban Mironescu. Reversul medaliei însă este acela că a fost, se pare, un personaj retras, a cărui relație cu tatăl său – personalitate de anvergură – a fost adesea complicată. Iată ce notează în această privință Alexandru Mironescu: „Șerban ăsta, fiul meu, are în raporturile cu noi niște deficiențe sau timidități care mă supără uneori foarte

Împreună cu sora, Ileana, și cumnatul, Constantin Sandu (dreapta)

Pe adevăratul său nume Alexandru Teodorescu, născut în 1896, mort în 1962, în închisoarea de la Aiud, ca ieroschimonaș Daniil. Un bărbat de o frumusețe remarcabilă, de o eleganță vestimentară în secolul care comporta câteodată unele elemente de dandism, căsătorit de trei ori, fără copii, considera aceste căsătorii drept nereușite, chiar eșecuri, și se simțea defavorizat sub acest aspect, căci avea oarecum nostalgia căsătoriei unice ca formă de realizare plenară a

... și în arest

vieții la nivel uman. Era o personalitate extraordinară, cea mai puternică pe care am cunoscut-o vreodată în viață, și m-a marcat considerabil datorită faptului că l-am cunoscut din prima copilărie, deoarece devenise la începutul anilor '30 prietenul intim al tatălui meu, Alexandru Mironescu, și se afla aproape zilnic la noi acasă; de altfel, tatăl meu s-a convertit la acea epocă sub influența lui. Întotdeauna am văzut în el pe maestrul meu spiritual (vezi revista *Memoria*, nr. 62/2008, pagina 60).

Această filiație de ordin spiritual avea să continue și după ce părintele Daniil Sandu Tudor (*Magazin istoric*, nr. 12/2017) s-a retras în viața monahală, fiind stareț la micul schit de pe Rarău. Deja student, Șerban Mironescu și-a petrecut mai multe vacanțe acolo, pe Muntele Rarău, unde îi va întâlni și cunoaște pe alți tineri studenți (Nicolae Rădulescu, George Vășfi, Emanoil Mihăilescu etc.) care la rândul lor îl frecventau pe părintele Daniil. Erau, într-un fel, modeste tabere de studiu și practică isihastă.

Accidentul

Pe de altă parte, descinderile din anii '50 ale părintelui Daniil în Capitală însemnau tot atâtea reîntâlniri cu confracții Rugului Aprins

și se petreceau adesea fie la Mănăstirea Plum-buita, păstorită de părintele Sofian Boghiu, fie acasă la Constantin Joja, la Olga Greceanu (*Magazin istoric*, nr. 5/2019, la Vasile Voiculescu (*Magazin istoric*, nr. 3/2018) și, mai ales, la Alexandru Mironescu (*Magazin istoric*, nr. 1/2018). Fiindcă nu prea existau telefoane multe pe atunci, Șerban Mironescu era trimis de tatăl său să îi convoace verbal pe câțiva dintre invitați la întâlnirile găzduite la ci acasă, mai cu seamă

atunci când urma să soscască părintele Daniil Sandu Tudor. Această activitate, dar și faptul că l-a frecventat pe duhovnicul său sus pe Muntele Rarău, avea să-i fie imputată lui Șerban Mironescu. A fost arestat de acasă, în noaptea de 13 spre 14 iunie 1958, alături de tatăl său și de părintele Daniil Sandu Tudor – aflat în acele zile în București.

Destinul lui Șerban Mironescu a fost frânt, după eliberare a fost obligat să se angajeze muncitor într-o fabrică din București. Acolo a avut un groaznic accident, după cum urma să noteze tatăl său: „M-am întors acasă. Fata e la telefon și îmi spune: Tată, Șerban a avut la fabrică un mic accident... s-a ars cu acid azotic... pe față... pe gât... e la spital... știi, el nu spune niciodată... cică n-ar fi grav... Mama nu e acasă... Ah! Doamne ce greu e... dar mă duc, să vedem ce e... Aștept o jumătate de ceas în stația de tramvai pe mama lui Șerban, să mergem împreună... uneori toate merg așa de greu... parcă toate stau împotriva și ies pe dos..., dar iată că vine și soția, Maria, mama lui Șerban... Îi spun într-un cuvânt... un fulger trece prin inima ei... dar e un om, soția asta a mea... Arsură mari pe obraz, și de jur împrejurul ochilor... dar, pare-se, e mai mult impresionant decât grav... Atâția ani, departe de noi, n-a avut nimic, și-acum... ce s-ar fi putut

JUPÂNEASA SAFTA GRECEANU ȘI FAMILIA EI

OLIVIA SENCUC

Printre cucoanele poftite din porunca lui Mihai vodă Suțu să ia parte la mesele domnești (Magazin istoric, nr. 2/2020) o aflăm și pe vorniceasa Safta Greceanița, nefiind greu de dedus că este vorba, de fapt, de vorniceasa Safta Greceanu. Potrivit actului dat la 11 ianuarie 1795, se stabilise ca Safta să-i fie locul pe partea dreaptă a mesei, mai pe la mijlocul acesteia, alte zece jupânele despărțind-o de Sevastița doamna.

Cine să fi fost însă Safta Greceanu? Din cele câteva mărturii care au rezistat trecerii timpului, imaginea acestei femei de odinioară abia se întrezărește.

Născută, după toate probabilitățile, în anul 1749 – ceea ce înseamnă că în 1795 s-ar fi îndreptat spre vârsta de 46 de ani –, era fiica banului Dumitrașcu Callimachi și a Mariei Alexandru Sturdza. Tatăl ei, banul Dumitrașcu, cel mai mic dintre copiii lui Teodor vornic de Câmpulung, era unul dintre frații lui Ioan vodă Callimachi, care la rândul ei era părinte Sevastiței, nevasta lui Mihai vodă Suțu. Prin urmare, Safta se înrudea direct cu domnul Moldovei, fiindu-i vară primară doamnei Sevastița, ceea ce, ca și în cazul medelniceșei Smaranda Donici (Magazin istoric, nr. 4/2020), ar putea reprezenta un motiv al prezenței ei la mesele de la Curtea domnească.

Safta nu a fost unicul copil al lui Dumitrașcu și al Mariei. Ea se născuse la un an după Ancuța, care, la vremea mărișului, a fost luată de Alexandru Hrisoverghi, și cu un an înaintea lui Ioan – Enacachi, după cum e pomenit în diata (testamentul) mamei sale –, care a fost înșurat în două rânduri, inițial cu Joița, fata logofătului Ioan Sturdza, apoi cu Ruxandra, fata logofătului Constantin Catargiu. În ce o privește pe Safta, dintr-o primă variantă a testamentului băneșei Maria,

întocmit la 8 februarie 1764, reiese că ea era deja măritată la data respectivă – când ar fi avut în jur de 15 ani –, cel pe care-l luase de bărbat fiind marele stolnic Constantin Greceanu.

Trecerea lui prin lume, spre deosebire de cea a soției sale, a lăsat simțitor mai multe urme în sursele vremii. Din toamna anului 1755 și până spre jumătatea lui 1813, documentele îl arată cumpărând vii, dughene, sate și părți de sate, schimbând moșii, primind danii, judecându-se pentru stăpânirea de pământuri ori judecând el însuși diverse pricini. Dacă în tinerețe îndeplinise funcții mai mărunte: logofăt de vistierie, treti logofăt în cancelaria domnească, odată cu înaintarea în vârstă și cu căsătoria, va ocupa dregătorii de prim rang

tot mai de vază, făcând parte astfel dintre boicrii de Divan. Constantin Greceanu a fost: mare stolnic, din 1763, apoi, din 1770 până în 1783, mare ban, în anii următori fiind mare spătar, aceea până în 1789 când este rânduit mare vornic, după aceea fiind ridicat, în toamna anului 1797, la rangul de mare logofăt, rang pe care îl va deține până spre mijlocul anului 1813. De atunci

Jupânele din familia Coțofeanu, într-un port tipic veacului al XVIII-lea

În anii '80, înainte de plecarea din țară

mult, dar nu pot să nu spun că descopăr mereu că are niște însușiri ferme și de puternic relief, indicații ale unei existențe originale și perso-

nale, care ne umple, și pe mine, și pe maică-sa, de incontestabile și tănuite bucurii și, uneori, de multă considerație pentru el" (în volumul *Admirabila tăcere. Jurnal 1967 – 1968*, Editura Eikon, București, 2014, pagina 59).

În pofida unei percepții romanțate, nu toți deținuții politici au ieșit întăriți din închisorile comuniste. Unii au reușit să își refacă viața, alții nu. Rănilor adânci de ordin sufletească au rămas pe chipul nevăzut al fiecăruia. S-au salvat prin credință, iubirea de aproape, prin generozitate, prin creație. Unii au trecut neobservați prin viață, cu o discreție aproape monahală. Aici se încadrează Șerban Mironescu – apreciat doar de prietenii cei mai intimi, care au știut a vedea delicatețea și valoarea omului din fața lor. Șerban Mironescu era iubit de tinerii și studenții care participau la slujbele bisericii din Geneva urmate ulterior de obișnuitele (pentru occidentali) agape. În ultimii ani ai vieții, Șerban Mironescu a avut o relație specială cu Casa Regală a României aflată în apropiere, la Versoix.

Șerban Mironescu a fost un om discret, plin de talente nevăzute, al cărui destin s-a împletit pentru întreaga viață cu taina Rugului Aprins. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteti, până la 15 august 2020, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Care este apelativul utilizat adesea în scrisori de cancelarul Nádasdy pentru a-l desemna pe mitropolitul Andrei Șaguna?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din mai 2020 este:

Theatrum Europaeum

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de doamna **Poncea Elena**, din **Costești**, județul **Buzău**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2021.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15–702, Of. P. 15, sect. 1, București
E-mail-ul nostru: mistoric@gmail.com

„Nici un agiutor de la alții n-am avut...”

Totuși, grija mamei – cel puțin așa s-ar înțelege din diata cucoanei Callimachi – nu ar fi fost răsplătită în același fel nici de Safta și nici de Ancuța. Care să fi fost motivele? Dacă fata cea mare pare să fi fost mai necăjită – două dintre fiicele ei au fost crescute în casa fratelui Enacachi, bunica înzestrându-le și pe ele atunci când s-au măritat –, Saftci, dimpotrivă, nu i-ar fi lipsit bunăstarea. „În vremele cele mai grele a oștirilor [aș crede că în timpul confruntărilor dintre otomani, ruși și austrieci, aducătoare de necazuri, cărora moldovenii au fost nevoiți să le

reziste din 1787 până în 1792 – O.S.] unde nici un agiutor de la alții nime cât de puțin n-am avut și fiind neputincioasă de bătrânețe” – se tânguie jupâneasa Maria. Ea rămăsese în casa și în grija nurorii sale, Ruxandra. Soțul acesteia, fiul bănesci, postelnicul Ioan/Enache Callimachi, se prăpădise și el, bătrâna-i mamă socotind, după gândirea epocii, că numai din păcatele ei se întâmplase să-l piardă înainte de vreme. „Mai mult decât o fiică” se arătase a-i fi Ruxandra, „păzindu-me întru toate hatârul și cinste ca unci adevăratei maice, iar nu soacră cum i-am fost, nefrângându-mi vocori la ce am zis”, mărturisește băneasa Maria, cu toate greutățile casei și ale creșterii celor doi copii încă mici pe care nora le avea de înfruntat. Situația din familie nu poate fi cunoscută mai mult de atât în lipsa documentelor care ar face lumină în privința a ce i se putuse întâmpla Saftci, astfel încât nici măcar ea să nu-i fie sprijin mamei sale, lăsând întreaga povară pe umerii cumnatei.

Din însoțirea Saftci cu Constantin Greceanu s-ar fi născut un singur fiu, Alexandru, care, ajuns la maturitate, va fi și el investit cu dregătorii însemnate. În chiar anul în care jupâneasa Safta i s-a făcut invitația la masă,

Scarlat Callimachi, portret desenat de profesorul de franceză, ulterior consul al Prusiei, baronul Kreuchely-Schwerdtberg, în 1817, realizat pentru Codul Calimah

Alexandru Greceanu – stolnic din același an 1795 – avea să se însoare cu Ecatarina, fata banului Nicolae Balș și a domniței Ruxandra, fiica lui Grigore Alexandru Ghica vodă, cel care fusese ucis cu vicleșug la început de octombrie 1777. Să nu fi fost tocmai întâmplare că Safta a fost așezată la masă în dreapta vornicesei Ancuța Balș? Această, fiind măritată cu Constantin Balș numit Ciuntul, fratele banului Nicolae, îi era mătușă viitoarea mirese și nurori a cucoanei Safta Greceanu. Și aș crede posibil să fi existat încă un motiv, bănuind că Ancuța Balș era, de fapt, soră cu Ruxandra, cumnata Saftci. Aceste împrejurări să fi condus oare la o mai bună înțelegere între cele două

jupânese, situație cunoscută celor ce se vor fi ocupat cu rânduiala cucoanelor la masă? Din păcate, sunt și acestea întrebări sortite să rămână fără răspuns în lipsa vreunei mărturii lămuritoare din epocă.

Ulterior evenimentului care ar fi trebuit să aibă loc la Curtea lui Mihai vodă Suțu, documentele nu mai oferă decât câteva vagi informații despre cucoana Safta. Dintr-o plângere înaintată domnului Scarlat Callimachi de marele vornic Șerban Negel, la 26 decembrie 1813, reiese că „locul casălor dumisale logofetesii Saftci Grecești” ar fi împresurat locul caselor din Iași ale boierului. Plângerea îndreptată împotriva jupânesei și nu a soțului ei ar constitui o dovadă în plus că atunci ea era deja văduvă. Cât îi va fi supraviețuit Safta lui Constantin, lângă care trăise vreo 50 de ani, e greu de stabilit fără a cunoaște anul morții ei.

În 1820 jupâneasa ar mai fi fost încă în viață, numele fiindu-i menționat în cuprinsul catagrafiei întocmite atunci, ea stăpânind scutelnici și breslași de pe două moșii ale fiului Alecu, ajuns agă: Târzii din ținutul Fălciu, respectiv, Tăuteștii din ținutul Iașilor. Safta Greceanu, la momentul acela logofeteasă, se va fi îndreptat atunci spre anii '70 ai vieții sale. ■

Doamne cu ișlic

documentele încetează să-l mai pomenească, așa că se poate bănuia că, ajuns la adâncă bătrânețe – trebuie să fi adunat spre 80 de ani –, s-ar fi mutat la cele veșnice. Ocupase, totodată, funcția de ispravnic: de Fălciu, în anul 1776, respectiv, de Galați, zece ani mai târziu...

Împovărătoare grijile părinților cu fete care se cerea să fie înzestrate

Din cele însemnate în diata reînnoită a băneșei Maria Callimachi, din 5 martie 1794, se înțelege că Safta a avut parte de zestre bogată la nuntă, deși nici Ancuța nu fusese lăsată mai prejos, cu toate că, atunci când a venit vremea de măritat a fetelor, mama le era deja văduvă. Dacă pentru nunta și hainele Ancuței se cheltuiseră 600 de lei, în cazul Saftai, doar pentru nuntă se făcuse o cheltuială de 350 de lei, valoarea straielor fiind apreciată separat la „una mic și mai bine de lei”, pe lângă acestea mircasa căpătând și „cinci sute lei bani”. „Din odoare” – ceea ce înseamnă din bijuterii – au primit amândouă. Ancuței i s-au dat „o zgardă – adică un colier – cu diamanturi și 15 șiraguri mărgăritari”, iar Saftai, „patrusprădzece șiraguri mărgăritari”, acestora adăugându-li-se cerceii. O pereche de cercei „cu picioarele de zamfir și sus cu două diamanturi” – cu safir la partea inferioară a lucrăturii, probabil – și o altă pereche „de aur cu două picioare de mărgăritari” i-au revenit Ancuței, iar Saftai, o pereche de cercei „cu zmăranduri și sus cu diamanturi” și o alta „de aur cu picioare de

mărgăritari”. Ambele fete au mai căpătat câte o pereche de brățări de aur „cu șaisprezece diamanturi” și câte trei inele de aur: Ancuța, „unul cu izmarand [smarald – O.S.] verde, unul cu bălaș verde [să fi fost beril această piatră prețioasă? – O.S.], unul cu două diamanturi și cu două rubinuri”, iar Safta, „unul cu izmarand verd(c) și două cu rubinuri”, sora cea mare fiind înzestrată, în plus, cu „opt flori de mărgăritari de șlic” – adică pentru acea căciulă din blană de samur purtată de cucoane. Luând aminte la această înșiruire de gătești de preț, firesc îmi pare a mă întreba cât de bogate îi vor fi fost veșmintele și cu ce giuvaericele se va fi împodobit vorniceasa Greceanu atunci când a venit vremea să stea la masa lui vodă Suțu.

Revenind la darurile de nuntă, atât Safta, cât și sora ei au primit câte un rădvan cu șase cai, iar fiecăruia ginere i-a fost dăruit, după obicei, un „cal de mire cu tot tacâmul” – mai precis, calul și piesele de harnașament cuvenite. În afară de acestea, fetele au mai căpătat fiecare: zece iepe cu mânji și un armăsar, zece vaci cu viței și un buhai, zece boi, oi – 100, Safta, Ancuța cu 50 mai multe – 70 de măci, Ancuța, vii – zece pogoane la Huși, Safta, iar sora ei doar trei pogoane –, țigani – patru sălașe, Ancuța, iar Safta 12 sălașe – precum și câte „o părechi dugheni în Botoșeni cu pivniță”, pentru fiecare cheltuindu-se peste 300 de lei. Și cum băneșii se învoiesc, probabil, să-și înzestreze fetele și cu câte o moșie, Ancuța a primit moșia „Kozinca” din ținutul Orheiului și o parte din moșia Măgura din ținutul Iașilor, pe când Saftai, în locul moșiei, i-a fost dat un loc de casă în Iași, „lângă mahalaua Tălpălăriei”. Împovărătoare grijile părinților cu fete care se cerea să fie înzestrate cu de toate atunci când trebuia ca ele să se mărite.

Biserica Tălpălari din Iași

taciturn și timid, își găsea refugiul în povestirile pe care le așternea cu mare ușurință pe hârtie.

În anii petrecuți la Paris, în ciuda faptului că erau unii tulburi, din preajma Revoluției de la 1848, lumea boemă a artelor l-a atras ca un magnet. A frecventat cele mai cunoscute saloane, împrietenindu-se ușor cu nume grele ale literaturii franceze, precum Alexandre Dumas sau Victor Hugo.

Odată ce a reușit să strângă mai mulți bani, dobândind cât de cât o independență financiară, Jules și-a permis să își îndeplinească unul dintre cele mai vechi visuri – călătoriile! În 1859, împreună cu un bun amic, compozitorul Aristide Hignard (1822 – 1898), au vizitat Scoția, iar doi ani mai târziu au bătut potecile din Norvegia și Scandinavia. În 1867, a traversat Oceanul Atlantic, îndreptându-se, la bordul vaporului „Great Eastern” spre noile state ale pionierilor americani. Peste mai bine de zece ani, au urmat spectaculoasele Portugalia și Alger. Apoi, din nou, Scoția, Norvegia și Irlanda. După îndelungi discuții, în 1884, reușește să-și convingă și soția, Honorine du Fraysne de Viane (1830 – 1910), să se urce la bordul unei nave de croazieră pentru a străbate Mediterana. Pentru a-i câștiga inima, la începutul relației, Jules promisesese că va renunța la viața boemă, ajungând chiar să se angajeze în domeniul burser (unde, de altfel, nesperat

pentru mulți, a și înregistrat succes!).

Când te gândești că aproape toți eroii săi au etalat o constituție robustă și s-au bucurat de o sănătate de fier, soarta pare cu atât mai nedreaptă pentru omul Jules Verne, nevoit să se lupte, încă de la 20 de ani, cu numeroase și uneori complicate probleme medicale. În primul rând,

nu i-au dat pace durerile stomacale. În multe dintre scrisorile pe care le trimitea familiei din perioada studenției pariziene se plângea de cumplitele crampe ce nu îl lăsau să doarmă sau să studieze după bunul plac. Și, cu toate că a mers pe la mai mulți doctori, niciunul nu a reușit nici să îi pună diagnosticul corect și nici să îi recomande un tratament cât de cât folositor. Intrigat, Jules Verne s-a hotărât să-și găsească singur leacul salvator, experimentând numeroase diete (de genul celor disociate de astăzi), dar tot fără un final

fericit. Și, de parcă problemele stomacului care îl vor urmări toată viața nu erau de ajuns,

Verne avea să mai sufere și cinci episoade mai severe de paralizie facială, pe care medicii timpului au încercat să le trateze cu ajutorul stimulării electrice a nervilor periferici. Din păcate, dureroasele practici nu au reu-

șit decât să îi amelioreze pentru perioade mai lungi sau mai scurte starea. Odată ce a trecut de 50 de ani, se pare că i s-a declanșat și o formă de diabet zaharat de tip doi. În ultima parte a vieții, starea de sănătate i s-a înrăutățit semnificativ, pe lunga listă de suferințe adăugându-se și presiune arterială ridicată; tinitus (o afecțiune a urechii care produce un târâit insuportabil); amețeală și oboseală cronică, apoi, în pragul morții, a fost de-a dreptul doborât de orbierea parțială.

Însă, în ciuda tuturor acestor maladii, care l-au determinat să își revizuiască mereu comportamentul alimentar, Jules Verne s-a dovedit atras de arta culinară, fiind nu numai un fin cunoscător de savori și rețete, dar, totodată, și un căutător pasionat. În romanele sale nu puține sunt paginile dedicate experiențelor gastronomice mai mult sau mai puțin aparte.

O demonstrează, în special, *Ocolul Pământului în 80 de zile* (1872). Inițial, în lucrare ne sunt prezentate rafinate rețete britanice. „Phileas Fogg părăsi casa din Savile Row la ora unsprezece și jumătate

Jules Verne tânăr...

... și prietenul său Aristide Hignard

Soția scriitorului

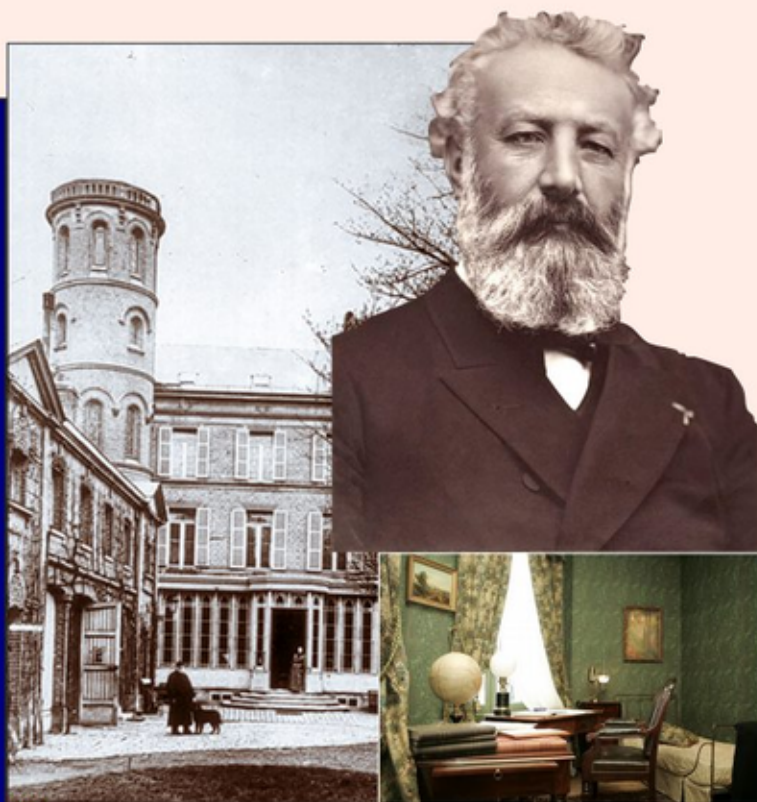

**Așa
vă place
istoria?**

AVENTURI CULINARE CU JULES VERNE

● Un șir nesfârșit de boli nu îi potolește pasiunea pentru gastronomie ● Reading sauce, roastbeef, chester ● Amețitoarea prăjitură cu ciocolată și bere Guinness ● O friptură de vițel cu compot de prune ● Avem sare în fierătură/ și vițel pentru friptură ● Portocală cu sare și scoici fosforescente ● Tocană de papagali și supă de broască țestoasă ● Ragoût din ficat de delfin

Autorul fermecătoarelor povești, casa din Amiens (apar în fotografie Jules Verne și, pe trepte, soția) și biroul

THEO STĂNESCU-STANCIU

Numele lui Jules Verne (1828 – 1905) este aproape oriunde în lume sinonim cu anii copilăriei, cu visele ce prind aripi, cu senzația de libertate și de vacanță fără de sfârșit. Dar dacă pentru cei mai mulți dintre noi ar fi extrem de ușor să ne aducem aminte cel puțin patru-cinci dintre titlurile cărților sale, cred că foarte puțini ne-am pus vreodată întrebări cu privire la omul care s-a aflat în spatele minunatelor aventuri imaginate.

Familia mamei, Sophie-Marie, navigatori și armatori de origine scoțiană, se pare că a reușit să-i transmită tânărului Jules Gabriel microbul călătoriilor și, în special, atracția pentru întinderile

nesfârșite de apă. De la tată, procuror de meserie, ar fi moștenit rigurozitatea și un stil de viață meticolos. Încă din vremea studenției, pe care și-a petrecut-o la Paris, ca orice odraslă a unei familii franceze

ce se respecta, Jules avea să dovedească un caracter complex și complicat. În societate apreciat pentru spirit și vivacitate, se schimba radical odată ce se reîntorcea între cei patru pereți ai casei. Acolo,

nisită cu măcriș și cu nuc-soară, o friptură de vițel cu compot de prune, iar ca desert, crevetle cu zahăr; totul stropit cu un minunat vin de Mosela”.

În *Hector Servadac*, ordonanța căpitanului francez, Ben-Zuf, se arată mereu preocupată să „pregătească o masă bună. Trebuia să se întrezeze, ce dracu! El era înfometat cât trei milioane de algerieni. Acum ori niciodată era momentul să spargă o duzină de ouă [...] Împreună cu o mâncare de cușcuș, pe care ordonanța știa s-o pregătească atât de bine, vor alcătui o masă foarte gustoasă. Cuptorul era la locul lui, la post, cratița de aramă lucea de parcă acum ieșise din mâinile spoitorului, apa proaspătă aștepta într-unul din acele mari ulcioare de lut poros, care din pricina evaporării erau acoperite pe dinafară de nenumărați stropi. După ce le fierbea trei minute în apă clocotită, Ben-Zuf se mândrea că poate să servească niște ouă moi de toată bună-tatea. Aprinse focul cât ai clipi și, după cum îi era obiceiul, începu un cântec ostășesc: «Avem sare în fierțură/ Și vițel pentru friptură»”.

Un detaliu mai puțin cunoscut astăzi aruncă o perspectivă aparte asupra acestui ingredient atât de comun – ouăle! Se pare, după cum au consemnat aproape toți biograful scriitorului francez, că una dintre cele mai încercate diete pentru a scăpa de problemele stomacale se baza pe consumul exclusiv de ouă! Jules Verne a fost nevoit să găsească cât mai multe rețete pentru a le prepara. Oare i le-a transmis și personajului din *Insula misterioasă* (1874), marinarul Pencroff, care, cu toate că „cunoștea 52 de feluri de a prepara ouăle” (chiar dacă

...căpitanul Servadac și ordonanța Ben-Zuf, ...

era vorba de cele de porumbel sălbatic de pe insula imaginară botezată în onoarea președintelui Abraham Lincoln), „acum n-avea de ales. Trebuia să se mulțumească să le pună în cenușa caldă și să le lase să se coacă la foc mic”.

În *O călătorie spre centrul Pământului*, personajele sunt invitate să deguste rețete dăneze. „O supă cu licheni, destul de plăcută la gust, apoi o uriașă porție de pește uscat, care înota în niște unt acrit de mai bine de 20 de ani și care, potrivit ideilor gastronomice ale localnicilor, era preferabil

... Nab, sclavul eliberat de Cyrus Smith ...

untului proaspăt. În afară de asta ne-au mai dat *skyr*, un fel de lapte covășit, cu biscuiți muiți în zeamă de ienupăr, iar ca băutură, lapte amestecat cu apă, numit prin partea locului *blanda*. Nu puteam să-mi dau seama dacă aceste ciudate mâncăruri erau bune sau nu. Știu doar că aveam o foame de lup și la desert am înghițit, până la ultima picătură, o fierțură groasă de hrișcă”.

Exploratorii din *Insula misterioasă*, după ce s-au săturat să tot mănânce vânat la grătar, s-au gândit să modeleze recipiente speciale, dornici să simtă din nou gustul aromat al fierțurilor de acasă. Și, în prima zi, pentru a celebra cum se cuvine minunata realizare, Nab, sclavul eliberat de Cyrus Smith, a pregătit „o oală cu supă de *aguti* [un fel de ic-puri], un jambon de *cabiari* [capibara, cea mai mare specie de rozătoare din lume] aromat, la care adăugară tubercule fierți de *caladium macrorrhizum*, un soi de plantă erbacee din familia araceelor și care, în zona tropicală, are o formă arborescentă. Rizomii ei au un gust excelent, erau foarte hrănitori, fiind oarecum asemănători cu substanța ce se vinde în Anglia sub denumirea de *sagu de Portland*, și puteau astfel, într-o oarecare măsură, să înlocuiască pâinea”.

În aproape toate romanele sale, Verne inserează feluri favorite, care mai de care mai ciudate: portocala cu sare – atât de îndrăgită de locuitorii taberei de lângă minele de diamante din *Steaua Sudului* (1884); scoicile fosforescente din *Insula misterioasă* – pe care „le-au mâncat ca pe niște stridii și, întrucât le-au găsit foarte piperate la gust, nu le-a mai părut rău că n-au la îndemână piper sau alte

Câteva dintre personajele aventurilor, așa cum le-au imaginat diverși ilustratori ai volumelor: Phileas Fogg, ...

[...] Noul venit se îndreptă numaidecât spre sala de mâncare, ale cărei ferestre în număr de nouă dădeau într-o frumoasă grădină cu copaci auriți de aripa toamnei. Aici el se așeză la masa obișnuită, unde îl aștepta tacâmul său. Prânzul era alcătuit din gustări, urmate de pește rasol cu *reading sauce* extrem de fin, apoi un *roastbeef* stacojiu împodobit cu condimente *mushroom*, o prăjitură umplută cu rubarbă și coacăze verzi și, în sfârșit, o felie de *chester* – totul udat cu câteva cești de ceai, acel excelent ceai anume cules pentru oficiul Reform Club. *Reading sauce*, *roastbeef*, condimente *mushroom*, *chester* – destul de multe necunoscute pentru cititorul care nu s-a născut pe Insulă. Dintre toate, *roastbeef* este cel mai cunoscut – o frumoasă bucată de carne de vită la grătar, poate și mirodeniile preparate din felurite tipuri de ciuperci uscate sau marinate sau chiar și fermentata brânză *chester*.

O situație specială însă o reprezintă primul ingredient, un sos care, de altfel, în timp, a început să fie denumit chiar „sos Jules Verne”. Rețeta și elementele de bază au rămas aproape neschimbate, fie că vorbim de o preparare de acum 300, 200 de ani în urmă sau doar de câteva zile. Considerat de bucătari o specialitate mai picantă, potrivită atât la pește, cât și la carnea de pui sau vită, se realizează relativ ușor. Este nevoie doar de o cană de apă, o cepșoară verde, o mână zdravănă de nuci murate, inclusiv zeama lor acrișoară (un aliment foarte îndrăgit de englezi!), puțin sos de soia, câteva boabe de muștar și un praf de chili, o linguriță de ghimbir proaspăt tocat, un vârf de piper Cayenne, o hamsie uscată. După ce toate acestea sunt fierte, separat, în două categorii (ceapa împreună cu zeama de murături; respectiv, restul laolaltă), reduse și apoi strecurate, lichidul astfel obținut se păstrează la rece pentru câteva zile înainte de consum.

Cu ajutorul simpaticului crou al lui Verne, cititorul este îndemnat apoi să viseze la

... profesorul Lidenbrock, ...

cele mai exotice și, totodată, atractive rețete ale lumii. După cum subliniază și gastronomul francez Kilien Stengel în *A table avec Jules Verne et Phileas Fogg – tour du monde en 80 recettes* (La masă cu Jules Verne și Phileas Fogg – turul lumii în 80 de rețete, 2013), britanicul consemnează aproape peste tot pe unde îl poartă pașii în această sinuoasă călătorie cel puțin un ingredient special sau o rețetă tradițională. La Calais – scoici marinate; la Lyon – vestitele *bugnes* (foarte asemănătoare cu minciunile românești); la Milano – *osso buco*, un rasol delicios de vită cu sos de vin; în Corfu – plăcinte cu brânză feta și spanac; în Creta – ardei și roșiile umplute cu orez; la Istanbul – *imam bayildi* (acele vinete umplute despre care legenda spune că imamul le-a consumat până a leșinat!); în Cipru – micile *koupepia* – un fel de sărmăluțe în foi de viță; la Bombay – pește condimentat cu nucă de cocos și curry; la Calcutta – *kheera raita*, o salată de castraveți cu *dahi* (iaurt preparat în mod obișnuit din lapte de vacă), bine aseasonată cu ardei iute; în Irlanda – *irish stew* (o tocană realizată în vremurile de restriște cu oase de oaie și cartofi, astăzi mai mult bazându-se pe carnea mai fragedă de miel); la Liverpool – amețitoarea (și la propriu, dar și la figurat!) prăjitură cu ciocolată și bere Guinness.

În *O călătorie spre centrul Pământului* (1864), scriitorului parcă îi pare și lui rău că obsedatul de știință profesor Lidenbrock nu a ajuns la masă, preocupat cu descifrarea ciudatei inscripții descoperite. „Și încă la ce masă! Am mâncat o delicioasă supă de pătrunjel, omletă cu șuncă, gar-

Dictionar istoric

MITOLOGIA AȘTRILOR

DESPINA TUDOR

Incursiunea noastră în agitata viață a Olimpului, ale cărui personaje au fost „nași” planetelor sistemului nostru solar (Magazin istoric, nr. 4 – 6/2020), se încheie cu povestea ultimilor aștri.

Saturn (Saturnus) la romani, *Cronos*, la greci, este o planetă din sistemul nostru solar, purtând numele lui Saturn, zeu străvechi în Italia, ocrotitorul agriculturii și al roadelor pământului, tatăl celor șase zei olimpicieni.

Cronos (Chronos), simbolul timpului care înghite totul, fiul lui Uranus și al Geci, își ucide tatăl (prin castrare). Uranus îl blestemă să fie și el detronat de fiii săi.

După ce preluase domnia, își înghițea copiii pentru a împiedica adevărarea blestemului patern. Dar soția lui, Cibela (sau Rea), i-a salvat pe Poseidon, dându-i lui Cronos o găină, și pe Zeus, dându-i un bolovan învelit în scutece. Când se face mare, Zeus își obligă tatăl să-i vomite pe copii (ajutat de Metis, care-i dă o băutură). Apoi începe războiul ce va dura zece ani, Cronos fiind ajutat de titani. Olimpicii, ajutați de ciclopi, înving și îi pun în lanțuri pe învinși. După altă legendă, Zeus se împacă cu tatăl său, Cronos, care domnește mult timp pe Pământ, până în epoca de fier, când se urcă la ceruri. În afară de zei, Cronos a mai avut un fiu, centaurul Chiron, de la

Templul lui Saturn (Cronos, la greci, fiul Cerului și al Pământului) din Roma

Filira. La greci, luna secerișului se numea Cronion.

Uranus (Uranos) este o altă planetă din sistemul nostru solar. Zeul Uranus sau Cerul era căsătorit cu Geca (Pământul) și au avut mai mulți copii. Pe cei mai mulți, Uranus îi arunca într-o prăpastie (sau în Tartar), imediat după naștere, ca să nu-i ia locul atunci când vor crește. O parte dintre ei (titanii, titanidele și ciclopai), salvați de mama lor, trăiau ascunși în fundul Pământului, așa că îl urau foarte mult pe tatăl lor. Îndemnat de Geca, Cronos, cel mai mic dintre copii, l-a ucis pe Uranus și i-a luat locul. Din sângele lui Uranus au apărut criniile, giganții și nimfele.

Neptun (Pontus la romani), Poseidon (la greci) este a opta planetă din sistemul nostru solar. Neptun, fratele lui Jupiter, este zeul apelor, având ca sceptor tridentul făurit de ciclopi. Augustus i-a ridicat un templu

Poseidon, fratele lui Zeus, cel care domnea peste mări (Muzeul Național de Arheologie din Atena)...

... și familia de saltimbanci francezi, uimită de prânzul tradițional american

condimente “. Sau carnea de cangur – despre care reporterul din aceeași carte a spus că, preparată la foc înăbușit, este la fel de bună ca vânatul cel mai de soi; ori cea de antilopă, despre care servitorul Joe din *Cinci săptămâni în balon* (1863) declara că o va mânca până va muri, dar numai cu un pahar de grog alături, ca să ajute digestia... Ori supa din carne de arici, care, după Harbert Brown, orfanul pasionat de botanică din *Insula misterioasă*, semăna foarte mult la gust cu o bucată excelentă de carne de vită! Să nu uităm nici mușchii de struț (degustați cu bucurie de eroii din *Copiii căpitanului Grant*, 1868) și nici tocana de papagal sau supele de broască țestoasă și de porc de Guineea cu care s-au desfășurat personajele din *Scoala Robinsonilor* (1882).

Verne nu s-a sfiit să introducă în romane recomandări gastronomice de mixare a bucătăriilor tradiționale. În alcătuirea meniului pentru o masă festivă, personajele „au ținut sfat de nenumărate ori și, în cele din urmă, s-a ajuns la o îmbinare bine chibzuită între bucătăria rusească și cea franceză“, „iar vinurile franceze și spaniole fură băute în cinstea țării lor de baștină și nici Rusia nu fu uitată cu prilejul

câtorva sticle de kümmel (un lichior aromat)“.

În *César Casabel* (1890), familia de saltimbanci francezi rămâne uimită în fața unui prânz tradițional american: „Suncă și carne de vită în saramură, tăiată în felii apetisante

și, de asemenea, câteva dintre legumele surprinzătoare pe care le producea vegetația californiană: varză extraordinară, cartofi mari ca pepenele, morcovi lungi de o jumătate de metru, asezonate din belșug fie cu o cană de bere înspumată, fie, la desert, cu sherry“. Iar în *Kériban încăpățânatul* (1883), eroul central, negustorul turc, și partenerul său de afaceri olandez, Van Mitten, în călătoria lor în jurul Mării Negre, descoperă în lumea tătarilor o bucătărie complexă și opulentă: „friptură de curcan, felii de mămăliguță țărănească, amestecată cu brânză din lapte de bivoliță, purtând numele de gaceapuri, o mâncare tradițională, blini, un soi de clătite făcute cu lapte acru. Iar drept băutură, [...] câteva clondire cu bere foarte groasă, ulcele cu votcă, un rachiu foarte tare din care rușii beau în cantități enorme“. În schimb, familiile nevoiașе erau nevoite să se mulțumească adesea cu un meniu „subțire“: „adică niște pilaf, felul de mâncare tradițional, însă cu mai mult orez decât carne de pui, iar aceasta cu mai

mult os, decât carne. După acest fel de mâncare frugal urmă o ulcică de iaurt sau lapte prins care se nimeri la fix ca să-i ajute să înghită pilaful! Apoi, apărură un fel de plăcinte, care, în regiune, sunt cunoscute sub numele de *katlama*“.

Stilul de viață al căpitănelui Nemo, om cultivat și, totodată, un mare gurmand, cel care a renunțat la toate alimentele pe care i le putea da pământul în detrimentul fructelor de mare, se pare că i s-a potrivit lui Jules Verne cel mai bine. Când oceanologul Aronax, uimit, crede că a degustat cea mai bună flegică

Soții Verne la bătrânețe

de carne de patrușed, Nemo i-a replicat amuzat: „Ați mâncat nici mai mult nici mai puțin decât un filet de broască țestoasă. Sau, ceea ce credeți că a fost un delicios *ragoût* de porc [preparat realizat din bucăți de carne de porc și legume, rumenite și apoi fierte la foc mic, într-un lichid aromatizat – T.S.S.] nu a fost decât un ficat de delfin“. În fond, totul ține de abilitatea și inventivitatea celui care le pregătește... ■

certe, și care se desfășurau cu mare pompă la fiecare cinci ani.

Pluton (gr. *Ploutos*=bogat), *Plut*, *Orcus* (lat. moarte), *Hades* (gr. iad), *Dis* (la romani), *Adamastos* (inflexibil), a fost, până în 2006, planeta cea mai îndepărtată din sistemul nostru solar. Din acel an este socotită planetă pitică.

Pluton, fratele lui Zcus, la început zeul bogățiilor agricole, a devenit mai târziu zeul Infernului. El stă pe un tron de aur cu Persefona alături, cu Cerber la picioare, având-i în jur pe Erinii, cei trei judecători (Minos, Eac și Radamantis), zeul morții (Tantos), Chere, cele care smulg sufletul din trup, Hipnos, care închide ochii aducând somnul adânc, zcii visurilor, Empusa, cea cu picioare de asin, Lamia, cu înfățișare de șarpe, și Hecate, stăpână peste toți.

Drept jertfă, lui Pluton i se închinău, în luna iulic, oameni morți de moarte naturală sau executați, ca dușmani ai patriei, criminali etc., totdeauna în număr pereche. Acestora li

Vas (Apulia, 430 î.H.) decorat cu scena în care Andromeda este gata să fie sacrificată, înainte de a fi eliberată de Perseu din mâna monstrului

se tăia un smoc de păr ca și animalelor sacrificate pe altarele zecilor. I se mai închinău și tauri negri. El locuia tot timpul sub Pământ, în Infern, dar putea merge oricând în Olimp. Era reprezentat cu coroană pe cap, cu părul lăsat pe frunte, cu o tunică lungă, ținând în mână cheile Iadului. Deoarece era foarte antipatic (de unde și numele de *Aidoneus*), nu reușea să-și găsească soție, așa că a răpit-o pe Persefona, fiica zeiței

Demeter. El o văzuse când a ieșit pe Pământ, pentru prima și ultima dată, ca să meargă în Sicilia să vadă nenorocirile provocate de Tifon. Văzând-o pe Persefona care culegea flori împreună cu alte nimfe, se îndrăgostește pe loc de ea (de fapt, Eros la îndemnul Afroditei îl săgetase) și o răpește cu ajutorul lui Hermes, într-un car de aur tras de patru cai (Orfeus, Aeton, Nictes și Alastor). Nimfa Ciana, singura care vede această faptă reprobabilă, indignată, încearcă să-l oprească, dar Pluton o transformă în fântână. Pe Persefona o duce în Infern și o așază pe tron. ■

CONTRIBUABILUL MEDIEVAL (Biverb: 8, 3)

$$P^T = RR$$

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei ȘCOALA ARDELEANĂ, din nr. 6/2020

S – SUI – F – O – MICU – MAIOR – NASAUD – MA – AC – TUN – SUD – AFILIAT – E – VIENA – NARA – I – LU – PURI – UD – TRAME – A – EB – ARI – IN – KLAIN – TONT – ELUDA – ATU – TATI – NS – OR – NA – DIURNA – LUGOJ – BLAJ

Soluția jocului ÎN ROMA ANTICĂ, din nr. 6/2020

LATIN GENEROS
(L – ATINGE – N/E – ROS)

după victoria de la Actium (septembrie 31 î.H.) și a inaugurat jocurile numite Neptunalia.

Poseidon, zeul mării, „cutremurătorul slăvit”, fiul lui Cronos și al Reci, după o legendă, a fost salvat de la îngurgitarea de către tată de mama sa, care i-a dat lui Cronos o găină, spunând că este nou-născutul. După altă legendă, și el a fost înghițit, dar eliberat împreună cu frații săi de Zeus.

... și împreună cu soția, Amfitrita, cu care împărțea împărăția submarină (mozaic roman)

Drept răsplată că l-a ajutat în lupta cu Titanii, Zeus l-a făcut zeul mărilor, înarmat cu un trident, cu care răscolea apele, le potolea, provoca scisme, făcea să apară insule noi etc. Îndrăgostindu-se de Amfitrita, fiica zeului Nereu (sau a Oceanului, după alții), și vrând să o răpească, aceasta se ascunde la Atlas. Un delfin îi destăinuie lui Poseidon locul unde se află ea, așa că zeul îl trimite pe acesta să îi depună la picioare un mărgăritar foarte mare și să-i spună cât de mult o iubește. Ea acceptă și merge cu soțul său, amândoi călărind un delfin, în marele palat de cristal din fundul Mării Egee. Drept recunoștință pentru delfini, Poseidon le dă un loc de cinste în cer, constelația ce le poartă numele, și privilegiul de a nu fi prinși de oameni. Din căsătoria lor s-a născut Triton, zeul ce simbolizează urlatul mării și la al cărui sunet din goarna de cochilii apele se retrag. Atât Triton, cât și nereidele, în număr de 50, fiicele lui Nereu, și sirenele făceau parte din suita celor doi zei. Mai făceau parte din această suită Proteus și Glaukus. Poseidon era cel mai puternic

Persefona, fiica zeiței Demeter, care a căutat-o mult după ce a fost răpită

după Zeus, dar fiind foarte orgolios a vrut să-l detroneze. De altfel, tot din orgoliu a avut conflicte și cu alți zei, cerând ca anumite orașe ale lor să-i fie închinat lui (Corintul de la Apollo, Naxos de la Dionisos, Egina de la Zeus).

După întrecerea cu Pallas-Athena pentru numele orașului Atena, se spune că a înecat Atica. Pe lângă mândrie, avea și dorință de răzbunare. A trimis un monstru să o

omoare pe Andromeda și a devastat Troada, a speriat caii lui Hipolit pe care i-a ucis. I-a ajutat pe greci să-i învingă pe troienii care nu i-au fost recunoscători că, împreună cu Apollo, i-a ajutat să ridice zidurile cetății, dar l-a persecutat pe Odiseu pentru că l-a orbit pe fiul său Polifem.

A avut mulți copii de la nimfele cu care se iubea, dar aceștia nu au fost reușiți; erau mari, foarte puternici, dar făceau numai rău (Polifem, Aloizii, Lamus, Triton etc.). Pe lângă trident, un alt simbol al puterii sale erau caii albi ca zăpada, iuți ca fulgerul, cu coada de aramă și coama de aur, pe care îi ținea în palatul de cristal. Uneori, ieșea la plimbare pe suprafața mării, într-un car în formă de scoică tras de patru cai și cu toți monștrii marini în jurul său. Atât la romani, dar mai ales la greci, era foarte adorat, în cinstea lui ținându-se scrbări fastuoase (la romani în luna februarie, consacrată lui). În istmul Corint avea un templu splendid și o statuie enormă din aramă. I se sacrificau tauri albi de la care i se oferea fierea (amarăciunea mării), iar libațiunile se făceau cu apă de mare, de fluviu sau de fântână (ceea ce simboliza tridentul). În Grecia se țineau jocurile închinat lui, instituite de Atamas, în amintirea fiului său Meli-

MITOLOGICĂ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Zeița frumuseții, în mitologia romană – Alt nume dat Atenei în Arcadia. 2) Divinitate a maternității, la greci – Demon în mitologia scandinavă. 3) Zeul vânturilor, pomenit în mitologia polineziană – O divinitate grecească a anotimpurilor și a ordinii din natură și societate. 4) Titanidă, mama lui Eos și a Selenei – Vestit cântăreț trac, orbit de muză pentru că le-a înfruntat cu cântecul. 5) Ucas! – Eco! – Fiul lui Priam, metamorfozat în cormoran de zeița Tetis. 6) Zeiță a frumuseții și a grației, la greci. 7) Părintele gintei latine, fiul zeiței Venus – Zeul monedei de aramă, la romani. 8) În nordul acestui continent, Battus a întemeiat

miticul Cyrene – Net! 9) Unul din giganți, monstru cu 100 de brațe și 50 de capete, fiu al lui Uranus – Zeu grec al milci. 10) Zeul Pan, la romani – Unul dintre însoțitorii lui Odiseu, din Odissea și Iliada.

VERTICAL: 1) Zeiță ce personifică curajul și bărbăția, la romani (neart.) – Efai! 2) Una dintre fiicele profetului Anius, din insula Delos (ce transforma totul în vin, grâu sau untdelemn) – Divinități cu aspect de șarpe în mitologia hindusă. 3) Zeița înaripată a biruinței, la greci – Fiul lui Alcus, rege din Tega, unul dintre argonauți. 4) Zeiță estoniană, protectoare a oamenilor, pășărilor și a peștilor – Bătrânul zdrențaros, ce trecea cu luntrea sufletele morților peste Acheron. 5) Esi! – Războinic în cultura polineziană – Cain! 6) Geniu ce proteja nașterile la egipteni – Pasăre fabuloasă din basmele orientale. 7) Unul dintre cei patru munți sfinți ai Chinei în credința budistă – Femeie din mitologia greacă, transformată de zei într-o insulă pentru a scăpa de divinitatea Phasis. 8) Fiica lui Pelasgus, strămoșul mitic al pelasgilor – Lei! 9) Mamă a gigantului Tityus, din Euboea – Rege al etolilor, tatăl Deianirei. 10) Apis! – Unul dintre participanții la vânătoarea mistrețului din Calidon, fiu al lui Pelias.

Bibliografie: Anca Balaci, Mic dicționar mitologic greco-roman, Editura Științifică, 1966.

Laurian BUTURE

O VESTE PROASTĂ

La sfârșitul anului 1971 emigrația română din Statele Unite primea o veste neașteptată. După aproape două decenii și jumătate, Comitetul Național și Adunarea Națiunilor Europene Captive rămăneau fără sprijinul material al Guvernului american. Explicația oferită de documentul pe care îl prezentăm în continuare este doar parțială. Era și rezultatul inadaptrii conducerii politice a emigrației, care rămăsese la formulele anilor de început ai Războiului Rece și nu sesizase noul curs al relațiilor dintre Est și Vest. Occidentul realizase că o confruntare militară cu „lagărul comunist” ar fi dus la un război nuclear, care însemna sfârșitul planetei Pământ. Soluția adoptată a fost una de lungă durată – mai ales pentru popoarele subjugate de Moscova –, a unei concurențe economice între cele două blocuri, care nu putea avea decât sfârșitul cunoscut: prăbușirea comunismului.

Documentul provine din Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace și le mulțumim, ca de obicei, doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a-l publica.

S.5/1971

New York, 30 decembrie 1971

Domnii sale,
Domnului general C. Petre Lazăr,
Din Casa Majestății Sale regelui Mihai I

Domnule general,
Alături un raport pe care vă rog să aveți bunătațe să-l supuneți Majestății Sale regelui.

Vă rog, domnule general, să primiți asigurarea sentimentelor mele de deosebită considerațiune.

C. Vișoianu

New York, 30 decembrie 1971

Sire,

Comitetul Free Europe ne-a informat, la 22 decembrie, că pe ziua de 1 ianuarie 1972, încetează în întregime subvenția pe care ne-o acordă.

Această măsură lovește în același mod toate Comitetele Naționale cât și Adunarea Națiunilor Europene Captive. Ne aflăm, așadar, într-o situație foarte gravă, nu numai fiindcă de aici încolo vom fi lipsiți de orice mijloace financiare, dar și pentru că această hotărâre ne-a fost adusă la cunoștință numai cu o săptămână înainte de a fi pusă în aplicare. Rămânem fără o locuință pentru Comitet, neștiind unde, în grabă, putem să mutăm arhivele și documentele noastre, strânse într-o cantitate foarte mare după aproape 20 de ani de activitate.

Semnificația acestei măsuri luate de autoritățile americane nu poate fi considerată, credem noi, ca o necesară economic în bugetul Statelor Unite, fiindcă suma afectată Comitetelor Naționale și Adunării Națiunilor Europene Captive este mult prea mică pentru ca să explice suprimarea ei numai pe motive financiare. Este desigur vorba de o măsură politică pe care Guvernul american a hotărât-o, pentru a da o nouă satisfacție Rusiei Sovietice în preajma vizitei președintelui Statelor Unite la Moscova.

Comitetul Național Român va continua, desigur sub înaltele auspicii ale Majestății Voastre, existența și activitatea sa. Vom găsi o cameră în care să ne adăpostim și vom face toate sacrificiile pentru a nu lăsa țara fără o apărare în străinătate.

Noi trebuie să continuăm de a apăra aspirațiile neamului românesc și a revendica drepturile poporului român de a fi liber și independent. Activitatea noastră va fi desigur mult mai restrânsă. Nu vom mai putea avea publicații decât poate în mod cu totul excepțional și nu vom mai putea organiza manifestațiuni publice. Vom fi împiedicați și de alte activități.

Vom face însă tot ce ne stă în putință pentru a ne servi țara și pe suveranul ei.

Sunt cu cel mai profund respect,
Sire,
Al Majestății Voastre
Prea plecat și prea supus servitor

C. Vișoianu,
Președintele Comitetului Național Român ■

CONTENTS (Romanian History) Gh. Sion Bad roads, the eternal problem of Romanian tourism • I.-A. Pop The Medieval world, between reality and prejudice • Al. Pițigoi Transylvania, as it appears in Foreign Office documents for the Paris Peace Conference of 1919 – 1920 • I. Popa The crimes committed by the Soviet power in Bessarabia and Northern Bukovina, 1940 – 1941 • G. Gafencu, O. Trașcă How the personnel of Romania's Legation to Moscow returned home in 1941 • D. Băcuț-Crișan One hundred years of archaeological research regarding the migration period and the Middle Ages in Sălaj county • N. Stan-Țurcanu Mihai Dimitrie Sturdza (1934 – 2020) • S. Retegan The Diet of Transylvania behind closed doors, 1863 – 1864 • P.D. de Roma, G. Trohani Wartime journal. 1941 (II) • G. Filitti Prince Carol writes to Zizi Lambrino during his journey around the globe • D. Barbu, Gh. Ciolacu Local history writings • M. Cazacu Banquets at the Romanian voivodes' Court, sometimes with a happy ending, other times ending under the headsman's axe (V) • M. Vasileanu Șerban Mironescu and the Burning Bush • O. Senciu Safta Greceanu, a Moldavian gentlewoman • Romanian Documents at Hoover Institution (CLXXII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Г. Сион Плохие дороги, вечная проблема румынского туризма • И.-А. Поп Средневековый мир, между реальностью и предрассудками • Ал. Пицгой Трансильвания в документах Форин Офиса для Парижской Мирной Конференции (1919 – 1920 гг.) • И. Попа Преступления, совершенные советской властью в Бессарабии и Северной Буковине в 1940 – 1941 гг. • Г. Гафенку, О. Трашкэ Как сотрудники Румынского представительства вернулись домой из Москвы в 1941 г. • Д. Бăкуец-Кришан Сто лет археологических исследований эпохи миграции и Средневековья в уезде Сэлаж • Н. Стан-Țуркану Михай Димитрие Стурдза (1934 – 2020) • С. Ретеган За кулисами Трансильванской Диеты (1863 – 1864 гг.) • Пьер Д. де Рома, Дж. Трохани Воспоминания из Второй мировой войны (II) • Дж. Филитти Когда-то люди посылали письма друг другу: принц Карол путешествует вокруг Земли и пишет Зизи Ламбрино • Д. Барбу, Г. Чолаку Заметки о местной истории • М. Казаку Пирры при дворцах румынских воевод, завершённые или весело, или под топором палача (V) • М. Василяну Шербан Миронеску и Неополимая Купина • О. Сенчук Сафта, жена ворника Гречану • Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 881X

Lei 8.00

DIALOG CU CITITORII

100 DE ANI
DE LA TRIANON

Domnul NICOLAE CIU-PĂRESCU, din Lipova, județul Arad, ne trimite aceste rânduri despre Tratatul de Pace de la Trianon: Înainte de 1918, Ungaria Mare avea 282.000 km², după Trianon 93.000 km². Ungurii – cinstelor – făceau destul de regulat recensământul populației. În 1840, Ungaria avea 11 milioane de locuitori; dintre care 4,2 milioane de unguri, restul români, germani, slovaci, ruteni, croați, evrei. În 1891 avea 15 milioane locuitori, dintre care 6,6 milioane de unguri. Iar când s-a făcut recensământul după 1900, proporția maghiarilor față de numărul total al locuitorilor a rămas aceeași, destul de mult sub 50%. Așadar, ungurii erau minoritari în propria țară.

Autoritățile erau foarte conștiente și preocupate de acest

lucru și de pericolul pe care îl reprezintă pentru statul maghiar. Conducătorii maghiari știau foarte bine cât adevăr este în cuvintele contelui Istvan Szechenyi: „Patria n-o formează pământul mort, ci oamenii vii“. Au ascultat îndemnul lui Kossuth din ziarul *Pesti Hirlap*: „Să ne grăbim, să ne grăbim, să-i maghiarizăm pe toți“. În *Pesti Hirlap* din 1885 se scria: „Vom pieri din Transilvania, deși puterea politică este în mâinile noastre“.

Când eram în clasa a V-a (în anii '50), am avut cinci colegi unguri, acum mai sunt trei în toată școala. Școala cu clasele I – IV maghiară a dispărut. Școala maghiară cu clasele I – VIII din Ghioroc a dispărut. Fosta mea soție, unguroaică, avea patru surori, niciuna căsătorită cu unguri.

După Marcea Unire, regele Ferdinand și regina Maria

au făcut o vizită prin provinciile noi ale țării. La Oradea, după o zi plină de evenimente nu s-a găsit un loc potrivit să-i cazeze. O baroneasă, unguroaică, bătrână s-a oferit să-i ducă la ea. Se spune că seara, bătrâna n-a rezistat tentației să stea la bîrfă cu regina și i-a spus: „Vă aștept de 50 de ani“. Pentru regină a fost un șoc și i-a cerut lămuriri. Bătrâna i-a spus că avea un străbunic, grof, care zicea că odată țara ungurească nu va mai fi a ungurilor, pentru că celelalte naționalități din Ungaria se „înmulțesc ca iepurii“, încât până la urmă vor fi copleșiți de numărul lor.

Dacă nu exista Trianonul, ungurii trebuia să-l inventeze. Ungaria, țară frumoasă, prosperă, cu oameni harnici, fără furtuni sociale, cum s-ar zice: o Ungarie a ungurilor. Mai devreme sau mai târziu tot aici s-ar fi ajuns.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camerele 11-14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

5 948384 040081

20007